

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Wybrane aspekty
makro- i mikroekonomiczne

Zofia Wysokińska
Janina Witkowska

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Wybrane aspekty
makro- i mikroekonomiczne

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Wybrane aspekty
makro- i mikroekonomiczne

Zofia Wysokińska
Janina Witkowska

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2016

Zofia Wysokińska, Janina Witkowska – Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Katedra Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 roku nr 41/43

RECENZENT
Leszek Jasiński

REDAKTOR INICJUJĄCY
Iwona Gos

OPRACOWANIE REDAKCYJNE
AGENT PR

SKŁAD KOMPUTEROWY
AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI
Stämpfli Polska Sp. z o.o.
Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Shutterstock.com

Publikacja została przygotowana w ramach projektu „Utworzenie nowych interdyscyplinarnych programów kształcenia w zakresie ekonomii ochrony środowiska (w języku polskim i angielskim) w Uniwersytecie Łódzkim” współfinansowanego ze środków funduszy norweskich i krajowych.
(Nr umowy FSS/2014/HEI/W/0124/U/0014)

© Copyright by Authors, Łódź 2016

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016

Publikacja jest udostępniona na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 (CC BY-NC-ND)

Wyłącznie odpowiedzialność za treść podręcznika ponoszą autorki

Podręcznik nie jest przeznaczony do sprzedaży

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.07257.15.0.S

Ark. wyd. 9,5; ark. druk. 10,5

ISBN 978-83-7969-981-0
e-ISBN 978-83-7969-982-7
<https://doi.org/10.18778/7969-981-0>
Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
-------------	---

Część I

POLITYKA KLIMATYCZNO-ENERGETYCZNA UNII EUROPEJSKIEJ W KONTEKŚCIE STRATEGII ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU I DAŻENIA DO BUDOWY GOSPODARKI „CYRKULARNEJ” (Zofia Wysokińska)

Wstęp	11
Rozdział 1. Globalne partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju	15
Rozdział 2. Polityka przeciwdziałania niekorzystnym zmianom klimatycznym na poziomie globalnym (WTO i ONZ)	17
2.1. Główne instrumenty na rzecz zrównoważonego rozwoju w ramach WTO ...	17
2.2. Energia i jej związek z handlem i zarządzaniem handlem (<i>trade governance</i>)	18
Rozdział 3. Negocjacje w sprawie liberalizacji handlu dobrami i usługami środowiskowymi w ramach WTO oraz przy wsparciu organizacji międzynarodowych takich jak UNEP i UNCTAD	21
3.1. Negocjacje rolnicze	22
3.2. Walka z ubóstwem i promowanie rozwoju społecznego	23
Rozdział 4. Inne tematy podejmowane przez instytucje międzynarodowe w celu ochrony środowiska naturalnego i przeciwdziałania negatywnym skutkom zmian klimatycznych	25
4.1. Zrównoważone zarządzanie surowcami naturalnymi	25
Rozdział 5. Finansowanie zrównoważonego rozwoju zgodnie z Milenijnymi Celami Rozwoju przyjętymi przez ONZ	28
5.1. Polska a Milenijne Cele Rozwoju	30
Rozdział 6. Potrzeba rozwoju programów mających na celu przeciwdziałanie niekorzystnym zmianom klimatycznym związanym z rosnącą emisją gazów cieplarnianych do atmosfery	32
Rozdział 7. Polityka energetyczna Unii Europejskiej	34
7.1. Handel uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych	38
7.2. Od Protokołu z Kioto do Konferencji w Kopenhadze	39
7.3. Dotychczasowe efekty redukcji emisji gazów cieplarnianych	40

7.5. Główne wyzwania globalne i europejskie	40
7.6. Nowy system handlu uprawnieniami do emisji (<i>Emission Trade System – ETS</i>)	41
7.7. Postanowienia pakietu transportowego	42
7.8. Transport drogowy	43
7.9. Transport kolejowy	44
7.10. Transport lotniczy	45
7.11. Wspieranie innowacyjnych technologii niskoemisyjnych	45
7.12. Lasy (zalesianie) i rolnictwo	47
7.13. Emisje nieobjęte systemem ETS	47
7.14. Detoksykacja Finansów i Dekarbonizacja Gospodarki: Szanse dla czystego i zrównoważonego rozwoju w krajach rozwijających się i przechodzących transformację gospodarczą	48
Rozdział 8. Cele i wyzwania dla Państw Członkowskich UE – wynikające z dokumentów strategicznych Unii Europejskiej promujących przeciwdziałanie negatywnym zmianom klimatycznym w ramach strategii zrównoważonego rozwoju	50
8.1. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej	50
8.2. Zrównoważona Europa dla lepszego Świata: Europejska Strategia Zrównoważonego Rozwoju	50
8.3. Cele Odnowionej Strategii Lizbońskiej – głównego dokumentu strategicznego Unii Europejskiej w zakresie zrównoważonego rozwoju	55
8.4. Odnowiona Strategia Zrównoważonego Rozwoju – główne wyzwania	56
8.5. Promowanie Zrównoważonej i Przyjaznej dla Środowiska Konsumpcji i Produkcji – Plan Działania dla Przemysłu i jego instrumenty	57
Rozdział 9. Szczegółowy przegląd kierunków „nowej” polityki środowiskowej	59
9.1. Wspieranie innowacji ekologicznych	61
9.2. Finansowanie ochrony środowiska	62
Rozdział 10. Aktualne działania Unii Europejskiej na rzecz ochrony środowiska	66
10.1. Ekologiczny wzrost gospodarczy	66
10.2. Ochrona przyrody	66
10.3. Ochrona zdrowia i dobrobytu mieszkańców UE	67
10.4. Globalne wyzwania	67
Rozdział 11. Strategiczny Program Rozwoju Unii Europejskiej do roku 2020 – Strategia Europa 2020	68
11.1. Udział Europy w globalnych emisjach gazów cieplarnianych	71
11.2. Zrównoważony transport	72
11.3. Pakiet w sprawie transportu ekologicznego	72
11.4. Strategia zrównoważonego korzystania z surowców naturalnych	73
11.5. Zrównoważona i konkurencyjna turystyka	74
Rozdział 12. Rynek towarów i usług środowiskowych na świecie, w UE i w Polsce ...	75
12.1. Światowy rynek towarów i usług środowiskowych – główne definicje i regulacje	75

12.2. Rynek towarów i usług środowiskowych w Unii Europejskiej	79
12.3. Rynek towarów i usług środowiskowych w Polsce	82
Rozdział 13. Współczesny model stałego wzrostu gospodarczego w Europie a gospodarka cyrkularna	86
Bibliografia	90

Część II

SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ BIZNESU

(Janina Witkowska)

Wstęp	95
Rozdział 1. Społeczna odpowiedzialność biznesu – koncepcja, ewolucja, modele	97
1.1. Koncepcja społecznej odpowiedzialności biznesu i jej ewolucja	97
1.2. Społeczna odpowiedzialność biznesu w świetle dyskusji zwolenników i przeciwników CSR	100
1.3. Modele społecznej odpowiedzialności biznesu	102
1.4. Związek między społeczną odpowiedzialnością a społecznie odpowiedzialnymi inwestycjami	106
Rozdział 2. Podejście organizacji międzynarodowych do koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu	107
2.1. Koncepcja społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw i jej interpretacja w świetle dokumentów organizacji międzynarodowych	107
2.2. Wybrane aspekty społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w świetle dokumentów organizacji międzynarodowych	115
2.2.1. Dobrowolne zobowiązania w zakresie godnej pracy	117
2.2.2. Dobrowolne zobowiązania w zakresie ochrony konsumenta	117
2.2.3. Dobrowolne zobowiązania w zakresie ochrony środowiska	120
2.3. Dobrowolne zobowiązania w zakresie rozwoju (<i>Global Compact</i>)	120
Rozdział 3. Zakres i formy społecznej odpowiedzialności biznesu. Zarządzanie relacjami społecznymi przedsiębiorstwa	125
3.1. Formy społecznej odpowiedzialności biznesu	125
3.2. Formalna i nieformalna działalność w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu	126
3.3. Sponsoring jako forma działań społecznych przedsiębiorstw	128
3.4. Zarządzanie relacjami społecznymi przedsiębiorstwa	131
Rozdział 4. Systemy normalizacji i oceny społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw	134
4.1. Standardy etycznego i społecznego działania firm – AA1000 i SA8000	135
4.2. Norma ISO 26000:2010 Wytyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności	138
4.3. Standardy zarządzania środowiskowego	138
4.4. Standardy informowania o społecznej odpowiedzialności	141

4.5. Kodeksy etyczne firm oraz indeksy giełdowe społecznej odpowiedzialności ...	144
4.6. Paradoks standardów społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw	145
Rozdział 5. Społeczna odpowiedzialność korporacji transnarodowych w zakresie ochrony środowiska	148
5.1. Oddziaływanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych korporacji transnarodowych na stan środowiska w kraju przyjmującym	148
5.2. Podstawowe strategie korporacji transnarodowych w odniesieniu do ochrony środowiska	150
5.3. Korzyści dla korporacji transnarodowych z tytułu zaangażowania w ochronę środowiska	153
Rozdział 6. Koszty i korzyści społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw	155
Wnioski	161
Bibliografia	163
Spis tabel i ramek	167

WSTĘP

Zrównoważony rozwój ma miejsce wtedy, gdy jego podstawą jest stabilny i trwały wzrost gospodarczy w sektorach przyjaznych dla środowiska naturalnego oraz gdy dzięki niemu następuje redukcja bezrobocia przez wykorzystanie istniejących zasobów społecznych na rynku pracy.

Podręcznik pt. *Zrównoważony rozwój – wybrane aspekty makro- i mikroekonomiczne*, podejmuje dwa kluczowe tematy, stanowiące najbardziej aktualne filary zrównoważonego rozwoju, jakimi:

- **w skali makroekonomicznej, europejskiej i globalnej** jest zapobieganie rosnącym emisjom gazów cieplarnianych do atmosfery i konieczność podejmowania skutecznych działań mających na celu zapobieganie tym negatywnym procesom. Globalne ocieplenie bowiem to nie tylko proces prowadzący do podnoszenia się poziomu mórz i rosnącego zagrożenia dla położonych nisko nad poziomem morza krajów wyspiarskich i mieszkańców wybrzeży, ale i zjawisko, którego skutki oddziaływać będą na przyszłe pokolenia (powodzie oraz susze, w trakcie których dochodzi do rywalizacji o zasoby naturalne będące podstawą dla produkcji żywności i tym samym narażenie na straty produkcji żywności, szczególnie w najbiedniejszych krajach).
- **w skali mikroekonomicznej** jest angażowanie się firm w dobrowolne wdrażanie koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu (*corporate social responsibility – CSR*) do praktyki gospodarczej. Oznacza to dobrowolne uwzględnienie przez przedsiębiorstwa problematyki społecznej i ekologicznej w swojej działalności i w stosunkach z zainteresowanymi stronami oraz poświęcenie przez przedsiębiorstwa zysków na rzecz społecznego interesu.

W części pierwszej podręcznika przedstawiono koncepcję polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej oraz wybranych organizacji międzynarodowych (Światowej Organizacji Handlu – World Trade

Organization, WTO oraz ONZ) w kontekście Strategii Zrównoważonego Rozwoju i dążenia do budowy gospodarki „cyrkularnej”. Szczególny nacisk położono na działania Unii Europejskiej ukierunkowane na ochronę środowiska naturalnego, na zapobieganie oraz niwelowanie skutków niekorzystnych zmian klimatycznych, głównie w odniesieniu do zwiększenia efektywności energetycznej, rozwoju technologii niskoemisyjnych oraz lepszego wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

W części drugiej podręcznika zaprezentowano koncepcję społecznej odpowiedzialności biznesu (*corporate social responsibility* – CSR) i główne problemy związane z jej wdrażaniem do praktyki życia gospodarczego. Praktyka biznesu pokazuje, że wiele firm dobrowolnie angażuje się w społecznie odpowiedzialne działania. Tradycja i respektowane normy etyczne decydują o tym, czy przedsiębiorstwa traktują społeczną odpowiedzialność jako głęboko zakorzenioną wartość firmy, czy wykorzystują ją głównie do celów marketingowych.

Podręcznik jest adresowany do pracowników naukowych oraz studentów kierunków ekonomicznych i społecznych uczelni wyższych oraz do kadry menedżerskiej i pracowników przedsiębiorstw. Z wiedzy zawartej w podręczniku skorzystać mogą również interesariusze firm współpracujących z przedsiębiorstwami wdrażającymi koncepcję CSR do praktyki gospodarczej.

CZĘŚĆ I

POLITYKA KLIMATYCZNO-ENERGETYCZNA UNII EUROPEJSKIEJ W KONTEKŚCIE STRATEGII ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU I DĄŻENIA DO BUDOWY GOSPODARKI „CYRKULARNEJ”

WSTĘP

Klimat na Ziemi ulega ciągłym zmianom. Średnia temperatura na świecie jest coraz wyższa, ponieważ w wyniku działalności człowieka rośnie poziom emisji gazów cieplarnianych. Gazy te przepuszczają do atmosfery ziemskiej promieniowanie słoneczne, ale nie wypuszczają z niej promieniowania ciepłego. Wzrost temperatury powoduje na całym świecie różne zjawiska o niespotykanej dotychczas skali. Topnieją lodowce i podnosi się poziom wody w morzach i oceanach. Powodzie i susze nie oszczędzają dziś regionów, które w przeszłości nie doświadczały tak ekstremalnych warunków pogodowych. Te anomalie mają coraz większy wpływ na gospodarkę, środowisko oraz zdrowie i życie codzienne ludzi.

Niektóre skutki zmian klimatu to:

- podnoszenie się poziomu mórz stanowiące zagrożenie dla położonych nisko nad poziomem morza krajów wyspiarskich i mieszkańców wybrzeży,
- ekstremalne zjawiska pogodowe narażające na straty produkcję żywności, szczególnie w najbardziej zagrożonych krajach rozwijających się,
- fale upałów, które w ostatnim dziesięcioleciu spowodowały w Europie dziesiątki tysięcy przedwczesnych zgonów,

- brak wody i żywności mogący być zarzewiem konfliktów regionalnych, doprowadzić do klęski głodu, a w konsekwencji przyczynić się do wzrostu liczby uchodźców,
- stosunkowo niewielki wzrost średniej temperatury na świecie, który zwiększa ryzyko wyginięcia około 20–30% gatunków roślin i zwierząt.

Globalne ocieplenie to jednak nie tylko topniejące lodowce i zagrożenie dla niedźwiedzi polarnych. To zjawisko, którego skutki odczuwane są teraz i które oddziaływać będzie na przyszłe pokolenia (powodzie oraz susze, w trakcie których dochodzi do rywalizacji o zasoby naturalne będące podstawą dla produkcji żywności i tym samym narażenie na straty produkcji żywności, szczególnie w najbiedniejszych krajach).

Od 1850 r. średnia temperatura na świecie wzrosła o 0,8°C, ale w Europie wzrost ten wyniósł 1,3°C. Istnieją naukowe dowody wskazujące na to, że jeśli temperatura wzrośnie o ponad 2°C w porównaniu z epoką przed-przemysłową (lub o około 1,2°C w porównaniu z aktualnym poziomem), w środowisku na całym świecie mogą zajść nieodwracalne zmiany, których skutki mogą być tragiczne.

W tej sytuacji konieczne jest podjęcie działań przeciwdziałających dalszym zmianom klimatycznym.

Celem części pierwszej podręcznika jest zatem przedstawienie koncepcji polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej oraz wybranych organizacji międzynarodowych o zasięgu globalnym (Światowej Organizacji Handlu – World Trade Organization, WTO oraz ONZ) w kontekście Strategii Zrównoważonego Rozwoju opracowanych na poziomie globalnym i europejskim.

W rozdziałach pierwszym, drugim trzecim, czwartym oraz piątym zaprezentowana została ewolucja podejścia do rozwiązań podejmowanych na poziomie globalnym, w tym współpracy międzynarodowej w ramach globalnego partnerstwa na rzecz zrównoważonego rozwoju, oraz działalności prowadzonej w ramach Programów opracowanych przez ONZ i jego wyspecjalizowane Agendy, m. in. Program Narodów Zjednoczonych na rzecz Ochrony Środowiska (UNEP) oraz w ramach Światowej Organizacji Handlu, w zakresie jej działalności na rzecz liberalizacji handlu towarami i usługami środowiskowymi oraz nośnikami energii i usługami energetycznymi, w celu poprawy dostępu producentów do rynku światowego i wzrostu produkcji takich produktów i usług, które mogą

przyczynić się do niwelowania skutków niekorzystnych zmian klimatycznych, zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii oraz wykorzystania technologii niskoemisyjnych. W tej części zaprezentowano również potrzebę zrównoważonego zarządzania surowcami naturalnymi w celu odwrócenia negatywnego trendu nadmiernej ich eksploatacji i zmniejszenia strat z tego tytułu w odniesieniu do takich sektorów jak zarządzanie zasobami wody, nośniki energii oraz przeciwdziałanie utracie bioróżnorodności gleby. Wykazano, że jednym z podstawowych celów rozwojowych naszej planety w ostatnich 15 latach stała się również redukcja skrajnego ubóstwa w świecie – dotyczącego ludzi żyjących za 1\$ dziennie lub mniej. Konsekwentnie postawiono więc na rozwój współpracy w ramach koncepcji zrównoważonego rozwoju oraz na działania na rzecz poprawy skuteczności osiągnięcia rezultatów tzw. Milenijnych Celów Rozwoju, opracowanych przez ONZ.

Kolejne rozdziały, tj. szósty, siódmy, ósmy, dziewiąty, dziesiąty i jedenasty, poświęcone zostały tematyce strategii i polityki Unii Europejskiej ukierunkowanych na ochronę środowiska naturalnego i na zapobieganie i niwelowanie skutków niekorzystnych zmian klimatycznych, głównie w odniesieniu do zwiększenia efektywności energetycznej, rozwoju technologii niskoemisyjnych oraz lepszego wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Wykazane zostały tu również powiązania powyższych kierunków działań z opracowanymi programami w zakresie rozwoju zrównoważonego transportu, w tym pakietu transportu ekologicznego, zrównoważonej turystyki, zrównoważonego rolnictwa i innych.

Ostatnie rozdziały pierwszej części podręcznika, tj. dwunasty i trzynasty, dotyczą tematyki związanej ze znaczeniem rozwoju rynku towarów i usług środowiskowych we współczesnej gospodarce światowej, w Unii Europejskiej i w jej nowych krajach członkowskich, w tym w Polsce. Rynek ten od wielu lat należy do rynków o najwyższych przyrostach popytu na towary i usługi związane z oczyszczaniem wody, powietrza i gleby. Jego rozwój związany jest z rosnącym popytem na te towary i usługi nie tylko w krajach wysoko rozwiniętych, ale i w krajach rozwijających się, ukierunkowanych na realizację strategii zrównoważonego rozwoju.

Ostatni rozdział wskazuje na nowe trendy w gospodarce europejskiej, ukierunkowanej na dążenie do budowy gospodarki cyrkularnej, u podstaw której leży dbałość o możliwie najmniejsze zużycie zasobów naturalnych, eksploatację zasobów odnawialnych w sposób gwarantujący ich regenerację. Proces ten zakłada również eko-projektowanie i czystą produkcję, użycie energii ze źródeł odnawialnych, konsumpcję szanującą

środowisko, używanie odpadów jako surowców i ich przerabianie bez negatywnych efektów zewnętrznych. Oznacza to w konsekwencji istotne zmiany systemowe i innowacje nie tylko technologiczne, organizacyjne i społeczne ale zmianę metod finansowania i nowe instrumenty polityki ekonomiczno-społecznej.

ROZDZIAŁ 1

GLOBALNE PARTNERSTWO NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

W maju 2001 r. Unia Europejska ustanowiła po raz pierwszy Strategię Zrównoważonego Rozwoju. Aby wesprzeć tę strategię, Rada Europejska w Goeteborgu stwierdziła potrzebę rozwoju szerszej współpracy międzynarodowej w celu wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju i podkreślenia wkładu Unii Europejskiej do tego procesu. Wkład ten znalazł swój wyraz w stanowisku zaprezentowanym na Światowym Szczycie ds. Zrównoważonego Rozwoju (World Summit on Sustainable Development), który miał miejsce w Johannesburgu w roku 2002. Głównymi tematami obrad były zdrowie, edukacja i środowisko. Jak wiadomo, siły rynkowe przyczyniają się do pogłębienia nierówności dochodowych oraz, tym samym, do zwiększenia wykluczenia społecznego sprzyjającego zwiększeniu zagrożenia dla środowiska naturalnego. Globalizacja musi iść więc w parze z działaniami, które będą ukierunkowane na poprawę dostępu krajów rozwijających się do handlu i finansów dla osiągnięcia lepszych wyników w zarządzaniu ochroną środowiska, zmniejszenia sfery ubóstwa i przestępczości oraz wypracowania wspólnych reguł w celu bardziej skutecznego monitoringu realizacji osiąganych wskaźników zarówno na poziomie europejskim jak i globalnym¹.

W ramach polityki globalnej niezbędne stało się włączenie aspektów zrównoważonego rozwoju do polityki wobec handlu międzynarodowego w ramach Światowej Organizacji Handlu w celu:

- wzmocnienia integracji krajów rozwijających się z gospodarką światową;

¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, of 21 February 2002, entitled: "Towards a global partnership for sustainable development" [COM(2002) 82 final – Not published in Official Journal]; por. też. S. Baker, *Sustainable Development*, Routledge-Taylor&Francis Group, London and New York, 2006, pp. 51–65.

- pomocy krajom rozwijającym się w uzyskiwaniu większych korzyści z globalnego systemu handlu;
- zmiany Zgeneralizowanego Systemu Preferencji (GSP) w kierunku uwzględnienia w nim zrównoważonego rozwoju;
- włączenia zrównoważonego rozwoju do umów bilateralnych i regionalnych;
- redukcji nieprzejrzystego działania międzynarodowego systemu finansowego i wprowadzenia do niego bardziej efektywnych regulacji;
- zachęcania europejskiego biznesu do bycia społecznie odpowiedzialnym;
- promowania współpracy między WTO a organizacjami środowiskowymi.

ROZDZIAŁ 2

POLITYKA PRZECIWDZIAŁANIA NIEKORZYSTNYM ZMIANOM KLIMATYCZNYM NA POZIOMIE GLOBALNYM (WTO I ONZ)¹

2.1. Główne instrumenty na rzecz zrównoważonego rozwoju w ramach WTO

Negocjacje prowadzone w ramach Rundy Doha/WTO na temat liberalizacji handlu i jej związków z ochroną środowiska, w tym zwłaszcza mające miejsce w ramach Komitetu ds. Handlu i Środowiska/WTO, są ukierunkowane na stworzenie instrumentów mających na celu uwzględnienie aspektów związanych z ochroną środowiska w handlu międzynarodowym.

Dążenia członków WTO do wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska powinny być również zgodne z zasadami WTO, takimi jak zasady niedyskryminacji, przejrzystości, przewidywalności, pomocy. Jak trudny jest to obszar do negocjacji, świadczy fakt, że od czasu wejścia w życie Porozumienia WTO Organ Rozstrzygania Sporów miał do czynienia z dużą liczbą sporów dotyczących instrumentów handlowych związanych z ochroną środowiska².

Członkowie WTO od dawna uznają potrzebę wspólnego podejścia instytucji międzynarodowych do rozwiązywania globalnych wyzwań środowiskowych. Wcześniejsze negocjacje w sprawie Wielostronnych Porozumień Środowiskowych (*Multilateral Environmental Agreements*, MEA-s) stworzyły unikalną platformę do budowania pozytywnej synergii między aspektami handlu i środowiska naturalnego na poziomie międzynarodowym. Wymiana informacji w tym zakresie obejmuje uczestnictwo w poszczególnych spotkaniach, a także oznacza uprawnienia

¹ W tym zwłaszcza: United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC); UNEP: United Nations Environmental Programme oraz UNCTAD (United Nations Conference for Trade and Development).

² *The multilateral trading system and climate change: introduction*, [on-line] http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_intro_e.htm, 21.11.2014.

do podejmowania wspólnych działań w zakresie pomocy i budowania zdolności technicznych. Współpraca ma już miejsce między WTO i organami ONZ ds. zmian klimatu, takimi jak Konwencja Ramowa Narodów Zjednoczonych ds. Zmian Klimatu, *United Nations Framework Convention on Climate Change* (UNFCCC)³, której przedstawiciele biorą udział w posiedzeniach Komitetu WTO ds. Handlu i Środowiska (*Committee on Trade and Environment – CTE*) i pełnią funkcję obserwatorów w zwoływanych *ad hoc* komisjach, których celem jest nadzorowanie konkretnych negocjacji handlowych i środowiskowych (w ramach tzw. specjalnych sesji – ang. *Special Sessions* – organizowanych przez wyżej wspomniany Komitet WTO, np. w ramach konferencji na temat *Energii, Handlu i Globalnego Zarządzania* – ang. *Energy, Trade i Global Governance*). Konferencja ta została zorganizowana w dniu 22 października 2009 roku, przez Centrum ds. Handlu i Integracji Ekonomicznej w ramach Światowej Organizacji Handlu (CTEI/WTO), kiedy to ustalono ramy współpracy w ramach proponowanej liberalizacji handlu usługami, w tym usługami obejmującymi wydobycie ropy naftowej i gazu oraz transportowanie nośników energii rurociągami i proces dystrybucji energii⁴.

2.2. Energia i jej związek z handlem i zarządzaniem handlem (*trade governance*)

Handel międzynarodowy w odniesieniu do sektora produkcji nośników energii i świadczenia usług energetycznych oraz polityka handlowa w tym zakresie różnią się znacząco zarówno od handlu towarami przemysłowymi, jak i rolnymi. Znacząca część dzisiejszych dostaw energii – szczególnie paliw kopalnych i gazu naturalnego – pochodzi z krajów posiadających bogate zasoby tych surowców, w tym głównie z Rosji, Kazachstanu, Azerbejdżanu, Algierii, Libii, Iranu, Iraku, Sudanu i in. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że warunki handlu po stronie podaży tych nośników energii zmieniają się bardzo powoli, w przeciwieństwie do przesuwających się przewag komparatywnych gospodarek słabo wyposażonych w surowce w tej dziedzinie, w tym głównie w Europie, zwłaszcza w jej części zachodniej.

W porównaniu z geograficzną koncentracją podaży nośników energii, popyt na nie jest bardziej zdywersyfikowany. Należy jednak zwrócić

³ <http://unfccc.int/2860.php>.

⁴ *The impact of trade opening on climate change*, http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_impact_e.htm.

uwagę, że relacje między podażą a popytem mają często istotne implikacje dla warunków politycznych i ekonomicznych, w jakich odbywa się handel. Drugą cechą dzisiejszych kluczowych produktów energetycznych jest to, że są one rzadkie i nieodnawialne. W połączeniu z ich skoncentrowaną lokalizacją, oznacza to, że warunki konkurowania w sferze dostaw są zakłócone. Czynniki wpływające na rynek energii to niepewność dostaw, nieelastyczny popyt ze względu na brak w krótkim okresie substytutów dla tradycyjnych nośników energii oraz ze względu na rolę spekulacji i niepewności politycznej w niektórych krajach producentach.

Handel i tradycyjny wpływ WTO w sprawie szczególnych zasad handlu nie odgrywają tradycyjnej roli na wielu rynkach energetycznych. Wiele z tych kwestii jest przedmiotem negocjacji w ramach trwającej Rundy Doha. Dotyczy to zwłaszcza liberalizacji handlu usługami energetycznymi, zasady tranzytu oraz reguły przyznawania subwencji lub klasyfikacji przyjaznych dla klimatu rodzajów towarów i usług⁵.

Z kolei w odniesieniu do standardów międzynarodowych, mających pozytywny związek z dostępem do rynków zagranicznych, Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna (ISO) we współpracy z WTO, przyjęła cztery rodzaje standardów (+14064 – 1, 2 i 3: 2006 i +14065: 2007), które obejmują wymagania dotyczące ilościowego raportowania emisji i redukcji emisji gazów cieplarnianych⁶.

⁵ *Activities of the WTO and the challenge of climate change*, http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_challenge_e.htm.

⁶ Ibidem.

ROZDZIAŁ 3

NEGOCJACJE W SPRAWIE LIBERALIZACJI HANDLU DOBRAMI I USŁUGAMI ŚRODOWISKOWYMI W RAMACH WTO ORAZ PRZY WSPARCIU ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH TAKICH JAK UNEP I UNCTAD

W ramach trwających negocjacji w sprawie wzajemnego wspierania liberalizacji handlu towarami i usługami przyczyniającymi się do poprawy stanu środowiska naturalnego członkowie WTO dążą do wyeliminowania barier ograniczających ten handel w skali międzynarodowej. Ułatwienie dostępu do produktów i usług środowiskowych może przyczynić się do poprawy efektywności energetycznej, zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych i mieć pozytywny wpływ na jakość powietrza, wody, gleby oraz ochronę zasobów naturalnych. Pomyślny wynik negocjacji, dotyczących liberalizacji handlu towarami i usługami środowiskowymi, może przyczynić się do potrójnego zwycięstwa krajów członkowskich WTO tzn. zwycięstwa dla środowiska, zwycięstwa dla handlu i zwycięstwa dla rozwoju” Nie jest to cytat.

Towary środowiskowe obejmują bowiem swoim zakresem szereg kluczowych technologii, które pozytywnie oddziałują na niwelowanie niekorzystnych skutków zmian klimatycznych. Zmniejszenie lub wyeliminowanie ceł przywozowych i barier pozataryfowych dla tych rodzajów produktów, podobnie jak dla technologii środowiskowych, może przyczynić się do zwiększenia konkurencji na rynku międzynarodowym i w konsekwencji do obniżenia cen tych towarów i tym samym uczynić je bardziej dostępnymi dla krajów słabiej rozwiniętych. Według badań Banku Światowego dotyczących zmian klimatu i warunków handlu międzynarodowego, wyeliminowanie taryf celnych i barier pozataryfowych dla czystych technologii może spowodować wzrost światowego handlu tymi technologiami o ok. 14 procent. Szacuje się, że produkty przyjazne dla środowiska naturalnego i klimatu na naszej planecie stanowią około jedną trzecią ogólnej puli towarów środowiskowych, zidentyfikowanych już przez grupy negocjatorów i ekspertów Banku Światowego i WTO.

Wiele z tych technologii odnosi się do produktów negocjowanych w ramach Rundy z Doha. Należą do nich m.in. turbiny wiatrowe i elektrownie wodne, słoneczne podgrzewacze wody, zbiorniki do produkcji biogazu i in.

Liberalizacja handlu w ramach Rundy Urugwajskiej GATT/WTO objęła nie tylko towary, ale i usługi środowiskowe takie jak m.in. usługi kanalizacyjne, wywozu nieczystości, usługi sanitarne. Istotnym rodzajem usług środowiskowych poddanych negocjacjom jest też oczyszczanie gazów spalinowych, które obejmuje monitoring i usługi mające na celu kontrolę i zmniejszenie poziomu zanieczyszczeń powietrza, spowodowanych przez spalanie paliw kopalnych i wynikającą z tego procesu emisję szkodliwych substancji do atmosfery¹. Z kolei znaczenie usług odnoszących się do ochrony przyrody i krajobrazu wynika z ich implikacji dla systemów ekologicznych i pozytywnego wpływu na niwelowanie niekorzystnych skutków, wynikających z ocieplenia klimatu. Istotne jest również, że usługi ekologiczne oferowane są w dużym stopniu w ramach współpracy business-to-business na rynkach niszowych, na których aktywnie działają małe i średnie przedsiębiorstwa.

3.1. Negocjacje rolnicze

Niektóre korzyści wynikające z niwelowania skutków niekorzystnych zmian klimatycznych mogłyby wynikać z pomyślnego zakończenia negocjacji handlowych dotyczących sektora rolnictwa i dostępu do rynku międzynarodowego dla towarów nierolnych. Po pierwsze, likwidacja barier taryfowych i pozataryfowych w handlu międzynarodowym oraz zmniejszenie dotacji do rolnictwa w krajach wysoko rozwiniętych może doprowadzić do bardziej efektywnej alokacji zasobów światowych i wzrostu produkcji. Po drugie, negocjacje handlowe będą prowadzić do zwiększenia możliwości handlowych dla krajów rozwijających się, które mogłyby uzyskać tym samym istotny wzrost dochodów z produkcji i handlu. Zwiększone dochody mogą umożliwić biedniejszym krajom zmniejszenie podatności na negatywne skutki zmian klimatu np. przez wzrost inwestycji w nawadnianie gruntów przeznaczonych na cele rolnicze. Również zwiększenie nakładów na działalność związaną z monitorowaniem zachodzących zmian może przyczynić się do zapobiegania ich niekorzystnym skutkom oraz do rozwoju sektora

¹ *Climate change and the potential relevance of WTO rules*, http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_measures_e.htm.

biopaliw, które mogą pomóc biedniejszym krajom w wypełnianiu ich zobowiązań w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych w ramach Protokołu z Kioto.

UNEP – *United Nations' Environmental Programme* – Program ONZ ds. Ochrony Środowiska jest skoncentrowany na pomaganiu państwom i regionom zwłaszcza w krajach rozwijających się w „przechodzeniu” na odnawialne źródła energii, oferując wsparcie techniczne i szkolenia w odniesieniu do poszukiwania rozwiązań dla budowy „zielonej” przyszłości, przyjaznej dla środowiska naturalnego.

Ze względu na wzrost liczby ludności na naszej planecie oraz wzrost jej dochodów, zapotrzebowanie na energię elektryczną systematycznie rośnie. W związku z tym, że globalna społeczność zмага się ze zmianami klimatycznymi, musi także rozwiązać wiele problemów wynikających z konieczności zmian w bieżących wzorcach konsumpcji energii, w tym z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego, zmniejszenia zanieczyszczenia i niedopuszczenia do trwałego ubóstwa energetycznego.

Obecny system energetyczny oparty w dominującym stopniu na ciężkich paliwach kopalnych jest nie tylko niemożliwy do utrzymania dla środowiska, ale również bardzo niesprawiedliwy, pozostawiając około 1,4 miliarda ludzi bez dostępu do energii elektrycznej. Co więcej, wiele z tego rosnącego zapotrzebowania na energię odnosi się do krajów rozwijających się, gdzie rosnące ceny paliw kopalnych wywierają dodatkową presję na środowisko i gospodarkę. W 2010 roku nowe inwestycje w odnawialne źródła energii osiągnęły rekordowy poziom 211 mld euro, z wyraźnym wzrostem w gospodarkach wschodzących. Biorąc pod uwagę zwłaszcza negatywne skutki wzrostu zanieczyszczeń środowiska naturalnego, jak i wynikające stąd skutki zdrowotne, istnieje wiele szans na dalszy postęp, obniżenie kosztów i zwiększenie konkurencyjności wdrażania odnawialnych źródeł energii, jako coraz bardziej konkurencyjnych w stosunku do paliw kopalnych. Wymaga to jednak wzrostu zaangażowania rządów państw i instytucji lokalnych w rozwiązanie problemu i stworzenia warunków do wejścia na bardziej ekologiczną ścieżkę rozwoju, opartą na odnawialnych źródłach energii².

² *Climate Change Mitigation. Energy*, <http://www.unep.org/climatechange/mitigation/Energy/tabid/104339/Default.aspx>.

UNCTAD (*United Nations Conference for Trade and Development*) – Promowanie rozwoju technologii na rzecz pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych (Technologie Energii Odnawialnej – ang. *Renewable Energy Technologies, RETs*)

Rola RETs w gospodarce światowej wciąż rośnie. Według Raportu nt. Technologii i Innowacji z 2011 r. opublikowanego przez UNCTAD³, łączna moc energii odnawialnych (w tym ukierunkowanych głównie na wykorzystanie wiatru, biomasy, energii słonecznej oraz energii opartych na wodach geotermalnych) należy w 2/3 do rozwiniętych gospodarek rynkowych i w 1/3 do gospodarek krajów rozwijających się.

Postęp technologiczny oraz większe inwestycje i ich wdrażanie przyczyniają się do obniżania kosztów RETs. W wyniku tego procesu globalne inwestycje w energię odnawialną i związane z nią technologie w okresie 2004–2010 wzrosły z 33 do 211 mld USD. Średnia roczna stopa wzrostu wyniosła 38,3%⁴.

Konferencja Narodów Zjednoczonych, która odbyła się w Rio de Janeiro w Brazylii w dniach 20–22 czerwca 2012 r. miała również istotne znaczenie dla rozwoju RETs w ramach przyjętych wytycznych na rzecz opracowania zestawu celów dotyczących zrównoważonego rozwoju (*Sustainable Development Goals-SDGs*) oraz przełomowych wytycznych dla wdrażania koncepcji „zielonej gospodarki”. W ramach konferencji tej uchwalono też szereg zachęt politycznych dla B+R (Badań i Rozwoju), innowacji i produkcji RETs, w tym promowania mobilizacji zasobów krajowych dla rozwoju innowacyjnych RETs w ramach współpracy Północ-Południe i współpracy Południe-Południe.

3.2. Walka z ubóstwem i promowanie rozwoju społecznego

Jednym z podstawowych celów rozwojowych naszej planety w ostatnich 15 latach stała się również, w ramach promowania koncepcji zrównoważonego rozwoju, redukcja skrajnego ubóstwa w świecie do roku 2015 (dotyczącego ludzi żyjących za 1\$ dziennie lub mniej). Konsekwentnie postawiono na jakość, ilość, wpływ i rozwój współpracy w ramach koncepcji zrównoważonego rozwoju. Politykę rozwojową ukierunkowano na:

³ *Technology and Innovation Report. Powering Development with Renewable Energy Technologies*, [on-line] <http://unctad.org/en/pages/PublicationArchive.aspx?publicationid=1770>, UNCTAD, 2011, pp. 18–19,

⁴ Ibidem.

- zmniejszenie skali ubóstwa;
- zapewnienie, że polityki UE są ukierunkowane na zwalczanie głodu;
- zintegrowanie dystrybucji wody z politykami zorientowanymi na ochronę zdrowia i edukację;
- brak dyskryminacji ze względu na płeć w politykach UE;
- większe inwestycje w ochronę zdrowia, edukację, szkolenia i walkę z chorobami;
- promowanie badań naukowych zorientowanych na zrównoważony rozwój.

ROZDZIAŁ 4

INNE TEMATY PODEJMOWANE PRZEZ INSTYTUCJE MIĘDZYNARODOWE W CELU OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO I PRZECIWDZIAŁANIA NEGATYWNYM SKUTKOM ZMIAN KLIMATYCZNYCH

4.1. Zrównoważone zarządzanie surowcami naturalnymi

Celem działań w obszarze zrównoważonego zarządzania surowcami naturalnymi jest odwrócenie negatywnego trendu nadmiernej ich eksploatacji i zmniejszenie strat z tego tytułu do roku 2015, jak również określenie średniookresowych celów dla takich rozwojowych sektorów jak: zarządzanie zasobami wody, nośników energii oraz przeciwdziałanie utracie bioróżnorodności gleby.

W szczególności podczas Szczytu w Johannesburgu podjęto inicjatywę:

- promowania zrównoważonego zarządzania zasobami wodnymi;
- współpracy w dziedzinie energii i rozwoju;
- promowania międzynarodowych porozumień środowiskowych;
- ponownego uzupełnienia Globalnej Zdolności Środowiskowej (*Global Environment Facility*);
- podjęcia planu na rzecz zwalczania nielegalnego wyrębu OK;
- inwestowania w zrównoważone rodzaje transportu;
- promowania zrównoważonego rybołówstwa; zapobiegania katastrofom środowiskowym;
- rozszerzenia Globalnego Systemu Monitoringu Środowiska i Bezpieczeństwa (*Global Monitoring for Environment and Security, GMES*) na kraje rozwijające się.

W celu mobilizacji prywatnych inwestycji w projektach promujących zwiększenie efektywności energetycznej i udziału energii odnawialnych w krajach rozwijających się oraz w krajach transformacji systemowej, Komisja Europejska zaproponowała utworzenie Globalnego Funduszu wspierającego Efektywność Energetyczną i Odnawialną Energię (*The Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund, GEEREF*)¹. Będzie on miał na celu wsparcie projektów zorientowanych na zrównoważony rozwój, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony środowiska, zmian klimatycznych, poprawy stanu powietrza, z uwzględnieniem również korzyści społecznych i ekonomicznych w obszarach biznesowych, wzrostu dochodów i tworzenia nowych miejsc pracy. Jego celem jest również przyczynienie się do stabilizacji dostaw energii do najbardziej potrzebujących krajów świata².

Inicjatywa GEEREF jest integralną częścią Zielonej Księgi – Europejskiej Strategii na rzecz Zrównoważonej, Konkurencyjnej i Bezpiecznej Energii (*A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*)³.

Dodatkowo uzgodniono:

- zwiększenie spójności między ekonomicznymi, społecznymi i środowiskowymi aspektami w głównych politykach UE i ukierunkowanie ich na realizację celów zrównoważonego rozwoju;
- podpisanie Protokołu ONZ dotyczącego przeciwdziałania nielegalnemu wytwarzaniu i obrotowi bronią palną (*Illicit Manufacturing and Trafficking of Firearms*);
- ustalenie reguł przeciwdziałania negatywnym efektom emigracji;
- wprowadzenie lepszych regulacji prawnych na wszystkich poziomach w celu wzmocnienia uczestnictwa w społeczeństwie

¹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 6 October 2006: *Mobilising public and private finance towards global access to climate-friendly, affordable and secure energy services: The Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund* [COM(2006) 583 final – Not published in the Official Journal].

² http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/l27063_en.htm.

³ http://europa.eu/legislation_summaries/environment/tackling_climate_change/l27062_en.htm.

obywatelskim, spójności i zwiększenia efektywności globalnego ekonomicznego, społecznego i środowiskowego zarządzania. W tym zakresie propozycje dotyczyły: wzmocnienia instytucji publicznych i społeczeństwa obywatelskiego w krajach rozwijających się, przyspieszenia walki z korupcją, zapewnienia przestrzegania podstawowych standardów pracy, zachęcania do podjęcia decyzji, które prowadzą do ulepszenia zarządzania globalnego; przyspieszenia walki z dyskryminacją kobiet⁴.

⁴ Joint Declaration by the Council and the representatives of the governments of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the Commission on the development policy of the European Union, entitled: The European Consensus [Official Journal C 46/01 of 24 February 2006].

ROZDZIAŁ 5

FINANSOWANIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU ZGODNIE Z MILENIJNYMI CELAMI ROZWOJU PRZYJĘTYMI PRZEZ ONZ

Milenijne Cele Rozwoju (*Millennium Development Goals*, MDG) zostały przyjęte w Deklaracji Milenijnej przez przywódców 189 państw na szczycie Organizacji Narodów Zjednoczonych w 2000 roku. Osiem Milenijnych Celów stanowi zobowiązanie społeczności międzynarodowej do redukcji ubóstwa i głodu, zapewnienia równego statusu kobiet i mężczyzn, poprawy stanu zdrowia, poprawy stanu edukacji, walki z AIDS, ochrony środowiska naturalnego, a także zbudowania globalnego partnerstwa między narodami na rzecz rozwoju. Został również jasno określony termin realizacji Celów, przewidziany na 2015 rok.

Milenijne Cele Rozwoju:

- CEL 1: Wyeliminowanie skrajnego ubóstwa i głodu poprzez zmniejszenie o połowę liczby ludzi, których dochód nie przekracza 1 dolara dziennie;
- CEL 2: Zapewnienie powszechnego nauczania na poziomie podstawowym poprzez zapewnienie wszystkim chłopcom i dziewczętom możliwości ukończenia pełnego cyklu nauki na poziomie podstawowym;
- CEL 3: Promocja równości płci i awans społeczny kobiet poprzez wyeliminowanie nierównego dostępu płci do pierwszego i drugiego szczebla edukacyjnego do 2005 roku, a na wyższych szczeblach do 2015 roku;
- CEL 4: Ograniczenie umieralności dzieci poprzez zmniejszenie o 2/3 wskaźnika umieralności dzieci w wieku do 5 lat;
- CEL 5: Poprawa opieki zdrowotnej nad matkami poprzez zmniejszenie o 3/4 wskaźnika umieralności matek;

- CEL 6: Ograniczenie rozprzestrzeniania się HIV/AIDS, malarii i innych chorób poprzez powstrzymanie rozprzestrzeniania się HIV/AIDS i ograniczenie nowych zakażeń, powstrzymanie rozprzestrzeniania się malarii i innych groźnych chorób oraz ograniczenie nowych zachorowań;
- CEL 7: Stosowanie zrównoważonych metod gospodarowania zasobami naturalnymi poprzez uwzględnienie zasad zrównoważonego rozwoju w krajowych strategiach i programach, stosowanie metod hamujących zubożenie środowiska naturalnego. Zmniejszenie o połowę liczby ludzi pozbawionych stałego dostępu do czystej wody pitnej. Do 2020 roku osiągnięcie znacznej poprawy warunków życia przynajmniej 100 milionów mieszkańców slumsów;
- CEL 8: Stworzenie globalnego partnerskiego porozumienia na rzecz rozwoju poprzez wypracowanie dostępnego dla wszystkich, opartego na jasnych przepisach, przewidywalnego i nikogo nie dyskryminującego systemu handlowo-finansowego, zobowiązanie uczestników systemu do podejmowania działalności promującej dobre praktyki rządzenia, rozwój i ograniczanie ubóstwa, uwzględnienie szczególnych potrzeb państw najślabiej rozwiniętych, wyspiarskich i śródlądowych (zwłaszcza zwiększenie dostępu do rynków krajów rozwiniętych, redukcję długów, zwiększenie pomocy rozwojowej), wypracowanie strategii na rzecz zapewnienia pracy młodemu pokoleniu, zwiększenie dostępu do leków dla krajów rozwijających się oraz umożliwienie im korzystania z dobrodziejstw nowoczesnej technologii¹.

Dla umożliwienia realizacji tego programu zaproponowano zwiększenie finansowania w ramach oficjalnej pomocy rozwojowej do 0,7% Dochodu Narodowego Brutto (*Gross National Income*), a od roku 2006 świadczenie takiej pomocy rozwojowej przez wszystkie kraje UE w wysokości przynajmniej 0,33% Dochodu Narodowego Brutto. Przyjęto też postanowienie dotyczące redukcji zadłużenia silnie zadłużonych najbiedniejszych krajów oraz uczestnictwa w debacie na temat możliwości krajów oferujących globalne dobra publiczne.

¹ *The Millenium Development Goals Report 2010*, <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG%20Report%202010%20En%20r15%20-low%20res%2020100615%20-.pdf>.

Efekty podjętych działań przedstawione w Raporcie w roku 2009 (*The Millennium Development Goals Report 2009*)², choć nie w pełni jeszcze zadowalające, wskazują na pewien postęp w realizacji postawionych do osiągnięcia do roku 2015 celów. Najważniejsze z osiągnięć dotyczące redukcji ubóstwa, polega na tym, że liczba ludności żyjących za mniej niż 1,25 dol. dziennie uległa zmniejszeniu w okresie 1990–2005 z 1,8 do 1,4 miliarda. Przed kryzysem finansowym, jak wynika z Raportu, szacowano, że w roku 2009 55–90 milionów ludzi na świecie będzie dotkniętych skrajnym ubóstwem³. W odniesieniu do podstawowej edukacji dzieci w krajach rozwijających się oszacowano, że w roku 2007 88% dzieci posiadało edukację na tym poziomie i oznaczało to wzrost w stosunku do 83% w roku 2000. Zmniejszył się też wskaźnik umieralności dzieci poniżej 5 roku życia na świecie z 12,6 milionów w roku 1990 do 9 milionów w roku 2007. Problem ten dotyczy zwłaszcza regionów Afryki sub-saharyjskiej i Azji Południowej⁴.

5.1. Polska a Milenijne Cele Rozwoju

Polska przyjęła Deklarację Milenijną, co oznacza zobowiązanie naszego kraju do dokonania wysiłku, aby osiem celów Deklaracji zostało zrealizowanych do 2015 roku. Najważniejszym celem jest zmniejszenie liczby osób żyjących w warunkach skrajnego ubóstwa, czyli za mniej niż jednego dolara dziennie – obecnie jest to około 1,2 mld ludzi na świecie.

Polska pomoc zagraniczna ma za zadanie przyczynianie się do szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego krajów partnerskich w różnych dziedzinach. Wiele projektów polskiej pomocy służy bezpośrednio lub pośrednio realizacji Milenijnych Celów Rozwoju. Redukcja długów krajów najbiedniejszych i działania finansowane za pośrednictwem budżetu UE oraz międzynarodowych instytucji finansowych służą realizacji pierwszego z Celów, czyli redukcji ubóstwa. Polskie projekty bilateralne w dziedzinie edukacji, zdrowia i ochrony środowiska pomagają krajom mniej zaawansowanym osiągnąć cele 2, 4, 6 i 7. Należy jednak pamiętać, że realizacja celów 1–7 jest w pierwszej kolejności zadaniem

² *The Millenium Development Goals Report, 2009*; [http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report 2009 _ENG.pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report%202009_%20ENG.pdf), odczyt. *The Millenium Development Goals Report 2010*, [http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/ MDG%20Report%202010%20En%20r15%20-low%20res%2020100615%20-.pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG%20Report%202010%20En%20r15%20-low%20res%2020100615%20-.pdf).

³ Report 2009, s. 4.

⁴ Ibidem, s.4–5.

krajów rozwijających się. Zadaniem państw rozwiniętych jest rozwijanie globalnego partnerstwa na rzecz rozwoju, a więc realizacja celu nr 8.

Polska przystąpiła także do Deklaracji Milenijnych Celów Rozwoju (*Call for Action Declaration*) ogłoszonej z inicjatywy Wielkiej Brytanii 31 lipca 2007 r. Działania brytyjskie mają na celu zbudowanie szerokiego porozumienia na rzecz skutecznej i pełnej realizacji Milenijnych Celów Rozwoju (*Millennium Development Goals, MDG*). Terminowe osiągnięcie przyjętych na szczycie Organizacji Narodów Zjednoczonych w 2000 roku w Deklaracji Milenijnej ośmiu Celów Milenijnych jest obecnie zagrożone. Konieczne stało się więc podjęcie działań na rzecz ich planowego osiągnięcia (tj. do 2015 r.).

Deklaracja obejmuje szerokie grono aktorów: państwa oraz przedstawicieli świata biznesu, organizacji pozarządowych i związków wyznaniowych. Deklarację podpisało dotychczas 14 państw (m.in. Japonia, USA, Kanada, Niemcy, Włochy, Francja, Norwegia, Hiszpania, Portugalia, oraz trzy państwa rozwijające się: Ghana, Indie i Brazylia) oraz Komisja Europejska. Odrębną Deklarację w tym samym duchu podpisało również 21 przedstawicieli biznesu (w tym Bill Gates) oraz 8 przedstawicieli związków wyznaniowych.

Poparcie przez Polskę ww. Deklaracji oznacza szerszy udział naszego kraju w światowej debacie na temat współpracy rozwojowej i wypracowywaniu nowych sposobów walki z ubóstwem. Ponadto przyłączając się do Deklaracji budujemy wizerunek Polski jako kraju rozwiniętego, który dołączył już do grona dawców pomocy rozwojowej⁵.

⁵ *Milenijne Cele Rozwoju*, <https://www.polskapomoc.gov.pl/Milenijne,Cele,Rozwoju,53.html>.

ROZDZIAŁ 6

POTRZEBA ROZWOJU PROGRAMÓW MAJĄCYCH NA CELU PRZECIWDZIAŁANIE NIEKORZYSTNYM ZMIANOM KLIMATYCZNYM ZWIĄZANYM Z ROSNĄCĄ EMISJĄ GAZÓW CIEPLARNIANYCH DO ATMOSFERY

Klimat na Ziemi ulega ciągłym zmianom. Średnia temperatura na świecie jest coraz wyższa, ponieważ w wyniku działalności człowieka rośnie poziom emisji gazów cieplarnianych⁶. Gazy te przepuszczają do atmosfery ziemskiej promieniowanie słoneczne, ale nie wypuszczają z niej promieniowania ciepłego. Wzrost temperatury powoduje na całym świecie różne zjawiska o niespotykanej dotychczas skali. Topnieją lodowce i podnosi się poziom wody w morzach i oceanach. Powodzie i susze nie oszczędzają dziś regionów, które w przeszłości nie doświadczały tak ekstremalnych warunków pogodowych. Te anomalie mają coraz większy wpływ na gospodarkę, środowisko oraz zdrowie i życie codzienne ludzi.

⁶ Gazy cieplarniane swoją nazwę zawdzięczają temu, że na podobnej zasadzie jak szklarnie, które zatrzymują ciepło w swoim wnętrzu, powodują one zatrzymywanie ciepła pochodzącego z promieniowania słonecznego. Stężenie w atmosferze najważniejszego gazu cieplarnianego, jakim jest dwutlenek węgla (CO_2), jest aktualnie najwyższe od co najmniej 800 tys. lat. Światowy traktat, znany pod nazwą protokołu z Kioto, nakłada na kraje rozwinięte obowiązek zmniejszenia emisji siedmiu gazów cieplarnianych. Są to:

- dwutlenek węgla (CO_2): pochodzący ze spalania paliw kopalnych, drewna lub wszelkich produktów wykonanych z węgla, pochłaniany przez rośliny i drzewa,
- metan (CH_4): powstający w przyrodzie lub w wyniku działalności człowieka, między innymi w procesie produkcji paliw kopalnych, w hodowli zwierząt, w wyniku uprawy ryżu i gospodarki odpadami,
- podtlenek azotu (N_2O): Źródłem jego emisji są nawozy, spalanie paliw kopalnych oraz produkcja przemysłowa chemikaliów z wykorzystaniem azotu,
- cztery rodzaje gazów fluorowanych, opracowanych do celów przemysłowych: fluorowęglowodory (HFC), perfluoro-węglowodory (PFC), heksafluorek siarki (SF_6) i trójfluorek azotu (NF_3).

Niektóre skutki niekorzystnych zmian klimatu

- Podnoszenie się poziomu mórz stanowi zagrożenie dla położonych nisko nad poziomem morza krajów wyspiarskich i mieszkańców wybrzeży.
- Ekstremalne zjawiska pogodowe narażają na straty produkcję żywności, szczególnie w najbardziej zagrożonych krajach rozwijających się.
- Fale upałów w ostatnim dziesięcioleciu spowodowały w Europie dziesiątki tysięcy przedwczesnych zgonów.
- Brak wody i żywności może być zarzewiem konfliktów regionalnych, doprowadzić do klęski głodu, a w konsekwencji przyczynić się do wzrostu liczby uchodźców.
- Stosunkowo niewielki wzrost średniej temperatury na świecie zwiększa ryzyko wyginięcia około 20–30 proc. gatunków roślin i zwierząt.
- Globalne ocieplenie to nie tylko jednak topniejące lodowce i zagrożenie dla niedźwiedzi polarnych. To zjawisko, którego skutki odczuwane są teraz i które oddziaływać będzie na przyszłe pokolenia (powodzie oraz susze, w których trakcie dochodzi do rywalizacji o zasoby naturalne, będące podstawą produkcji żywności i tym samym narażenia na straty w produkcji żywności, szczególnie w najbardziej zagrożonych krajach).

Od 1850 r. średnia temperatura na świecie wzrosła o 0,8°C, ale w Europie wzrost ten wyniósł 1,3°C. Istnieją naukowe dowody wskazujące na to, że jeśli temperatura wzrośnie o ponad 2°C w porównaniu z epoką przedprzemysłową (lub o około 1,2°C w porównaniu z aktualnym poziomem)⁷,

⁷ Pięć głównych spotkań dyskusyjnych na poziomie globalnym, dotyczących zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska i przeciwdziałania niekorzystnym zmianom klimatu:

- Szczyt Ziemi Konferencja ONZ w 1992 r. w Rio de Janeiro
- Światowy Szczyt Ziemi w 2002 r. w Johannesburgu
- Światowy Szczyt ONZ w 2005 r. w Nowym Jorku

w środowisku na całym świecie mogą zajść nieodwracalne zmiany, których skutki mogą być tragiczne.

-
- Światowy Szczyt Klimatyczny w 2013 r. w Warszawie – podczas szczytu uzgodniono decyzje dotyczące tzw. Platformy Durbańskiej – ustalono, jak w ciągu najbliższych 2 lat będą przebiegać globalne negocjacje nad umową zobowiązującą 194 państwa świata do wspólnych działań na rzecz ochrony klimatu. Zgodzono się m.in., aby zobowiązania stron przed podpisaniem nowego globalnego porozumienia pojawiły się dla tych państw, które są w stanie je przedstawić, w 2015 roku w Paryżu).
 - Postanowienia dotyczące procedur i działań dla mającego powstać Zielonego Funduszu Klimatycznego, mającego zacząć funkcjonować od 2020 r. Planuje się, że Fundusz będzie dysponował rocznym budżetem rzędu 100 mld dolarów. Powołanie Warszawskiego Międzynarodowego Mechanizmu Strat i Szkód, który ma zajmować się finansowaniem działań adaptacyjnych związanych ze skutkami globalnego ocieplenia, a przede wszystkim ze skutkami gwałtownych zjawisk klimatycznych. Temat ten po przejściu tajfunu Haiyan przez Filipiny szybko zyskał na wadze. Pomoc w ramach Mechanizmu ma być skierowana do krajów biedniejszych. http://energia.eu/pol/clim/index_pl.htm.
 - Światowy Szczyt Klimatyczny w Paryżu w 2015 r.
Szczyt Klimatyczny w Paryżu 2015 r. Propozycja UE a stanowisko Polski.
UE złożyła w Paryżu swoją ofertę dotyczącą co najmniej 40-proc. redukcję emisji CO₂ do 2030 r. Komisja Europejska stoi na stanowisku, że aby nie dopuścić do katastrofalnych skutków zmian klimatu, należy utrzymać wzrost średniej temperatury na świecie poniżej 2 st. C w porównaniu do poziomu sprzed rewolucji przemysłowej. Unijny komisarz ds. działań klimatycznych i energii Miguel Canete powiedział w trakcie Szczytu w Paryżu, że nie ma wątpliwości co do porozumienia krajów a jego obawy dotyczą tego, że może ono być minimalistyczne – „UE chce dobrego, ambitnego porozumienia, a nie jakiegokolwiek – zaznaczył. Rozumiem, że Polska będzie wywiązywała się ze swoich wcześniejszych zobowiązań. Mamy porozumienie Rady Europejskiej z października 2014 r., w którym ustaliliśmy nasze cele klimatyczne. Polska była częścią tego porozumienia” – przypomniał. Podkreślił, że Polska bardzo aktywnie kształtowała mandat negocjacyjny dla UE na konferencję w Paryżu i że został on przyjęty jednomyślnie. „Rozumiem, że będziemy w stanie negocjować w Paryżu na podstawie naszego mandatu i Polska będzie z nami na pokładzie” – dodał.
Minister Środowiska Jan Szyszko zapowiedział, że Polska będzie dążyć do osiągnięcia nowego, sprawiedliwego dla wszystkich państw globalnego porozumienia klimatycznego. Jak mówił, głównym celem Polski jest zrównoważony rozwój, a nie ambicje poszczególnych gospodarek.

ROZDZIAŁ 7

POLITYKA ENERGETYCZNA UNII EUROPEJSKIEJ

Unia Europejska jest wysoce zależna od importu nośników energii. Na szczęście zasoby dostępne w Europie – czyli „koszyk energetyczny” – są bardzo zróżnicowane: austriackie tamy, polskie kopalnie, francuskie elektrownie atomowe, platformy wiertnicze na Morzu Północnym, duńskie i holenderskie pola gazowe; kraje UE bardzo się od siebie różnią i może to być atutem Europy. Oczywiście będzie tak, dopóki państwa europejskie będą solidarnie korzystać z tej różnorodności. Uzależnienie Europy od dostaw energii ma poważne konsekwencje dla gospodarki. Import ropy naftowej pochodzi głównie z państw OPEC (Organizacji KrajóW Eksportujących Ropę Naftową) i od Rosji, a gaz – z Rosji, Norwegii i Algierii. Aby zapłacić za ten import, Europa musi wydać ponad 350 mld euro rocznie. Koszty energii również stale rosną. Europa musi być skuteczna, solidarna i ambitna, by mogła zdywersyfikować swoje źródła energii i ich dostawy. Ze względu na konieczność ograniczenia szkodliwych emisji CO₂ do atmosfery, przyszłość europejskiego sektora energetycznego zależy od ograniczenia stosowania paliw kopalnych i zwiększenia wykorzystywania źródeł energii o niskiej zawartości węgla.

Unia Europejska ma uprawnienia i narzędzia niezbędne do wdrażania polityki energetycznej, aby:

- zagwarantować zaopatrzenie Europy w energię elektryczną,
- zapewnić, że ceny energii nie będą stanowiły hamulca dla wzrostu konkurencyjności Europy,
- chronić środowisko, a w szczególności zapobiegać zmianom klimatu,
- rozwijać sieci energetyczne.

Państwa członkowskie mogą nadal inwestować w wybrane przez siebie źródła energii. Muszą jednak uwzględniać cele europejskiej polityki związane ze zwiększeniem udziału odnawialnych źródeł energii w ogólnej puli energetycznej.

Obecnie Europa musi importować ponad połowę zużywanej przez siebie energii, ponieważ jej zasoby są ograniczone. Musi również często zgadzać się na ceny dyktowane przez światowe rynki, a nawet przez poszczególne kraje. Skutecznym sposobem zmniejszenia opłat za energię jest ograniczenie jej zużycia. Ograniczenie zużycia energii nie będzie łatwe, jednakże jest to konieczne. Inwestowanie w odnawialne źródła energii może umożliwić stworzenie nowych miejsc pracy i zaoszczędzić fundusze przeznaczone wcześniej na import nośników energii. Pozwoli to uniezależnić się od ich importu. Ponadto inwestycje w nowe technologie energetyczne i prośrodowiskowe umożliwią eksport wiedzy fachowej i *know-how* na rynki zagraniczne. Dlatego też wyższa efektywność energetyczna i inwestowanie w niskoemisyjne technologie energetyczne są jednym z głównych celów, jakie Unia Europejska zamierza osiągnąć do 2020 r. Europejscy przywódcy postanowili, że do 2020 r. należy obniżyć całkowite zużycie energii o 20% w stosunku do poziomu z 1990 r. Tak poważne zmniejszenie poziomu zużycia odpowiadałoby wyłączeniu ponad 400 elektrowni.

Aby osiągnąć ten cel, Unia Europejska musi zachęcić swoich członków do zaprzestania marnowania energii wykorzystywanej w urządzeniach elektrycznych, przemyśle i transporcie. Moglibyśmy zaoszczędzić także na energii wykorzystywanej w budynkach – zużywają one 40% energii i emitują 36% wszystkich gazów cieplarnianych w UE, z czego 80% w formie ciepła.

Dyrektywa w sprawie efektywności energetycznej, przyjęta w 2012 r., umożliwia UE osiągnięcie tych celów i wspiera nowe możliwości w zakresie efektywności energetycznej. Są to horyzontalne regulacje wprowadzające odpowiednie zadania do wszystkich głównych sektorów gospodarki, w tym nowe wymogi w zakresie nośników energii i audytu energetycznego, odzyskiwania ciepła oraz poprawy efektywności energetycznej.

Efektywność energetyczna. Wszystkie kraje UE mają obowiązek ustanowienia orientacyjnych krajowych celów w zakresie efektywności energetycznej na rok 2020, muszą także sporządzić plany określające, w jaki sposób zamierzają je osiągnąć. Biorąc pod uwagę trudną sytuację gospodarczą, UE musi dołożyć wszelkich starań, jeżeli ma równocześnie pobudzić inwestycje i przeprowadzić konkretne działania w dziedzinie efektywności energetycznej. Nawet jeżeli inwestycje w efektywność energetyczną szybko stają się rentowne i przyciągają dalsze inwestycje, w pierwszej kolejności należy udostępnić środki finansowe. Unia Europejska może pomóc swoim członkom w finansowaniu planów na rzecz

efektywności energetycznej, wykorzystując do tego swój budżet oraz instytucje finansowe.

Aby dopomóc w realizacji celów na 2020 r., UE przyjęła w 2012 r. przepisy prawne, których celem jest popularyzowanie efektywności na wszystkich etapach łańcucha energii, od produkcji, przez dystrybucję, aż po ostateczną konsumpcję. Poprawa efektywności zużycia energii powinna mieć miejsce w gospodarstwach domowych, przemyśle i transporcie. Konsumenci mają również prawo wiedzieć, ile energii zużywają. W latach 2014–2020 znaczna część środków finansowych UE będzie przeznaczona na zwiększenie inwestycji w efektywność energetyczną (23 mld euro z samych tylko funduszy strukturalnych UE). Efektywność energetyczna jest też coraz ważniejszym obszarem badań naukowych i innowacji w ramach nowego programu „Horyzont 2020”.

Elektryczność i gaz mogą z zasady swobodnie przepływać przez sieci, które pokrywają terytorium Europy. Na jednolitym europejskim rynku energii wszyscy producenci i dostawcy konkurują ze sobą. Oznacza to, że teoretycznie możliwe jest nabywanie i sprzedaż elektryczności i gazu w dowolnie wybranym miejscu – celem tego jest uzyskanie energii wysokiej jakości po najbardziej konkurencyjnej cenie. Jednakże ten 500-milionowy rynek nie funkcjonuje jeszcze w pełni – utrudniają to przepisy krajowe, hamujące rozwój transgranicznego handlu energią. Przykładem są ustalane przez rządy państw ceny gazu ziemnego i energii elektrycznej dla przedsiębiorstw. Niektóre podmioty mają nawet z nieuzasadnionych powodów uprzywilejowany dostęp do sieci. W konsekwencji inwestorzy wstrzymują swoją działalność, ponieważ klimat nie jest dla niej sprzyjający. Może to skutkować także opóźnieniem regeneracji przestarzałych elektrowni. Dlatego też należy wspierać konkurencję oraz wprowadzić wspólne zasady dotyczące sprawiedliwego korzystania z sieci. Tutaj Unia Europejska ma do odegrania zasadniczą rolę, ponieważ to ona ustala zasady i ma szerokie uprawnienia w zakresie kontrolowania rynków, dzięki którym może uniemożliwić niektórym podmiotom nieuczciwe wykorzystywanie monopolistycznej pozycji na rynku.

Niezbędna jest też modernizacja i rozwój sieci energetycznych – zarówno po to, by sprostać coraz większemu zapotrzebowaniu na energię, jak i po to, by zdywersyfikować istniejące źródła i usprawnić przepływ energii na rynku. W ciągu najbliższych dziesięciu lat konieczne będą nadzwyczaj duże nakłady na sieci energetyczne, rzędu biliona euro. Także i w tym zakresie UE może pomóc swoim członkom, ponieważ w interesie ich wszystkich leży rozbudowywanie linii wysokiego napięcia i międzynarodowych

gazociągów, jak również magazynowanie energii. Elektryczne sieci wysokiego napięcia, pierwotnie budowane w celu połączenia wielkich elektrowni z najbliższymi położonymi obszarami zużycia, muszą również być dostosowane do warunków i możliwości technicznych elektrowni wytwarzających prąd z odnawialnych źródeł energii. Wreszcie sieci przesyłowe powinny umożliwiać bardziej elastyczne korzystanie z energii, aby można było lepiej zarządzać obciążeniami szczytowymi lub dostosować się do indywidualnej produkcji na niedużą skalę (np. z paneli słonecznych).

7.1. Handel uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych

Unia Europejska jako pierwsza na świecie stworzyła system handlu uprawnieniami do emisji. System ten pomaga UE w realizacji zobowiązania podjętego w ramach Protokołu z Kioto w zakresie ograniczenia emisji dwutlenku węgla i innych tzw. gazów cieplarnianych o 8% (w porównaniu z rokiem 1990) w latach 2008–2012. W ramach tego systemu rządy państw UE ustalają i przyznają przedsiębiorstwom sektora przemysłowego i energetycznego limity uprawnień do emisji dwutlenku węgla. Firmy, które nie wykorzystają wszystkich swoich uprawnień, mogą sprzedać pozostające limity innym firmom pragnącym w ten sposób uniknąć wysokich kar za przekroczenie dopuszczalnych poziomów. Środki pochodzące ze sprzedaży limitów mogą zostać przeznaczone na inwestycje w technologie bardziej przyjazne dla środowiska. Rządy krajowe pozostawiają przedsiębiorstwom wolną rękę: każda firma sama decyduje o tym, jakie rozwiązanie jest dla niej najkorzystniejsze. Liczy się przede wszystkim ostateczny cel, czyli ograniczenie emisji. W przyszłości system ma objąć również inne sektory przemysłu, m. in. sektor lotniczy, który jest obecnie najszybciej rosnącym źródłem emisji CO₂.

Zmniejszeniu ulegną również dopuszczalne limity emisji gazów dla samochodów. Aby zapobiec utracie ciepła przez ściany i okna i tym samym przyczynić się do redukcji emisji CO₂, wprowadzone zostaną zastrzeżone normy budowlane. W ostatnich latach udało się w UE opracować kompleksowy system ochrony środowiska obejmujący różne zagadnienia, m.in. przepisy ograniczające zagrożenia związane z zagrożeniem hałasem w środowisku, regulacje prawne obowiązujące w odniesieniu do gospodarowania odpadami, przepisy odnoszące się do ochrony rzadkich gatunków fauny i flory, limity w zakresie zanieczyszczenia powietrza, wymogi dotyczące standardów wody w kąpieliskach oraz przepisy dotyczące postępowania w przypadku katastrof ekologicznych.

Normy środowiskowe są postrzegane jako swego rodzaju zachęty do stosowania bardziej ekologicznych rozwiązań. Mają one również na celu sprzyjać powstawaniu produktów, przy których projektowaniu użyto przyjaznych środowisku materiałów i uwzględniono możliwość recyklingu po zakończeniu okresu ich użytkowania.

7.2. Od Protokołu z Kioto do Konferencji w Kopenhadze

Protokół z Kioto, który został ratyfikowany w roku 1997 przez 37 krajów uprzemysłowionych, w tym ówczesne kraje członkowskie UE, miał na celu zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych średnio o pięć procent do 2012 roku w stosunku do roku bazowego 1990. Stany Zjednoczone były jednym z państw, które odmówiło ratyfikacji protokołu z Kioto w 1997 roku. Według opinii ekspertów Center for Global Development, w 1997 r. Stany Zjednoczone były największym w tym czasie emitentem CO₂. W kolejnych latach zostały w tych niekorzystnych statystykach wyprzedzone przez Chiny. Postanowienia Protokołu z Kioto obowiązywały do roku 2012. W negocjacjach rozpoczętych już w 2007 r. na forum ONZ nie udało się osiągnąć celu polegającego na przyjęciu całościowego, nowego porozumienia klimatycznego. Zadaniem kolejnego Szczytu Klimatycznego w Kopenhadze miało być znalezienie sposobu na kontynuowanie procesu redukcji emisji CO₂.

Szczyt Klimatyczny w Kopenhadze miał miejsce w roku 2009. Zakończył się on jednak stosunkowo znikomymi efektami. Strony przyjęły wprawdzie polityczne porozumienie w sprawie potrzeby redukcji emisji gazów cieplarnianych, nie podejmując jednak istotnych zobowiązań. Owszem, uznały że należy ustabilizować wzrost temperatury atmosfery na poziomie 2°C w perspektywie roku 2050, nie postawiły sobie jednak tego pułapu jako twardego celu, ani też nie określiły celów pośrednich do jego osiągnięcia.

Podczas Szczytu Klimatycznego w Warszawie w roku 2013 zdecydowano o rozpoczęciu nowej rundy negocjacji. Tym razem jej celem miało być przyjęcie globalnego traktatu klimatycznego wymagającego działań wszystkich państw, zarówno rozwiniętych, jak i rozwijających się. Wśród najważniejszych ustaleń, do których udało się dojść uczestnikom szczytu było to związane z minimalną kwotą, jaką każdego roku na walkę ze zmianami klimatycznymi przeznaczają mają państwa rozwinięte. W wyniku negocjacji udało się nakłonić około 100 państw, w tym również UE,

do przyjęcia zobowiązań ograniczenia lub zmniejszenia poziomu emisji do 2020 r. Podjęto zobowiązanie, że porozumienie w tej kwestii zostanie wypracowane, a następnie podpisane w Paryżu w 2015 roku, natomiast wejście w życie nastąpi w roku 2020.

Równocześnie z pracami nad przygotowaniem tego nowego traktatu wspólnota międzynarodowa prowadziła rozmowy na temat rozszerzenia zakresu działań w zakresie zmiany klimatu do 2020 r. Państwa uczestniczące w tych rozmowach uznały, że w ramach przyjętych do tej pory zobowiązań nie udało się zrealizować celu, jakim jest utrzymanie globalnego ocieplenia poniżej 2°C. Wyniki badań naukowych pokazują, że aby osiągnąć ten cel, maksymalny wzrost emisji należy zatrzymać najpóźniej w 2020 r., następnie do 2050 r. zmniejszyć co najmniej o połowę w stosunku do poziomu z 1990 r., a potem stopniowo obniżać.

W wyniku kontynuacji działań prowadzonych w pierwszym okresie zobowiązań w ramach protokołu z Kioto który zakończył się w 2012 r., wyznaczono zatem nowy ośmioletni okres, trwający od 2013 r. do 2020 r. Unia Europejska zobowiązała się do utrzymania swojego poziomu emisji na poziomie 20% poniżej poziomu roku bazowego w drugim okresie, nie wykluczając możliwości dalszego obniżenia tego poziomu do 30%, jeżeli zostaną spełnione określone warunki. Niemniej jednak drugi okres zobowiązań Protokołu z Kioto dotyczy jedynie około 14% poziomu globalnych emisji. Ten ograniczony zakres tym bardziej unaocznia, jak bardzo potrzebne jest światowe porozumienie obejmujące wszystkie państwa. Szacuje się, że do 2020 r. niemal dwie trzecie globalnych emisji gazów cieplarnianych będzie pochodzić z krajów rozwijających się.

7.3. Dotychczasowe efekty redukcji emisji gazów cieplarnianych

Wprawdzie emisje gazów cieplarnianych na terenie UE rosły w okresie od 2000 r. do 2004 r., lecz tendencja z ostatnich trzech wymienionych lat była bardziej korzystna i UE weszła na drogę do osiągnięcia celu wyznaczonego w Protokole z Kioto. Oceniono jednak, że jeżeli polityka w zakresie zwalczania zmian klimatu nie zostanie szybko wprowadzona w życie na szczeblu światowym, światowe emisje gazów cieplarnianych w 2020 r. mogą być o co najmniej 60% wyższe niż w 1990 r. Wprawdzie udział energii ze źródeł odnawialnych w krajowym zużyciu energii brutto rośnie w szybszym tempie od 2002 r., lecz jest jeszcze daleki od celu wyznaczonego na 2010 r. na poziomie 12%.

7.5. Główne wyzwania globalne i europejskie

Głównym problemem w walce o redukcję emisji CO₂ jest brak pieniędzy. Biedniejsze kraje – na czele z Chinami – twierdzą, że nie mogą sobie pozwolić na zmniejszenie emisji CO₂ i domagają się, żeby kraje uprzemysłowione obniżyły poziom emisji gazów cieplarnianych w pierwszej kolejności. Bogatsze kraje – na czele z USA – wskazują, że emisje CO₂ w Chinach i Indiach mogą wzrosnąć dramatycznie i to właśnie te kraje w dużej mierze będą odpowiedzialne za wzrost emisji w przyszłości. Unia Europejska stoi w obliczu podobnego konfliktu interesów. Głównym problemem w Europie stało się uzyskanie odpowiedzi na pytanie, kto sfinansuje planowane 15 mld euro pomocy finansowej dla wsparcia krajów rozwijających się w ich dążeniach do rozwoju alternatywnych, ekologicznych, odnawialnych źródeł energii.

Z kolei również biedniejsze kraje UE, pod przewodnictwem Polski, domagają się, by bogatsze kraje, takie jak Wielka Brytania, Francja i Niemcy, wygenerowały więcej środków finansowych na wyżej wymieniony cel, a mniej zamożne kraje – głównie z Europy Środkowej i Wschodniej – były obciążone mniejszymi zobowiązaniami finansowymi.

7.6. Nowy system handlu uprawnieniami do emisji (*Emission Trade System – ETS*)

W ramach nowego systemu handlu uprawnieniami do emisji uruchomionego w 2005 r., przygotowywanego jako nowa wersja regulacji zobowiązań podjętych w ramach Protokołu z Kioto, który jest fundamentem unijnej strategii w dziedzinie klimatu, objęto nowym systemem handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych około 45% emisji pochodzących z 12 tys. zakładów sektora energetycznego oraz innych energochłonnych sektorów w UE, Islandii, Liechtensteinie i Norwegii.

Podstawowa zasada działania systemu jest stosunkowo prosta. W odniesieniu do wszystkich emisji pochodzących z wybranych zakładów, takich jak elektrownie, ustanawia się limit. W obrębie tego limitu zakłady otrzymują lub kupują uprawnienia do wygenerowania co roku określonej ilości gazów cieplarnianych. Zakłady generujące mniej emisji mogą sprzedać swoje niewykorzystane uprawnienia. Zakłady, które planują wygenerowanie większego poziomu emisji, mogą albo zainwestować w środki i technologie umożliwiające zmniejszenie poziomu ich emisji, albo kupić na rynku dodatkowe uprawnienia pokrywające część lub całość emisji wybiegającej poza dopuszczoną wielkość.

Na początku wiele uprawnień przyznawano wybranym zakładom za darmo, jednak od 2013 r. niektóre przedsiębiorstwa muszą kupować wszystkie swoje uprawnienia na aukcji, a inne – część swoich uprawnień, przy czym ich zapotrzebowanie rośnie każdego roku. Pułapy łącznych emisji dopuszczonych w zakładach są stopniowo obniżane. Do 2020 r. poziom emisji będzie o 21% niższy niż w 2005 r.

Podobne programy limitowania handlu uprawnieniami do emisji wprowadzane są na całym świecie. Unia Europejska dąży do tego, aby międzynarodowy rynek handlu uprawnieniami do emisji rozwijał się dzięki stworzeniu sieci współdziałających ze sobą systemów. W ramach pierwszego międzykontynentalnego łączenia systemów podpisano umowę między UE i Australią, które zobowiązały się powiązać swoje systemy do 2018 r.

Treść i cele ram politycznych na 2030 r. wymagają dopracowania, jednakże oczywiste jest, że system ETS w dalszym ciągu będzie odgrywał główną rolę w polityce klimatycznej Unii. System ten przyczynia się do ograniczenia emisji, niemniej jednak nie wpływa na zwiększenie poziomu efektywności energetycznej i innowacyjności w zakresie czystych technologii w takim stopniu, w jakim się tego spodziewano.

Dzieje się tak dlatego, że uprawnienia niewykorzystane w ramach systemu powodują obniżenie cen uprawnień do emisji. Nadwyżki te powstały głównie dlatego, że kryzys gospodarczy spowodował spadek produkcji przemysłowej i, co za tym idzie, również poziomu emisji. Komisja zaproponowała szereg środków strukturalnych, dzięki którym można tę nadwyżkę zlikwidować.

7.7. Postanowienia pakietu transportowego

Komisja Europejska przyjęła w roku 2009 pakiet nowych inicjatyw, zatytułowany „Ekologiczny transport”, którego celem jest zorganizowanie transportu z poszanowaniem zasady zrównoważonego rozwoju. Nowa strategia ma przede wszystkim sprawić, aby ceny przewozów w większym stopniu odzwierciedlały ich rzeczywisty koszt dla społeczeństwa, a szkody w środowisku naturalnym i zatory komunikacyjne stopniowo się zmniejszały, przy równoczesnym wzroście efektywności transportu i całej gospodarki. Ponadto przygotowano wniosek umożliwiający państwom członkowskim udział w realizacji tego celu poprzez wprowadzenie bardziej skutecznego i ekologicznego systemu poboru opłat za przejazd ciężarówek oraz przeznaczenie wpływów z tego tytułu

na walkę z negatywnymi skutkami transportu dla środowiska naturalnego i z zatorami komunikacyjnymi. Przygotowano również komunikat w sprawie ograniczenia hałasu związanego z towarowym transportem kolejowym. Pakiet zawiera także zestawienie obowiązujących środków unijnych w zakresie ekologicznego transportu oraz komunikat w sprawie dodatkowych zalecanych do wdrożenia inicjatyw dotyczących ekologicznego transportu¹. W kolejnym okresie osiągnięto również porozumienie w sprawie uwzględnienia lotnictwa we wspólnotowym systemie handlu uprawnieniami do emisji począwszy od 2012 r. Wśród działań w obszarze transportu morskiego należy wymienić przyjęcie pakietu w sprawie bezpieczeństwa morskiego oraz strategię rozwoju transportu morskiego do 2018 r.

7.8. Transport drogowy

Transport drogowy jest jednym z najpoważniejszych źródeł emisji gazów cieplarnianych. Prawodawstwo unijne określa limity emisji dla samochodów osobowych i dostawczych, które generują około 15% unijnych emisji CO₂. Dlatego też obniżenie tego poziomu może w znacznym stopniu przyczynić się do walki ze zmianą klimatu.

W 2007 r. nowe samochody emitowały średnio 159 gramów CO₂ na kilometr. Począwszy od 2015 r., poziom ten musi zostać obniżony do 130 g/km, co stanowi redukcję o 18%, a od 2020 r. – do 95 g/km, co stanowi redukcję o 40% w porównaniu z poziomem z roku 2007. W przypadku nowych lekkich samochodów dostawczych średni poziom emisji musi spaść do 175 g/km do 2017 r., co jest 14-procentowym spadkiem w porównaniu z poziomem z 2007 r., wynoszącym 203 g/km. Do 2020 r. poziom ten musi zostać obniżony do 147 g/km, co jest ograniczeniem o 28% w porównaniu z poziomem z roku 2007.

Transport drogowy odpowiada za około 1/5 ogólnej emisji dwutlenku węgla w UE. Poziom emisji pochodzących z transportu drogowego wzrósł o 21% w latach 1990–2011. Byłby jeszcze większy, gdyby nie kryzys gospodarczy. Sektor transportu jest jedynym ważniejszym sektorem, w którym poziom emisji gazów cieplarnianych stale rośnie. Komisja pracuje nad całościową strategią ograniczenia emisji CO₂ pochodzących z ciężarówek i autobusów, które odpowiadają za około 1/4 łącznych emisji z sektora transportu drogowego.

¹ *Greening Transport: new Commission package to drive the market towards sustainability*, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-1119_en.htm?locale=en.

Innowacje technologiczne mogą pomóc w przejściu na bardziej efektywne i zrównoważone systemy transportu europejskiego dzięki podniesieniu efektywności paliwowej nowych silników, materiałów i kształtu samochodów. Te wszystkie działania już teraz przynoszą owoce. Na przykład w 2012 r. średni poziom emisji CO₂ z nowych samochodów osobowych w UE spadł o 2,6%. Przyjęto także wnioski dotyczące nowej dyrektywy w sprawie oznakowania opon oraz rozporządzenia dotyczącego limitów hałasu powodowanego przez toczące się opony oraz emisji CO₂ związanych z oporami toczenia.

Planuje się wejście w życie w roku 2020 r. surowszych norm dotyczące emisji CO₂ dla samochodów osobowych i lekkich samochodów dostawczych, dzięki czemu zwiększy się udział sektora transportu w walce ze zmianą klimatu. Inne środki, które niebawem wejdą w życie, to dalsze ograniczenie emisji fluorowanych gazów cieplarnianych używanych w lodówkach i w urządzeniach klimatyzacyjnych. Gazy te są ponad 23 tys. razy bardziej niebezpieczne od CO₂, jeżeli chodzi o powodowanie efektu cieplarnianego. Komisja Europejska zaproponowała, aby do 2030 r. emisję tego rodzaju gazów obniżyć do 2/3 poniżej obecnego poziomu².

7.9. Transport kolejowy

W ciągu ostatnich 20 lat Komisja Europejska była bardzo aktywna w restrukturyzacji europejskiego rynku transportu kolejowego oraz we wzmacnianiu pozycji transportu kolejowego jako bardziej bezpiecznego i ekologicznego w porównaniu do innych rodzajów transportu. Działania Komisji koncentrowały się na trzech głównych obszarach, które mają kluczowe znaczenie dla rozwoju silnego i konkurencyjnego transportu kolejowego: (1) otwarcie rynku transportu kolejowego na konkurencję, (2) poprawa interoperacyjności i bezpieczeństwa sieci krajowych i (3) rozwój infrastruktury transportu kolejowego³.

W styczniu 2014 roku Unia Europejska opracowała nowy projekt polityki w zakresie infrastruktury transportowej, mający na celu dokończenie realizacji na kontynencie europejskim projektu budowy transeuropejskich sieci transportowych, zapewniających państwom członkowskim korzystne połączenia między wschodem i zachodem kontynentu oraz jego północą a południem. Polityka ta ma na celu zlikwidowanie wąskich gardeł utrudniających sprawne funkcjonowanie rynku wewnętrznego

² Ibidem.

³ http://ec.europa.eu/transport/modes/rail/index_en.htm.

i przezwyciężenie barier technicznych, takich jak niekompatybilne standardy ruchu kolejowego. Promuje ona i wzmacnia również budowę sieci transportowych dla pasażerów i towarów, wykorzystując trendy technologiczne w oparciu o najnowsze badania naukowe. Projekt ten, mający budżet w wysokości 26 mld euro do 2020 r., może znacząco przyczynić się do ożywienia gospodarki europejskiej⁴.

7.10. Transport lotniczy

Transport lotniczy jest bardzo ważnym sektorem całej gospodarki UE. Oferuje on ponad 5 mln miejsc pracy i przyczynia się do powstania 365 miliardów euro europejskiego PKB (2,4% PKB UE jako całości). Pomimo obecnego kryzysu gospodarczego, oczekuje się, że globalny transport lotniczy w długim okresie osiągnie wzrost o około 5% rocznie do 2030 roku. Większe natężenie ruchu w przestrzeni powietrznej powoduje jednak większe zagrożenie dla bezpieczeństwa oraz dla środowiska naturalnego w związku z emisją gazów cieplarnianych do atmosfery. Wspólna polityka lotnicza UE ma na celu uczynienie przestrzeni powietrznej nad Europą bezpieczniejszą i czystsza. W związku jednak z rosnącą w ostatnich latach dostępnością transportu lotniczego dla obywateli i wzrostem jego popularności, coraz więcej emisji generowanych jest przez ten sektor, co powoduje szybki wzrost ogólnego poziomu emisji szkodliwych substancji do atmosfery. Na przykład lot tam i z powrotem z Londynu do Nowego Jorku generuje mniej więcej tyle samo emisji co ogrzewanie domu przez cały rok.

Od 2012 r. wszystkie linie lotnicze realizujące połączenia między lotniskami na terenie UE zostały objęte systemem handlu uprawnieniami do emisji. Unia planowała również włączenie do systemu wszystkich lotów międzynarodowych łączących Europę z innymi częściami świata, zaś Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej potwierdził, że planowane przepisy w tym zakresie (po tym, jak zostały zaskarżone przez część sektora lotniczego) są zasadne. Niemniej jednak, aby dać więcej czasu agencji lotnictwa cywilnego ONZ na opracowanie programu obejmującego emisje lotnicze, UE tymczasowo wyłączyła z systemu ETS międzynarodowe połączenia lotnicze⁵.

⁴ http://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/index_en.htm.

⁵ *Road Transport. A change of gear*, European Commission, Luxembourg Publications Office of the European Union, 2012, http://ec.europa.eu/transport/modes/road/doc/broch-road-transport_en.pdf.

7.11. Wsparcie innowacyjnych technologii niskoemisyjnych

Unia Europejska opracowała jeden z największych na świecie programów wspierających rozwój innowacyjnych technologii niskoemisyjnych. Program NER300 finansowany jest z dochodów ze sprzedaży 300 mln uprawnień do emisji w ramach systemu ETS. Jego celem jest wspieranie innowacyjnych technologii produkcji energii ze źródeł odnawialnych oraz technologii wychwytywania i przechowywania emisji dwutlenku węgla z zakładów przemysłowych.

Przykłady technologii niskoemisyjnych to technologie czystego węgla, nowoczesne technologie wydobywcze i przygotowujące do przetworzenia węgla, nowe technologie wytwarzania energii elektrycznej.

Dążenie do przejścia na konkurencyjną gospodarkę niskoemisyjną wiąże się również z ambitnie planowanym systemem zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych o 80–95% do roku 2050.

W ramach tworzonego systemu dąży się również do zapewnienia swobodnego przepływu energii elektrycznej w ramach wspólnego europejskiego rynku energii, co oznacza wzrost konkurencji między firmami ale i większy wybór i niższe ceny dla konsumentów oraz bezpieczeństwo dla inwestorów w zakresie dostępu do nowych technologii odnawialnych i infrastrukturalnych.

Europejski rynek energii jest największym na świecie rynkiem regionalnym (ponad 500 mln konsumentów) i największym importerem energii. Niektóre z wyzwań stojących przed UE – zmiany klimatu, dostęp do ropy naftowej i gazu, rozwój technologii, wydajności energetycznej – są wspólne dla większości krajów i stanowią wyzwanie do rozwoju współpracy międzynarodowej. Bez rewolucji technologicznej UE nie osiągnie swoich ambitnych celów rozwoju gospodarki niskoemisyjnej w ramach intensyfikacji współpracy międzynarodowej.

Według ocen ekspertów Komisji Europejskiej, przyspieszenie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną i przyjazną dla klimatu może pomóc wydobyć Europę z kryzysu. Badanie opinii publicznej przeprowadzone przez Komisję Europejską w 2011 r. wykazało, że dziewięciu na dziesięciu Europejczyków uważa zmianę klimatu za jeden z najpoważniejszych problemów współczesnego świata, zaś ponad połowa jest zdania, że problem ten jest ważniejszy od kryzysu gospodarczego.

Działania wspomagające rozwój „zielonej” gospodarki niskoemisyjnej przyczyniają się bowiem do tworzenia miejsc pracy oraz do wzrostu gospodarczego poprzez stymulowanie innowacyjności w sektorze czystych technologii – efektywnych energetycznie i wykorzystujących

energię pochodzącą z odnawialnych źródeł. Taka właśnie „zielona gospodarka” jest nie tylko jedną z najbardziej obiecujących dziedzin umożliwiających tworzenie nowych miejsc pracy, ale przyczynia się również do zmniejszenia zależności Unii Europejskiej od importowanych nośników energii, głównie ropy naftowej i gazu i tym samym do zwiększenia jej bezpieczeństwa energetycznego. Liczba osób zatrudnionych w sektorze energii odnawialnej w Europie wzrosła z 230 tys. do 550 tys. w ciągu ostatnich pięciu lat. Zrealizowanie unijnego celu polegającego na uzyskaniu 20% energii ze źródeł odnawialnych do 2020 r. mogłoby umożliwić stworzenie dodatkowych 410 tys. miejsc pracy w całej UE w sektorach wykorzystujących energię pochodzącą z takich źródeł.

7.12. Lasy (zalesianie) i rolnictwo

Leśnictwo i rolnictwo w UE przyczynia się do wyeliminowania z atmosfery CO₂ w ilości odpowiadającej około 9% łącznego unijnego poziomu emisji gazów cieplarnianych generowanych przez pozostałe sektory. Programy UE mają więc na celu wspieranie finansowe procesu zalesiania nieużytków na terenie krajów członkowskich. Dodatkowo UE udziela pomocy finansowej mającej na celu ograniczenie wycinania lasów w krajach rozwijających się. Unia Europejska jest największym dawcą pomocy na rozwój tych krajów oraz na walkę ze zmianą klimatu. Do tej pory przekazała ponad 7,3 mld euro z kwoty ponad 30 mld dolarów, którą to kwotę społeczność międzynarodowa zobowiązała się przeznaczyć na pomoc dla ubogich krajów rozwijających się w latach 2010–2012. Unia Europejska zamierza w dalszym ciągu udzielać wsparcia finansowego i wpłacić swoją część ze 100 mld dolarów, jakie kraje rozwinięte zobowiązały się przeznaczać co roku do 2020 r. na specjalny nowy eko-fundusz klimatyczny.

7.13. Emisje nieobjęte systemem ETS

Około 55% unijnych emisji nie jest objętych systemem ETS. Są to emisje pochodzące z sektora transportu, budownictwa, rolnictwa i odpadów. Aby zagwarantować, że ich problem również zostanie rozwiązany, państwa członkowskie podpisały porozumienie o podjęciu wspólnych wysiłków oraz przyjęciu wiążących celów krajowych w odniesieniu do emisji nieobjętych systemem ETS na okres do 2020 r. łącznie. Cele te obejmują między innymi ograniczenie emisji o 20% do 2020 r. w najbogatszych państwach członkowskich UE i zwiększenie poziomu emisji o 20% w państwach najuboższych. Oznacza to, że ogólny poziom

unijnych emisji z sektorów nieobjętych systemem ETS zmniejszy się o 10% do 2020 r. w porównaniu z poziomem z 2005 r.

Komisja Europejska przedstawiła w roku 2011 plan wsparcia inwestycji na rzecz gospodarki niskoemisyjnej o wartości 50 mld euro w celu poprawy europejskiej sieci transportowej, energetycznej i cyfrowej. Ukie-
runkowane na ten cel inwestycje umożliwiły tworzenie nowych miejsc pracy i poprawiły konkurencyjność gospodarki europejskiej. W ramach instrumentu finansowego pt. *Łącząc Europę* sfinansowano bowiem projekty, dzięki którym uzupełnione zostały brakujące połączenia w europejskiej strukturze energetycznej, transportowej i cyfrowej. Uczynił on również europejską gospodarkę bardziej ekologiczną dzięki wspieraniu czystszych form transportu, szybkich łącz szerokopasmowych oraz dzięki ułatwianiu wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych zgodnie ze strategią „Europa 2020”. Dofinansowanie sieci energetycznych przyczyniło się ponadto do dalszej integracji wewnętrznego rynku energii, ograniczy zależność energetyczną UE i zwiększy bezpieczeństwo dostaw. Według oceny Przewodniczącego Komisji Europejskiej José Manuela Barroso, instrument *Łącząc Europę* oraz inicjatywa w zakresie obligacji projektowych i wsparcia dla inwestycji publiczno-prywatnych mogą przyczynić się do zwiększenia szans na osiągnięcie celów Strategii Europa 2020. Przedstawione propozycje pomogą budować drogi, trakcje kolejowe, sieci energetyczne, rurociągi i sieci szerokopasmowe, które są niezmiernie ważne dla obywateli i przedsiębiorców. Konieczne jest domknięcie brakujących połączeń w europejskiej infrastrukturze sieciowej, które w przeciwnym wypadku by nie powstały. Inwestycja ta przyspieszy wzrost i przyczyni się do stworzenia nowych miejsc pracy, ułatwiając jednocześnie pracę i podróże milionom obywateli i przedsiębiorców⁶.

7.14. Detoksykacja Finansów i Dekarbonizacja Gospodarki: Szanse dla czystego i zrównoważonego rozwoju w krajach rozwijających się i przechodzących transformację gospodarczą

Działania na rzecz stopniowego wdrażania gospodarki niskoemisyjnej stanowią obiecującą drogę dla rozwoju gospodarczego i społecznego w wielu krajach. Promowanie rozwoju zrównoważonego rolnictwa,

⁶ Instrument „Łącząc Europę”: Komisja przyjmuje plan przewidujący 50 mld euro na rozbudowę sieci europejskich, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1200_pl.htm.

zwiększanie efektywności energetycznej oraz stopnia wykorzystania odnawialnych źródeł energii mogą przyczynić się do ewidentnych korzyści w zakresie rozwoju nowych sektorów gospodarki, zwiększenia tempa wzrostu gospodarczego, tworzenia nowych miejsc pracy oraz osiągnięcia czystszej i bardziej przyjaznego dla człowieka środowiska naturalnego.

Pomimo faktu, że takie inwestycje powinny mieć charakter strategiczny i że może to być opłacalne z punktu widzenia dążenia ludzi do życia w czystszej i przyjaznym środowisku, ekologizacja gospodarki wymaga zniesienia wielu barier politycznych, jak i poprawy dostępu do finansowania publicznego oraz prywatnego, wszędzie tam, gdzie inwestycje publiczne są niewystarczające. Będzie to również wymagało zwiększenia świadomości, umiejętności, możliwości i wizji, jak zmobilizować sektor prywatny, rządy i społeczeństwa jako całości⁷.

„Nowy wzrost gospodarczy” (w ramach obecnego kryzysu globalnego i finansowego) może powstać jedynie w krajach, gdzie jest skuteczne przywództwo. Środki polityczne, które wymagają zreformowania to decyzje dotyczące dotacji np. w sektorze rolnictwa i produkcji energii, w tym instrumenty krajowej polityki energetycznej, w tym ceny energii, jak również krajowych polityk inwestycyjnych⁸. Rolnictwo odpowiada za ok. 13% światowych emisji gazów cieplarnianych. Odsetek ten wzrasta do ok. 30%, jeśli do tego sektora przypisane zostanie przygotowanie gruntów dla rolnictwa, produkcja środków agrochemicznych i handel produktami rolno-spożywczymi⁹.

Innowacyjne kierunki zarządzania, takie jak rolnictwo ekologiczne, oferują obiecujące możliwości osiągnięcia celów zapewnienia wyżywienia szybko rosnącej populacji ludzkiej przy minimalnych negatywnych skutkach dla środowiska. Metan w znacznym stopniu przyczynia się do zmian klimatu, a większość emisji metanu, czyli ok. 52%, pochodzi z rolnictwa. Emisja metanu w krajach OECD, a także w krajach WNP spadła w ciągu ostatniej dekady, natomiast wzrasta w wielu krajach i regionach rozwijających się. Wraz z dalszym wzrostem popytu na produkty zwierzęce, metan będzie stanowić dużą część emisji gazów cieplarnianych w przyszłości, szczególnie w krajach rozwijających się¹⁰.

⁷ *Trade and Environment Review 2009/2010*, UNCTAD, s. 3, http://unctad.org/en/Docs/ditcted20092_en.pdf.

⁸ Ibidem, s. 23.

⁹ Ibidem, s. 67.

¹⁰ Ibidem, s. 112–124.

ROZDZIAŁ 8

CELE I WYZWANIA DLA PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UE WYNIKAJĄCE Z DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH UNII EUROPEJSKIEJ PROMUJĄCYCH PRZECIWDZIAŁANIE NEGATYWNYM ZMIANOM KLIMATYCZNYM W RAMACH STRATEGII ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

8.1. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej

Zrównoważony rozwój stanowi nadrzędny długoterminowy cel Unii Europejskiej. Zarówno Strategia Unii Europejskiej na rzecz zrównoważonego rozwoju, która powstała w roku 2001, jak i jej odnowiona wersja z roku 2006, wytyczają kierunki długoterminowej wizji zrównoważonego rozwoju, w której takie elementy jak rozwój gospodarczy, spójność społeczna i ochrona środowiska idą ze sobą w parze i wzajemnie się uzupełniają.

8.2. Zrównoważona Europa dla lepszego Świata: Europejska Strategia Zrównoważonego Rozwoju

Zrównoważona Europa dla Lepszego Świata. Europejska Strategia Zrównoważonego Rozwoju (A Sustainable Europe for a Better World. A European Union Strategy for Sustainable Development) jest pierwszym kompleksowym dokumentem strategicznym odnoszącym się do zrównoważonego rozwoju w UE, który został opracowany w pierwszym półroczu 2001 przez Komisję Europejską i przyjęty w maju 2001 roku¹.

Strategia składa się z czterech części. Pierwsza część nosi tytuł „Ku Zrównoważonej Europie” i zawiera między innymi definicję

¹ *A Sustainable Europe for a Better World. A European Union Strategy for Sustainable Development, (Zrównoważona Europa dla Lepszego Świata. Europejska Strategia Zrównoważonego Rozwoju)*, szerzej na temat jej celów i priorytetów: Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Polityka ochrony środowiska*, [w:] Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Integracja Europejska. Dostosowania w Polsce w dziedzinie polityk*, PWE, Warszawa 2004.

zrównoważonego rozwoju oraz ogólne wiadomości na jego temat. Druga część, zatytułowana „Realizacja zrównoważonego rozwoju: osiągnięcie naszych ambicji”, zawiera opis działań, jakie należy wykonać w związku z osiągnięciem zrównoważonego rozwoju w krajach UE i poza nią. Trzecia część – „Ustalanie długoterminowych celów: identyfikacja priorytetów dla działań” daje wytyczne ustalania celów i obszarów priorytetowych. Czwarta część strategii – „Wdrażanie strategii i przegląd jej postępów” zawiera wskaźniki, które będą miarą postępu wdrażania strategii oraz metody pracy naczelnych organów UE. Dokument strategii w pierwszej części zwraca uwagę na to, że osiągnięcie zrównoważonego rozwoju jest celem nie tylko europejskim, ale ma charakter globalny.

Na drodze do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju zidentyfikowane zostały następujące problemy²:

- emisja gazów cieplarnianych, które są rezultatem ludzkiej działalności i powodują globalne ocieplenie się klimatu,
- bieda, która wpływa w sposób destrukcyjny na zdrowie i życie człowieka,
- starzenie się społeczeństwa powodujące spowolnienie wzrostu gospodarczego,
- utrata bioróżnorodności w Europie spowodowana zanieczyszczeniem gleby, zbyt dużą ilością odpadów,
- rozwój transportu który zatruwa głównie obszary miejskie.

Dokument strategii w części drugiej, zatytułowanej „Realizacja zrównoważonego rozwoju: osiągnięcie naszych ambicji”, daje wytyczne w jaki sposób osiągnąć zrównoważony rozwój. Komisja Europejska stwierdza, że osiągnięcie rozwoju zrównoważonego wymaga wielu zmian w procesie wdrażania i tworzenia polityk na poziomie Unii Europejskiej oraz krajów członkowskich UE.

Zrównoważony rozwój powinien stać się celem głównym wszystkich sektorów i polityk, co ma w rezultacie doprowadzić do lepszej polityki spójności.

² *A Sustainable Europe for a Better World...*, s. 4.

W ramach ulepszenia politycznej spójności Komisja proponuje następujące działania³:

- umieszczenie zrównoważonego rozwoju w centrum działań każdej z polityk,
- promowanie zrównoważonego zarządzania we Wspólnej Polityce Rolnej oraz we Wspólnej Polityce Rybołówstwa w Unii Europejskiej a także na arenie międzynarodowej oraz ochronę morskich ekosystemów,
- używanie bardziej przyjaznych środowisku rodzajów transportu w ramach Wspólnej Polityki Transportowej i uporanie się z rosnącym poziomem zatłoczenia na drogach, a także zanieczyszczeniem, które powoduje transport,
- nakierowanie polityk spójności na mniej rozwinięte regiony i na te, które mają największe problemy strukturalne.

Kolejnym etapem osiągnięcia zrównoważonego rozwoju w UE są inwestycje w technologie i badania naukowe, ponieważ zdaniem Komisji dobra koniunktura (dobrobyt gospodarczy) w bardzo dużym stopniu zależy od stopnia wiedzy oraz rozwoju technologicznego. Promowanie innowacji oraz nowych technologii w przyszłości może doprowadzić do bardzo pozytywnych efektów, m.in.: mniejszego zużywania się zasobów naturalnych, redukcji zanieczyszczenia oraz zmniejszenia liczby czynników zagrażających ludzkiemu zdrowiu i bezpieczeństwu⁴.

Sektor publiczny, którego zadaniem jest wspieranie technologicznych zmian na drodze do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju powinien skoncentrować się na pomocy w badaniach, które będą odnosiły się do bezpiecznych i proekologicznych technologii, do zastosowania najlepszych rozwiązań oraz stymulacji szybszych, nowszych i czystszych technologii. W tym zakresie Komisja wymienia wiele zadań do wykonania, do których zaliczyć można m.in.⁵:

- pełne wykorzystanie potencjału przyszłych Wspólnotowych Programów dla Badań w celu lepszego wsparcia zrównoważonego rozwoju,

³ Ibidem, s. 6.

⁴ Ibidem, s. 7.

⁵ Ibidem, s. 7–8.

- rozważenie przez kraje członkowskie UE lepszych sposobów wykorzystania pośrednictwa publicznego w celu zwiększenia korzyści dla produkcji przyjaznej środowisku,
- zachęcanie sektora prywatnego do włączenia czynników środowiskowych w specyfikację dokonywanych przez ten sektor zakupów,
- zachęcanie sektora przemysłu do identyfikacji głównych przeszkód, które stoją na drodze do rozwoju tego sektora oraz hamują używanie w stopniu dużo szerszym nowych technologii w sektorach takich jak: energetyka, transport i komunikacja,
- wniesienie do roku 2008 przez Wspólnotę wkładu do Globalnego Monitoringu Środowiska i Bezpieczeństwa (*Global Monitoring of Environment and Security*, GMES).

Następnym krokiem na drodze do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju w UE jest udoskonalenie komunikacji między społeczeństwem, sferą biznesu oraz ludźmi tworzącymi politykę. Według Komisji może ono mieć miejsce dzięki bardziej otwartej polityce nie tylko państwa, ale również sektora biznesu wobec społeczeństwa. Wiele ogromnych koncernów prowadzi swoją politykę w taki sposób, że przynosi ona korzyści tylko wąskiemu gronu ludzi, nie biorąc pod uwagę interesów większości społeczeństwa⁶.

Zdaniem Komisji zbyt wielu ludzi uważa, że polityka jest zbyt obca, technokratyczna i dlatego proces jej tworzenia i wdrażania powinien być bardziej otwarty. Chodzi tu przede wszystkim o uświadomienie jednostce tego, że może ona przez swoje własne działania wprowadzać zmiany do polityki, wpływać na jej kształtowanie. Jako przykład takiego wpływu Komisja podaje tworzenie tzw. Lokalnych Agend 21, które promują rozwój zrównoważony na poziomie lokalnym i pozwalają na lepsze zrozumienie jego celów⁷.

Bardzo ważną rolę w udoskonaleniu dialogu między społeczeństwem a władzą odgrywa również efektywny system edukacji, który zwiększa w oczach społeczeństwa sens indywidualnej i zbiorowej odpowiedzialności za środowisko oraz zachęca do zmiany wzorców zachowań.

W trzeciej części strategii zawarte jest swego rodzaju podsumowanie dwóch poprzednich części w postaci identyfikacji priorytetowych obszarów działań, a także ustalenia długoterminowych celów.

⁶ Ibidem, s. 8.

⁷ Ibidem.

Według Komisji cele długookresowe to przede wszystkim zapewnienie spójności polityk UE oraz uporanie się z dwoma z sześciu zagadnień, które stanowią największe wyzwania dla zrównoważonego rozwoju w Europie. Do zagadnień tych należy przede wszystkim zwalczanie biedy oraz problemów związanych ze starzeniem się społeczeństwa i zapewnieniem wzrostu gospodarczego.

Do celów, które musi osiągnąć w perspektywie długookresowej Wspólnota, Komisja zaliczyła m.in.⁸:

- a) ograniczenie zmian klimatycznych i wzrost użycia czystej energii, w tym:
 - ograniczenie emisji gazów cieplarnianych przez kraje UE oraz inne kraje wysoko rozwinięte,
- b) zmniejszenie zagrożeń dla zdrowia społeczeństwa, w tym:
 - zdrowsza i bezpieczniejsza żywność,
 - zapewnienie, że chemikalia są produkowane i używane w sposób, który nie będzie powodował znacznych zagrożeń dla zdrowia człowieka i środowiska,
 - uporanie się z zagadnieniami dotyczącymi chorób zakaźnych i odporności na antybiotyki.
- d) bardziej odpowiedzialne zarządzanie zasobami naturalnymi, w tym:
 - ochrona i odbudowa miejsc zamieszkania oraz naturalnych systemów,
 - zatrzymanie utraty bioróżnorodności do roku 2010,
 - wprowadzenie systemu rybołówstwa, który będzie zrównoważony i będzie chronił zdrowe ekosystemy, na poziomie UE i globalnie.
- e) udoskonalenie systemu transportu oraz systemu zarządzania przestrzennego, w tym:
 - odchodzenie od transportu drogowego (samochodowego) na rzecz kolei,

⁸ Ibidem, s. 10–13.

- promowanie bardziej zrównoważonego rozwoju regionalnego poprzez zmniejszenie różnic w aktywności gospodarczej.

Do pomiaru realizacji tych celów będzie stosowany szereg wskaźników, które bazują na międzynarodowych konwencjach, programach oraz politykach unijnych.

Czwarta część europejskiej strategii odnosi się do zmiany metod pracy w procesie tworzenia wspólnotowego prawa oraz polityki, które zdaniem Komisji mają zbyt wąskie pole działania i są zbyt bardzo skoncentrowane na podejściu sektorowym.

Została tu również wysunięta propozycja utworzenia przez Parlament Europejski tzw. Komitetu Zrównoważonego Rozwoju, który w sposób szerszy zajmie się wdrażaniem zasad zrównoważonego rozwoju do polityk sektorowych.

8.3. Cele Odnowionej Strategii Lizbońskiej – głównego dokumentu strategicznego Unii Europejskiej w zakresie zrównoważonego rozwoju

W marcu 2005 roku na Szczycie Rady Europejskiej przyjęto dokument „Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia – Nowy początek Strategii Lizbońskiej” modyfikujący Strategię Lizbońską z roku 2001⁹. Jako priorytet działań Unii Europejskiej i państw członkowskich do 2010 roku zaproponowano:

⁹ Strategia Lizbońska zakłada w tym okresie budowę gospodarki europejskiej bazującej na:

- wiedzy, a więc rozwój społeczeństwa informacyjnego, badań i innowacji oraz kształcenie odpowiednich kwalifikacji i umiejętności;
- wdrażaniu zasad zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska – w tym zachowanie zasobów ludzkich, bazowanie na odnawialnych źródłach energii, ograniczenie niekorzystnych zmian klimatycznych związanych z ociepleniem;
- liberalizacji i integracji rynków przemysłów sieciowych (energetyka, telekomunikacja i poczta, transport, sektor paliwowy) oraz rynku usług finansowych;
- rozwoju przedsiębiorczości opartym na deregulacji, likwidacji barier administracyjnych i utrudnień biurokratycznych, lepszym dostępie do kapitału oraz technologii, tworzeniu jednakowych reguł konkurencji dla firm działających na jednolitym rynku europejskim;
- wzroście zatrudnienia i zmianie modelu społecznego oraz sprostaniu wyzwaniom związanym ze starzeniem się społeczeństw (wzrost aktywności zawodowej, wzrost elastyczności rynku pracy, poprawa edukacji, modernizacja systemu zabezpieczenia społecznego, ograniczenie biedy, ubóstwa i wykluczenia społecznego).

- uczynienie z Europy bardziej atrakcyjnego miejsca do lokowania inwestycji i podejmowania pracy;
- rozwijanie wiedzy i innowacji – jako lokomotyw dla zrównoważonego rozwoju;
- tworzenie większej liczby trwałych miejsc pracy.

Priorytety te zostały przeniesione do Strategicznych Wytycznych Wspólnoty (SWW) na lata 2007–2013.

8.4. Odnowiona Strategia Zrównoważonego Rozwoju – główne wyzwania

Odnowiona Strategia Zrównoważonego Rozwoju została przygotowana przez Radę Europejską w czerwcu 2006 r. Integruje ona w sobie aspekty ekonomiczne, społeczne i środowiskowe i wytycza 7 priorytetów działania:

- Zmiany klimatyczne i czysta energia
- Zrównoważony transport
- Zrównoważona produkcja i konsumpcja
- Utrzymanie istniejących zasobów naturalnych i racjonalne nimi gospodarowanie
- Zdrowie publiczne
- Spójność społeczna, demografia i migracje
- Globalne zubożenie a wyzwania zrównoważonego rozwoju¹⁰

W oparciu o wyżej wymienione dokumenty strategiczne sformułowane od roku 2006 priorytety nowej polityki środowiskowej w Unii Europejskiej koncentrują się na czterech głównych obszarach:

- przeciwdziałaniu niekorzystnym zmianom klimatu,
- ochronie różnorodności biologicznej,

¹⁰ http://ec.europa.eu/sustainable/welcome/index_en.htm.

- ograniczeniu wpływu zanieczyszczenia na zdrowie;
- lepszym wykorzystaniu zasobów naturalnych.

Postulowane jest również uwzględnienie zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska w innych politykach sektorowych UE, w tym głównie takich jak: transport, (proponując nowe normy emisji dla CO₂ dla samochodów i odnoszących się do jakości paliw), rolnictwo, turystyka, spójność społeczno-gospodarcza, ochrona zdrowia, polityka przemysłowa, badania naukowe oraz polityka handlowa. Komisja przygotowała również Plan Działań w Odniesieniu do Zrównoważonej Konsumpcji i Produkcji oraz nową wersję *Eco-Management and Audit Scheme* (EMAS) oraz *Ecolabel Scheme*¹¹.

8.5. Promowanie Zrównoważonej i Przyjaznej dla Środowiska Konsumpcji i Produkcji – Plan Działania dla Przemysłu i jego instrumenty

Oznakowanie ekologiczne przyznawane jest produktom i usługom charakteryzującym się znikomym negatywnym wpływem na środowisko w ciągu cyklu życia – od chwili pozyskania surowców do wytworzenia produktu, przez okres korzystania z niego, aż do wyrzucenia na wysypisko śmieci. To uznawane w całej Europie oznakowanie przyczynia się do popularyzowania najlepszych praktyk w dziedzinie ochrony środowiska na podstawie kryteriów ustalonych przez naukowców i organizacje pozarządowe. Do programu dobrowolnie przyłączyło się ponad 1,3 tys. przedsiębiorstw, które wytworzyły ponad 18 tys. produktów. Klienci mogą polegać na logo produktów ekologicznych, ponieważ każdy z nich jest sprawdzany przez niezależnych ekspertów¹².

Eko-wzorzec (wzór) jest to nowa koncepcja ukierunkowana na redukcję konsumpcji energii przez urządzenia elektryczne używane w gospodarstwach domowych – informacja dotycząca zużycia energii przez produkt musi być widoczna, aby klient mógł się z nią zapoznać przed zakupem produktu. Konieczna jest tu harmonizacja krajowych mierników informujących m.in. na wyrobach i na ich opakowaniach o zużyciu energii

¹¹ http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/index_en.htm.

¹² *A healthy and sustainable environment for future generations*, http://europa.eu/pol/env/index_en.htm.

i dotyczących zawartości innych podstawowych surowców w sprzęcie gospodarstwa domowego w celu umożliwienia konsumentowi wyboru opartego na efektywności energetycznej (etykietowanie konsumpcji energii – *energy consumption labelling*)

Euroetykieta służy do oznakowania produktów i usług. Dzięki systemowi ekzarządzania i audytu w UE (*Eco-Management and Audit Scheme*, EMAS) każdy konsument może dowiedzieć się, czy dostawca lub klient, z którym współpracuje, spełnia normy w dziedzinie ochrony środowiska.

Program dla czystych i konkurencyjnych małych i średnich firm¹³ (*A Programme for Clean and Competitive SMEs*) został opracowany jako instrument mający na celu pomoc dla MSP w dostosowaniu się do przepisów środowiskowych i umożliwiający poprawę tych przepisów dla uzyskania efektu lepszego zarządzania środowiskowego i bardziej skutecznych jego instrumentów, zwłaszcza umożliwiających wsparcie finansowe dla firm wdrażających systemy zarządzania środowiskowego i dla lokalnych ekspertów w tej dziedzinie¹⁴.

Komisja Europejska zainspirowała opracowanie mające na celu rozwój systemu zarządzania środowiskowego dla firm EMAS. Jego istotą jest wdrażanie takich narzędzi jak EMAS-Easy, programu pomocy dla wdrażania EMAS. Ważne jest również znoszenie barier administracyjnych dla MSP oraz rozwój zachęt dla rejestracji MSP.

¹³ http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/l28197_en.htm.

¹⁴ Por. ACT-Communication of 8 October 2007 from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, entitled: "Small, clean and competitive – A programme to help small and medium-sized enterprises comply with environmental legislation".

ROZDZIAŁ 9

SZCZEGÓŁOWY PRZEGLĄD KIERUNKÓW „NOWEJ”¹ POLITYKI ŚRODOWISKOWEJ UNII EUROPEJSKIEJ

W roku 2007² Komisja Europejska podjęła nowe kroki w odniesieniu do polityki ochrony środowiska, zwłaszcza ukierunkowane na przyspieszenie opracowania i wdrażania tzw. pakietu klimatycznego, w celu wprowadzenia zmian w sektorze energetycznym, opartym w znaczącym stopniu na nieodnawialnych nośnikach energii, głównie pochodzących ze źródeł kopalnych (głównie węgla) i zwiększenia udziału energii odnawialnych w Europie. W tym zakresie Komisja opublikowała dokument określający nowe zasady pomocy publicznej związanej z ochroną środowiska, w którym określone są wymogi większych gwarancji dla zapewnienia wyższego poziomu ochrony środowiska, niż byłyby one osiągnięte przy braku takiej pomocy. Pozytywny efekt takiej pomocy musi być wyższy niż negatywne efekty związane z zakłóceniem konkurencji, przy uwzględnieniu zasady „zanieczyszczający płaci” (*polluter pays principle*, PPP)³. W innych obszarach dotyczących ochrony środowiska, zawartych w 6 Programie Ramowym, większość postanowień została utrzymana. Główne kierunki priorytetowe, w odniesieniu do których przygotowano odpowiednią legislację, dotyczą 7 obszarów tematycznych, takich jak: powietrze, ochrona przed zanieczyszczeniami i recykling, środowisko

¹ Wcześniejsza polityka w odniesieniu do ochrony środowiska w Unii Europejskiej, jej cele, zasady, instrumenty zostały opisane szczegółowo, [w:] Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Integracja Europejska. Rozwój rynków*, PWN, Warszawa 2002 oraz [w:] Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Integracja Europejska. Dostosowania w Polsce w dziedzinie polityk*, PWE, Warszawa 2004; por. też M.N. Jovanovic, *The Economics of European Integration, Limits and Prospects*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA 2005, s. 792–807.

² Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 2 July 2008 “2007 Environment policy review” [COM(2008) 409 final – Not published in the Official Journal].

³ Community guidelines of 1 April 2008 on State aid for environmental protection [Official Journal C 82 of 1.4.2008]; http://europa.eu/legislation_summaries/environment/general_provisions/ev0003_en.htm.

morskie, gleby, pestycydy, zasoby naturalne i środowisko miejskie. Wdrożeniu podlega również dyrektywa Emisje Przemysłowe (*Industrial Emissions*)⁴. Wprowadzona została też dyrektywa dotycząca odpowiedzialności środowiskowej (*Environmental Liability*)⁵, zgodnie z którą u podstaw odpowiedzialności za szkody wyrządzone środowisku naturalnemu leży odpowiedzialność podmiotu zanieczyszczającego, zobowiązanego do ich naprawienia oraz dwie regulacje:

- pierwsza, dotycząca kontroli ruchów transgranicznych w odniesieniu do odpadów niebezpiecznych dla środowiska naturalnego i ich usuwania, co oznacza inkorporowanie do legislacji unijnej postanowień Konwencji z Bazylei⁶, która weszła w życie w 1994 r.⁷;
- druga, dotycząca unowocześnienia legislacji dotyczącej zarządzania chemikaliami (*Regulatory framework for the management of chemicals*, REACH) i stworzenia jednolitego systemu rejestracji, oceny i ewaluacji chemikaliów w celu zapewnienia ochrony zdrowia ludzi, ochrony środowiska, z uwzględnieniem konieczności zapewnienia konkurencyjności i wzmocnienia innowacyjności w europejskim przemyśle chemicznym. Została ona przygotowana przez Europejską Agencję Chemikaliów – *European Chemicals Agency*⁸.

W celu rozwoju i unowocześnienia przepisów prawnych dla unijnej polityki ochrony środowiska stworzono nowy komponent finansowy LIFE+ na lata 2007–2013. Ma on na celu głównie włączenie zrównoważonego

⁴ Directive 2008/1/EC of the European Parliament and of the Council of 15 January 2008 concerning integrated pollution prevention and control, http://europa.eu/legislation_summaries/environment/air_pollution/l28045_en.htm.

⁵ Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage; http://europa.eu/legislation_summaries/environment/general_provisions/l28120_en.htm.

⁶ Council Decision 93/98/EEC of 1 February 1993 on the conclusion, on behalf of the Community, of the Convention on the control of transboundary movements of hazardous wastes and their disposal (Basel Convention), http://europa.eu/legislation_summaries/environment/waste_management/l28043_en.htm.

⁷ Por. też. Regulacje wspólnotowe: Council Regulation (EEC) No 259/93 of 1 February 1993 on the supervision and control of shipments of waste within, into and out of the European Community, Regulation (EC) No 1013/2006 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on shipments of waste; http://europa.eu/legislation_summaries/environment/waste_management/l11022_en.htm.

⁸ http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/institutions_bodies_and_agencies/l21282_en.htm.

rozwoju i ochrony środowiska do innych polityk UE w krajach członkowskich oraz na obszarze EFTA – w krajach będących członkami Europejskiej Agencji Środowiska, w krajach kandydujących do UE oraz w niektórych krajach trzecich, ze szczególnym uwzględnieniem Zachodnich Bałkanów – tj. w krajach które są częścią Procesu Stabilizacji i Stowarzyszenia (*Stabilisation and Association Process*). Fundusze mogą być przyznane zarówno instytucjom publicznym jak i prywatnym. Program ten obejmuje trzy komponenty tematyczne: „Natura i różnorodność (*Nature and biodiversity*), Polityka środowiskowa i Zarządzanie (*Environment Policy & Governance*) oraz Informacja i Komunikacja (*Information & Communication*)⁹.

Na Szczycie Rady Europejskiej, który odbył się w dniach 8–9 marca 2007 r., przyjęto Plan Działań integrujący politykę klimatyczną i energetyczną Wspólnoty, aby ograniczyć wzrost średniej globalnej temperatury o co najmniej 2°C, w porównaniu do okresu sprzed uprzemysłowienia. Może to pozwolić, w opinii ekspertów na zmniejszenie zagrożenia wzrostem cen nośników energii w związku z ograniczoną dostępnością ropy i gazu. Oznacza to:

- zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych do 2020 r. co najmniej o 20% w porównaniu do 1990 r.,
- racjonalizację wykorzystania energii i w konsekwencji ograniczenie jej zużycia o 20%,
- zwiększenie udziału energii produkowanej z odnawialnych źródeł energii (OZE) do 20% całkowitego zużycia energii średnio w UE w 2020 r.,
- osiągnięcie co najmniej 10% udziału biopaliw w sprzedaży paliw transportowych w 2020 r.

9.1. Wspieranie innowacji ekologicznych

Innowacje ekologiczne to wszelkie formy innowacji prowadzące do znacznego i widocznego postępu w realizacji celu polegającego na zapewnieniu zrównoważonego rozwoju poprzez ograniczanie oddziaływania na środowisko, zwiększenie odporności na presję wywieraną

⁹ Regulation (EC) No 614/2007 of the European Parliament and of the Council of 23 May 2007 concerning the Financial Instrument for the Environment (LIFE+); http://europa.eu/legislation_summaries/environment/general_provisions/l28021_en.htm.

na środowisko lub poprawa skuteczności i odpowiedzialności w zakresie wykorzystywania zasobów naturalnych. Tego rodzaju technologie oraz wykorzystujące je gałęzie przemysłu już stanowią ważną część unijnej gospodarki. Jednakże, z wyjątkiem energii odnawialnych, innowacje ekologiczne zdomowiają się na rynkach stosunkowo wolno. Przeszkodę stanowią m.in. skostniałe struktury ekonomiczne i nieekologiczne praktyki oraz fakt, iż ceny rynkowe nie odzwierciedlają w pełni kosztów i korzyści związanych z ochroną środowiska. Dzięki programom UE dostępna jest pomoc na finansowanie działalności badawczej i innowacji ekologicznych. Aby zachęcić do szerszego stosowania technologii ekologicznych, UE promuje ekologiczne zamówienia publiczne oraz ustalanie cen produktów uwzględniające ich cykl życia oraz ich oznakowanie ekologiczne.

9.2. Finansowanie ochrony środowiska

Wsparcie celów związanych z ochroną środowiska jest ważną częścią budżetu UE. Łącząc politykę ochrony środowiska z innymi strategiami politycznymi, Unia może przeznaczyć z budżetu łącznie 10–12 mld euro rocznie, np. w formie środków na cele rolno-środowiskowe, wsparcie polityki spójności oraz na badania naukowe i innowacyjność.

Najważniejszym unijnym środkiem wsparcia polityki ochrony środowiska jest program LIFE, który stworzono w 1992 r. Jego nazwa to akronim francuskiej nazwy programu – L'Instrument financier pour l'environnement (Instrument Finansowy na rzecz Środowiska). Z biegiem lat w ramach tego programu zaczęto coraz bardziej koncentrować się na programach, których celem jest ochrona przyrody i środowiska. Środki finansowe programu LIFE są wykorzystywane na wspieranie strategii poświęconych takim problemom, jak malejąca bioróżnorodność, utrata siedlisk, wydajne wykorzystanie zasobów oraz działania związane ze zmianą klimatu.

Projekty realizowane w ramach programu LIFE poświęcone są inicjatywom praktycznym, innowacyjności oraz popularyzowaniu najlepszych praktyk na poziomie lokalnym. Dzięki nim udało się zmienić sposób, w jaki decydenci polityczni, zainteresowane strony oraz społeczeństwo myślą o środowisku i prowadzą swoją działalność z uwzględnieniem zasad jego ochrony. Celem polityki środowiska jest zachowanie równowagi między naszą potrzebą rozwoju i wykorzystywania naturalnych zasobów

Ziemi a obowiązkiem pozostawienia czystego dziedzictwa przyszłym pokoleniom.

Oznacza to, że polityka środowiska jest dążeniem do zrównoważenia środowiskowego. Takie sektory gospodarki jak przemysł, rolnictwo, rybołówstwo, transport, energia i planowanie przestrzenne mają poważny wpływ na środowisko, a jednocześnie są zależne od zdrowych ekosystemów. Zrównoważenie środowiskowe oznacza zapewnienie, że te sektory w dalszym ciągu będą dostarczać usług, których potrzebują obywatele, równocześnie nie degradując stanu naturalnego świata, od którego wszyscy są zależni. Ochrona środowiska ma fundamentalne znaczenie dla przyszłych pokoleń. Ocenia się, że aby dobrze żyć w przyszłości, musimy podjąć zdecydowane działania już teraz i chronić środowisko, zapewniając mu odpowiednią przestrzeń umożliwiającą jego regenerację i ciągłe zaopatrywanie obywateli w takie podstawowe dobra, których przede wszystkim potrzebują, czyli w czyste powietrze i wodę¹⁰.

Zasoby naturalne są niezbędne, aby gospodarka i środowisko mogły funkcjonować prawidłowo. Niestety czasy, kiedy dostęp do nieograniczonej ilości tanich surowców był nieograniczony – co było najważniejszym elementem postępu gospodarczego osiągniętego w ciągu dwóch ostatnich stuleci – minęły. Wzrost liczby ludności z ok. 2,5 mld u progu lat 50. do ponad 7 mld w roku 2012 (a według prognoz demograficznych – nawet do 9 mld w okresie kolejnych 30 lat) oraz coraz wyższe oczekiwania w odniesieniu do standardu życia, powodują zwiększony popyt na zasoby naturalne, takie jak metale, minerały, energia oraz zdrowa, bezpieczna żywność. Silnie rosnący popyt, powoduje jednak wzrost cen zasobów naturalnych. Przewiduje się, że pod koniec przyszłej dekady kolejne dwa miliardy ludzi w krajach rozwijających się będzie dysponowało dochodami porównywalnymi do dochodów klasy średniej w krajach wysoko rozwiniętych, co będzie generowało silny wzrost popytu w związku z rosnącymi aspiracjami osiągnięcia wysokiego standardu życia.

Aby stawić czoło temu wyzwaniu, Komisja Europejska uznała efektywne gospodarowanie zasobami za jedną z priorytetowych kwestii swoich najważniejszych strategii politycznych. Oznacza to wytwarzanie większej wartości przy mniejszym zużyciu surowców, wykorzystywanie zasobów w sposób zrównoważony oraz skuteczniejsze nimi zarządzanie. Wymaga to również innowacyjności, zmian we wzorcach produkcji i konsumpcji oraz odpowiednich bodźców zachęcających, jak i sygnałów cenowych.

¹⁰ *A healthy and sustainable environment for future generations*, http://europa.eu/pol/env/index_en.htm.

Pod koniec 2011 r. rządy państw członkowskich UE przyjęły „Plan działania na rzecz zasobooszczędnej Europy”. Jego autorzy zwracają uwagę na potrzebę olbrzymiej zmiany, jaka musi nastąpić w gospodarce, polityce i w zachowaniu każdego z nas. Plan obejmuje wiele etapów, które realizowane w różnych dziedzinach polityki w ciągu 40 lat doprowadzą Europę do stworzenia gospodarki zapewniającej wysoki standard życia przy zdecydowanym ograniczeniu jej skutków dla środowiska naturalnego.

Potrzeba efektywnego gospodarowania ograniczonymi zasobami jest priorytetem wprowadzanym do wszystkich strategii politycznych UE. Aby kontynuować realizację tego procesu, Komisja powołała panel wysokiego szczebla, w skład którego wchodzi politycy szczebla krajowego, europejskiego i międzynarodowego, przemysłowcy oraz specjaliści posiadający rozległą wiedzę z dziedziny gospodarki i środowiska¹¹.

Najważniejszym instrumentem prawnym UE w zakresie prawodawstwa dotyczącego wód jest **ramowa dyrektywa wodna**, zgodnie z którą wymaga się, aby wszystkie rzeki, jeziora, wody przybrzeżne oraz podziemne osiągnęły wymagane standardy wysokiej czystości najpóźniej do roku 2015, co nałożyło na Państwa Członkowskie szereg obowiązków dotyczących sprawdzenia stanu swoich wód i opracowania planów doprowadzenia wód do wymaganego poziomu ich oczyszczenia.

Kolejnym elementem europejskiego prawodawstwa jest **dyrektywa ramowa w sprawie strategii morskiej**, w której przyjęto skoordynowane podejście do zarządzania działalnością człowieka mającą wpływ na środowisko morskie. Zgodnie z nią wymaga się od 2015 r. wprowadzenia w życie krajowych środków gwarantujących, że odpady wrzucane do morza nie będą zagrażać środowisku morskemu i nadbrzeżnemu, zaś wody morskie zostaną oczyszczone do 2020 r.

Wytyczne Komisji Europejskiej w zakresie zabezpieczenia zasobów wodnych Europy do 2020 r. i w kolejnych latach, powinny pomóc państwom członkowskim w osiągnięciu przyjętych w tym zakresie celów. Są one czymś w rodzaju narzędzi, dzięki którym można będzie polepszyć zarządzanie zasobami wodnymi i wprowadzić je do głównego nurtu pozostałych strategii politycznych.

Dzięki unijnym przepisom ochrony środowiska ogólna jakość wody w kąpieliskach UE uległa znacznej poprawie w ciągu ostatnich 20 lat. Doroczne europejskie sprawozdanie na temat jakości wody w kąpieliskach przedstawia aktualny obraz stanu ponad 22 tys. kąpielisk

¹¹ http://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/re_platform/index_en.htm.

– nadmorskich oraz znajdujących się nad rzekami i jeziorami – w państwach członkowskich, jak również w wybranych krajach sąsiadujących z UE. Jego autorzy potwierdzają, że jakość wody w tych miejscach na terenie UE uległa znacznej poprawie od 1990 r. Wtedy to 9,2% kąpielisk nadmorskich i 11,9% kąpielisk śródlądowych nie spełniało wymagań wynikających z przepisów UE. W 2011 r. ich liczba spadła odpowiednio do 1,5% i 2,4%¹².

Zagrożenia dla środowiska naturalnego na świecie tworzą również niebezpieczeństwa dla utraty bioróżnorodności. Termin „bioróżnorodność” odnosi się do bogactwa naturalnego świata obejmującego wszystkie gatunki fauny i flory oraz różnorodność genetyczną na całej planecie, które niestety ulegają zubożeniu. Aby zaradzić tym zagrożeniom, UE dąży w swych programach i w planie działania na rzecz bioróżnorodności przyjętym w roku 2006 i w ramach nowej Strategii Europa 2020 do powstrzymania utraty bioróżnorodności i degradacji ekosystemów. UE planuje również do roku 2020 odbudowanie ich stanów w jak największym zakresie oraz zwiększenie swojego udziału w globalnym powstrzymaniu utraty różnorodności biologicznej¹³

¹² <http://www.eea.europa.eu/themes/water/status-and-monitoring/state-of-bathing-water>.

¹³ *A healthy and sustainable environment for future generations*, http://europa.eu/pol/env/index_en.htm.

ROZDZIAŁ 10

AKTUALNE DZIAŁANIA UNII EUROPEJSKIEJ NA RZECZ OCHRONY ŚRODOWISKA

Obowiązujące w UE normy w zakresie ochrony środowiska należą do najsurowszych na świecie. Polityka w dziedzinie środowiska **pomaga tworzyć ekologiczną gospodarkę, chronić przyrodę oraz dbać o zdrowie i jakość życia mieszkańców UE.**

10.1. Ekologiczny wzrost gospodarczy

Ochrona środowiska i utrzymanie konkurencyjności UE na rynku światowym mogą iść w parze, a polityka ochrony środowiska może odgrywać kluczową rolę w tworzeniu miejsc pracy i pobudzaniu inwestycji. Ekologiczny wzrost gospodarczy wymaga opracowania zintegrowanej polityki wspierającej **zasady zrównoważonego rozwoju środowiska**. Ekologiczne innowacje mogą być realizowane i wdrażane w celu zwiększenia konkurencyjności Europy i poprawienia jakości życia Europejczyków.

10.2. Ochrona przyrody

Przyroda jest systemem, na którym **opiera się nasze życie**, więc musimy o nią dbać. Dzielimy się zasobami takimi jak woda, powietrze, naturalne siedliska oraz żyjące w nich gatunki, a także mamy takie same normy środowiskowe służące ich ochronie.

Europa działa na rzecz ochrony tych zasobów naturalnych i powstrzymania zanikania zagrożonych gatunków i siedlisk. W ramach Programu **Natura 2000** powstała sieć 26 tys. naturalnych obszarów chronionych, zajmujących prawie 20% powierzchni lądowej Unii Europejskiej. Zrównoważona działalność człowieka może na nich współistnieć z rzadkimi i wrażliwymi gatunkami owadów i zwierząt i sprzyjać ochronie ich siedlisk.

10.3. Ochrona zdrowia i dobrobytu mieszkańców UE

Zanieczyszczenie wód i powietrza oraz chemikalia stanowią jedne z głównych problemów ochrony środowiska. Aby chronić obywateli przed zagrożeniami związanymi ze stanem środowiska, które mają wpływ na zdrowie i jakość życia, polityka UE ma na celu:

- zagwarantowanie **czystej wody pitnej i czystej wody w kąpieliskach**,
- poprawę **jakości powietrza** i zmniejszenie poziomu hałasu,
- zmniejszenie lub wyeliminowanie skutków **stosowania szkodliwych substancji chemicznych**.

10.4. Globalne wyzwania

Ponieważ liczba ludności na świecie wciąż rośnie i coraz więcej ludzi mieszka w miastach, globalne wyzwania w zakresie ochrony środowiska stają się coraz pilniejsze. Konieczne są dalsze działania w celu zapewnienia, by:

- powietrze, oceany i inne zasoby wodne były utrzymywane w czystości,
- ziemia i ekosystemy były wykorzystywane w sposób zrównoważony,
- zmiana klimatu była ograniczona do rozsądnego poziomu.

Jako podmiot na scenie światowej UE odgrywa kluczową rolę w międzynarodowych działaniach na rzecz promowania zrównoważonego rozwoju w skali globalnej.

Obecna polityka UE do 2020 roku opiera się na 7. programie działań w zakresie środowiska, za realizację którego odpowiedzialne są zarówno instytucje UE, jak i rządy krajów¹.

¹ http://europa.eu/pol/env/index_pl.htm.

ROZDZIAŁ 11

STRATEGICZNY PROGRAM ROZWOJU UNII EUROPEJSKIEJ DO ROKU 2020 – STRATEGIA *EUROPA 2020* I WYNIKAJĄCE Z NIEGO DZIAŁANIA NA RZECZ WSPIERANIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Główny cel: zapewnić UE wyjście z kryzysu i przygotować europejską gospodarkę na wyzwania następnego dziesięciolecia. Trzy najważniejsze czynniki wzrostu, których realizację zapewnią konkretne działania na szczeblu unijnym i krajowym, to:

- wzrost inteligentny (zwiększenie roli wiedzy, innowacji, edukacji i społeczeństwa cyfrowego),
- wzrost zrównoważony (produkcja efektywniej wykorzystująca zasoby naturalne i ludzkie przy jednoczesnym zwiększeniu konkurencyjności),
- wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu (zwiększenie aktywności zawodowej, podnoszenie kwalifikacji i walka z ubóstwem).

Od lat siedemdziesiątych Komisja Europejska przedstawia programy działania (*Action Programme*) stanowiące podstawę europejskiej polityki ochrony środowiska. Oficjalnie nie są one wiążące dla państw członkowskich – stanowią jedynie zalecenia co do kierunków rozwoju polityki w tym zakresie. Szósty wspólnotowy program działań *Środowisko 2010: Nasza przyszłość, nasz wybór*, obejmował okres od lipca 2002 r. do lipca 2012 r.

Pod koniec 2012 r. Komisja Europejska przedstawiła projekt 7. Unijnego Programu Działań w Zakresie Środowiska Naturalnego: *Dobrze żyć w granicach naszej planety*. Zakończyły się konsultacje społeczne i uzgodnienia międzyinstytucjonalne. Swoje opinie w tej kwestii przedstawił już Komitet Społeczno-Ekonomiczny i Komitet Regionów. Program ten został przyjęty przez Parlament Europejski i Radę Unii Europejskiej w listopadzie 2013 r.

Proponowany program opiera się na istotnych osiągnięciach 40 lat polityki ochrony środowiska UE i kilku ostatnich dokumentach strategicznych w tej dziedzinie, w tym: *Europa Efektywnie Korzystająca z Zasobów*, *Strategia UE na rzecz Różnorodności Biologicznej do 2020* i *Unijny Plan działań na rzecz Gospodarki Niskoemisyjnej*. Siódmy Program Działań powinien zapewnić zaangażowanie instytucji UE, państw członkowskich, władz regionalnych i lokalnych oraz innych zainteresowanych stron na rzecz wspólnych działań polityki ochrony środowiska do 2020 roku. Program określa trzy obszary priorytetowe, w których należy podjąć więcej działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego i zwiększenia odporności ekologicznej, przyspieszenia zasobooszczędnego rozwoju niskoemisyjnego oraz ograniczenia zagrożeń dla zdrowia i dobrostanu ludzi, spowodowanych zanieczyszczeniem, substancjami chemicznymi i zmianą klimatu.

Pierwszy obszar działań dotyczy kapitału naturalnego – od żyznych gleb i wydajnych gruntów i mórz po świeżą wodę i czyste powietrze – oraz wspierającej go bioróżnorodności.

Drugi obszar działań dotyczy warunków, które ułatwią przekształcenie UE w zasobooszczędną gospodarkę niskoemisyjną.

Trzeci kluczowy obszar działań obejmuje wyzwania dotyczące zdrowia i dobrostanu ludzi, takie jak zanieczyszczenie powietrza i wody, nadmierny hałas i toksyczne chemikalia.

Program określa też strategiczne plany kształtowania polityki w zakresie środowiska z dziewięcioma priorytetowymi celami, które mają zostać osiągnięte do 2020:

1. Ochrona, zachowanie i poprawa kapitału naturalnego Unii;
2. Przekształcenie Unii w zasobooszczędną, zieloną i konkurencyjną gospodarkę niskoemisyjną;
3. Ochrona obywateli Unii przed związanymi ze środowiskiem obciążeniami i zagrożeniami dla zdrowia i dobrostanu;
4. Maksymalizacja korzyści płynących z prawodawstwa Unii w zakresie ochrony środowiska;
5. Doskonalenie wiedzy i bazy dowodowej unijnej polityki ochrony środowiska;

6. Zabezpieczenie inwestycji na rzecz realizacji polityki ochrony środowiska i przeciwdziałania niekorzystnym zmianom klimatu oraz sprzyjających urealnieniu cen;
7. Lepsze uwzględnianie aspektu ochrony środowiska i zwiększanie spójności polityki;
8. Wspieranie zrównoważonego charakteru miast Unii;
9. Zwiększanie efektywności UE w sprostaniu regionalnym i globalnym wyzwaniom w zakresie ochrony środowiska¹.

Cele Unii Europejskiej „20/20/20” w zakresie klimatu i energii wynikające ze Strategii Europa 2020:

- zwiększenie do 2020 roku efektywności energetycznej o 20%;
- zwiększenie do roku 2020 udziału energii ze źródeł odnawialnych do 20% całkowitego zużycia energii finalnej w UE;
- zmniejszenie do 2020 roku emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 20%, w porównaniu z 1990 rokiem, z możliwością wzrostu tej wielkości nawet do 30%, pod warunkiem, że inne kraje rozwinięte zobowiążą się do porównywalnej redukcji emisji, a wybrane kraje rozwijające się wniosą odpowiedni wkład na miarę swoich możliwości redukcyjnych.

„Strategia energetyczna UE 2020”, wynikająca z głównych założeń Strategii Europa 2020, zapewnia także solidne i ambitne europejskie ramy dla polityki energetycznej, określa priorytety energetyczne na najbliższe dziesięć lat. Podejmuje wyzwanie zapewnienia swobodnego przepływu energii między krajami członkowskimi w ramach budowy wspólnego europejskiego rynku energetycznego. Energia elektryczna i gaz są transportowane w sieci i rurociągach, które często przekraczają granice państw. **Decyzje odnoszące się do polityki energetycznej podejmowanej przez władze jednego kraju nieuchronnie mają wpływ na inne kraje.**

¹ <http://eurofundsnews.eu/publikacje/siodmy-unijny-program-dzialan-w-zakresie-srodowiska-naturalnego-do-2020-r/>.

Osiągnięcie celów strategicznych Unii Europejskiej w zakresie przeciwdziałania negatywnym zmianom klimatycznym wymaga jednak:

- **kluczowych zmian technologicznych**, bez których UE nie uda się zrealizować do roku 2050 ambicji dekarbonizacji sektora energii elektrycznej i transportu.
- **silnego partnerstwa międzynarodowego**, w ramach którego można realizować wspólne cele w zakresie bezpieczeństwa dostaw, konkurencyjności i trwałego rozwoju sektora energetycznego. Chociaż stosunki z producentami i krajami tranzytowymi są ważne, relacje z dużymi odbiorcami energii, szczególnie w gospodarkach wschodzących i rozwijających się, są tu szczególnie istotne.

11.1. Udział Europy w globalnych emisjach gazów cieplarnianych

Unia Europejska odpowiada za 11% światowych emisji gazów cieplarnianych. Ponad 80% europejskich emisji pochodzi z produkcji i zużycia energii, w tym również w sektorze transportu. W 2011 r. Komisja opublikowała plan działania, wskazując w nim, w jaki sposób można dojść najbardziej oszczędną drogą do konkurencyjnej gospodarki niskoemisyjnej do 2050 r., oraz określając etapy umożliwiające pomiar osiągniętych postępów. Plan działania pokazuje, w jaki sposób różne sektory, od produkcji energii elektrycznej po rolnictwo, mogą pomóc w zrealizowaniu tego celu. Do połowy XXI w. sektor produkcji energii będzie musiał stać się bezwęglowy w niemal 100 proc. Dzięki zwiększeniu efektywności energetycznej w 2050 r. UE będzie zużywać o 30% mniej energii. Wykorzystywanie energii wyprodukowanej lokalnie może przyczynić się do ograniczenia zależności od importu, zaś przejście na niskoemisyjną gospodarkę wpłynie na ograniczenie zanieczyszczenia powietrza oraz obniżenie wiążących się z nim kosztów².

Rola Technologii Energii Odnawialnej w gospodarce światowej wciąż rośnie. Efektywność energetyczna; zrównoważone rolnictwo; odnawialne źródła energii dla rozwoju obszarów wiejskich należą do głównych biegunów zrównoważonego rozwoju w gospodarce światowej i jej regionów. Rolnictwo jest jednym z sektorów gospodarki, do którego szczególnie odnoszą się zobowiązania dotyczące ograniczenia emisji gazów

² United Nations Conference on Sustainable Development – Rio+20; <http://sustainabledevelopment.un.org/rio20>.

cieplarnianych. Jak każdy inny sektor gospodarki, rolnictwo produkuje gazy cieplarniane i jest głównym źródłem emisji CO₂, metanu i podtlenku azotu. Zaznacza się również silny związek między dążeniem do zrównoważonego rolnictwa i dążeniem do wdrażania możliwości korzystania z odnawialnych źródeł energii. Zrównoważone rolnictwo może być postrzegane jako źródło energii odnawialnej.

11.2. Zrównoważony transport

Hałas i zanieczyszczenie powietrza powodowane przez transport stanowią poważne problemy na terenie całej UE i mają poważne skutki dla zdrowia.

W ramach pakietu klimatyczno-energetycznego UE jest zobowiązana osiągnąć do 2020 r. cel zakładający pozyskiwanie 10% energii na zaspokojenie zapotrzebowania paliwowego swojego sektora transportu z odnawialnych źródeł energii (w tym biopaliw, energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych oraz wodoru). Cel ten jest powiązany z wprowadzeniem wiążących kryteriów w zakresie zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do biopaliw w dyrektywie o energii ze źródeł odnawialnych oraz w dyrektywie w sprawie jakości paliw³.

11.3. Pakiet w sprawie transportu ekologicznego

Cel: uczynienie sektora transportu bardziej ekologicznym, doprowadzenie do internalizacji kosztów zewnętrznych oraz ograniczenia hałasu kolejowego.

Przedstawiono też wniosek dotyczący pobierania opłat za użytkowanie niektórych typów infrastruktury przez pojazdy ciężarowe.

W kwietniu 2009 r. przyjęto rozporządzenie określające wiążące limity emisji CO₂ dla nowych samochodów osobowych.

Postanowienia pakietu transportowego:

- przyjęcie dyrektywy w sprawie promowania ekologicznie czystych i energooszczędnych pojazdów transportu drogowego,

³ Por. też. M. Loennroth, *The Environment in the European Social Model*, [w:] *Global Europe, Social Europe*, red. A. Giddens, P. Diamonds, R. Liddle, Polity Press, Cambridge, Malden 2006, s. 217–218.

- podjęcie planu działania na rzecz wdrażania inteligentnych systemów transportowych w Europie,
- podjęcie nowych działań w następstwie przyjęcia Zielonej Księgi na temat mobilności w mieście,
- osiągnięcie porozumienia w sprawie uwzględnienia lotnictwa we wspólnotowym systemie handlu uprawnieniami do emisji począwszy od 2012 r.,
- przyjęcie pakietu w sprawie bezpieczeństwa morskiego oraz strategii rozwoju transportu morskiego do 2018 r.,
- przyjęcie nowej dyrektywy w sprawie oznakowania opon, rozporządzenia dotyczącego limitów hałasu wywołanego toczeniem się opon, norm w zakresie oporów toczenia oraz postanowień odnoszących się do stosowania systemów monitorowania ciśnienia w oponach.

11.4. Strategia zrównoważonego korzystania z surowców naturalnych

Celem tej strategii jest redukcja negatywnego wpływu na środowisko procesu wyczerpywania się zasobów naturalnych, nie pozwalającego na wyższy wzrost gospodarczy i zatrudnienie zgodnie z celami Strategii Lizbońskiej. Nadmierne zużywanie zasobów naturalnych, szczególnie generujących dużą ilość odpadów, powinno być zastępowane alternatywnymi możliwościami produkcji i odnawialnymi źródłami energii w ramach komplementarności ze zintegrowaną polityką produktową oraz z zastosowaniem technologii przyjaznych dla środowiska⁴.

Niezbędne jest tu zwłaszcza wdrażanie strategii prewencji (zapobiegania powstawaniu odpadów) i odzyskiwania z odpadów – recykling (*recycling*), w tym zwłaszcza ukierunkowanie legislacji i działań

⁴ Communication from the Commission of 1 October 2003 – Towards a Thematic Strategy on the sustainable use of natural resources [COM(2003) 572 – not published in the Official Journal]. The EU sets out the main principles for formulating a European strategy aimed at reducing the environmental impact of resource use, taking as its basis the state of these resources and building on existing policies, http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/l28167_en.htm.

na prewencję mającą na celu zarówno niedopuszczanie do powstawania negatywnego wpływu zanieczyszczeń na środowisko jak i na efektywny recykling⁵.

11.5. Zrównoważona i konkurencyjna turystyka

Europa jest najbardziej atrakcyjnym kierunkiem turystycznym na świecie, a turystyka stanowi ważny sektor z punktu widzenia generowania wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy.

Wysoka atrakcyjność Europy i rozwój turystyki są silnie związane z jej wpływem na środowisko naturalne i na lokalne wspólnoty.

Z tego powodu jest ważne, aby promować podejście całościowe, związane nie tylko z rozwojem ekonomicznym sektora turystyki, ale i z ochroną środowiska, spójnością społeczną oraz promocją kultury europejskich kierunków turystycznych.

Wyzwania stojące przed rozwojem turystyki w Europie:

- zapewnienie bezpieczeństwa turystów i wspólnot lokalnych,
- ochrona środowiska naturalnego i zasobów kulturalnych na kierunkach turystycznych,
- minimalizowanie zużycia surowców i zmniejszenie zanieczyszczenia na kierunkach turystycznych,
- dbałość o interes i dobrobyt wspólnot lokalnych,
- redukcja sezonowości zapotrzebowania,
- dbałość o właściwy wpływ transportu związanego z turystyką na środowisko lokalne,
- dbałość o rozwój turystyki dostępnej dla wszystkich i brak dyskryminacji w tej dziedzinie,
- poprawa jakości pracy w turystyce⁶.

⁵ Szerzej na ten temat: Commission Communication of 27 May 2003 – Towards a thematic strategy on the prevention and recycling of waste [COM (2003)301 – Official Journal C 76, 25 March 2004], http://europa.eu/legislation_summaries/other/l28151_en.htm.

⁶ Communication from the Commission of 19 October 2007 – Agenda for a sustainable and competitive European tourism [COM(2007) 621 final – Not published in the Official Journal]; http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/l10132_en.htm.

ROZDZIAŁ 12

RYNEK TOWARÓW I USŁUG ŚRODOWISKOWYCH NA ŚWIECIE, W UE I W POLSCE

12.1. Światowy rynek towarów i usług środowiskowych – główne definicje i regulacje

Rynek dóbr i usług środowiskowych należy do tych światowych rynków, które cechują się jedną z najwyższych dynamik przyrostu popytu w ostatnich 10–15 latach. Jego wolumen został oceniony na około 518 mld USD w 2000 roku, a w roku 2012 jego wartość przekroczyła 600 mld¹. Niski jest natomiast, w stosunku do wolumenu produkcji, udział handlu zagranicznego usługami środowiskowymi – światowy eksport usług środowiskowych (*environmental services*) – kształtuje się dla różnych lat na poziomie zaledwie 0,3–0,4% ich wytwarzania. Dla porównania światowy eksport dóbr środowiskowych (*environmental products*) to ok. 20% ich produkcji, co wskazuje na wysokie dysproporcje w handlu towarami środowiskowymi między jego częścią produktową i usługową.

Przemysł środowiskowy (tzn. przemysł „pracujący” na rzecz ochrony środowiska) charakteryzował się przeciętnym tempem wzrostu w ostatnich 10–15 latach powyżej 10%. Dynamika jego wzrostu w krajach wysoko rozwiniętych cechowała się jednak znacznie niższym tempem w wysokości zaledwie ok. 1,6–2%. W tym samym czasie roczne tempo wzrostu w krajach rozwijających się kształtowało się na poziomie ok. 7–8%. Zgodnie z wcześniejszymi oczekiwaniami analityków nastąpiła ekspansja przemysłu pracującego na rzecz ochrony środowiska oraz sektora usług środowiskowych do rozmiarów powyżej 600 mld USD do roku 2012. Nadal przewiduje się, że wzrost ten będzie zwłaszcza charakterystyczny dla krajów rozwijających się i krajów transformacji systemowej, a jego stopa wzrostu w tych krajach wyniesie ok. 8–12%. W porównaniu

¹ *Environment Business International, Inc.*, [w:] *Environmental Benefits of Removing Trade Restrictions and Distortions. Note by the Secretariat, Addendum, Committee on Trade and Environment. WT/CTE/W/67/ADD.1*, 13 March 1998; *Implications of WTO Agreements for International Trade in Environmental Industries*, ITC, 1999, [w:] *Trade and Environment Review 2003*, United Nations, Geneva, New York 2004, s. 36.

z innymi rynkami, można stwierdzić, że wprowadzie rynek usług i produktów środowiskowych nie jest tak duży jak rynek stali lub rynek rolny, jednak jego wielkość jest porównywalna z rozmiarami rynku farmaceutycznego oraz rynku technologii informacyjnych. Rynek towarów środowiskowych obejmuje trzy główne segmenty: wyposażenie (sprzęt techniczny), usługi środowiskowe oraz zasoby naturalne. Sprzęt techniczny obejmuje oczywiście najbardziej zaawansowane technologie, natomiast usługi środowiskowe obejmują technologie prostsze, ale znacznie bardziej powszechne. Przewidywany ponad 15-procentowy wzrost sprzedaży usług środowiskowych w ciągu ostatniej dekady to dodatkowo ok. 42 mld USD przyrostu popytu na rynku światowym dające zatrudnienie ok. 1–2 mln pracowników. Największymi producentami usług środowiskowych są kraje wysokorozwinięte (USA – ok. 38% światowego rynku, Japonia – ok. 18%). Znaczącą, choć niższą pozycję zajmują również Niemcy, Wielka Brytania, Francja i Włochy. Na Europę Wschodnią (łącznie z europejską częścią WNP), przypada zaledwie ok. 2% udziału, z tego na Polskę – od 0,3% do 0,4%².

Rynki środowiskowe w krajach wysoko rozwiniętych są wysoce konkurencyjne z wysoce wyspecjalizowaną bazą ochrony praw konsumenta, doświadczają jednak niskiego lub nawet ujemnego wzrostu w wielu sektorach i są wysoce wrażliwe na cykl ekonomiczny. Regulacje środowiskowe są jednym z najważniejszych czynników rynkowych. Zdolność do produkcji dóbr i usług środowiskowych wzrasta dynamicznie w wielu krajach rozwijających się, głównie dzięki podjęciu współpracy z utworzonymi firmami oraz dzięki zwiększonemu popytowi na rynku wewnętrznym. Jednak tylko niewiele danych potwierdza fakt, że znajduje to również odzwierciedlenie w eksporcie.

Obecne bariery w handlu rozumiane jako tzw. cła związane (*bound tariffs*) na wiele dóbr kapitałochłonnych, stanowiących bazę dla świadczenia usług w zakresie zarządzania zanieczyszczeniami, są niskie w krajach wysoko rozwiniętych (poniżej 3% dla produktów znajdujących się na liście krajów OECD). W wielu krajach rozwijających się stawki celne na te towary są relatywnie wysokie i kształtują się na poziomie od 10% do 20%. W niektórych przypadkach stawki te są szczególnie wysokie³. W praktyce import towarów i usług środowiskowych

² Z. Wysokińska, *The International Environmental Goods and Services Market: an Opportunity for Poland*, "Polish J. of Environ. Stud." Vol. 18. No. 5 (2009), s. 941–948.

³ Z. Wysokińska, *Foreign Trade in Environmental Products; The WTO Regulation and Environmental Programs*, "Global Economy Journal" Volume 5, Issue 3, Article 5, <http://www.bepress.com/gej/vol5/iss3/5>.

może korzystać z wielu zachęt. Regulacje techniczne wspomagają dostosowanie towarów i usług środowiskowych do wymogów przeciwdziałania negatywnym zmianom klimatycznym. Brak ujednolicenia wymogów środowiskowych na różnych rynkach narodowych stanowi istotną barierę pozataryfową. W szczególności standardy i certyfikaty wpływają na handel towarami i usługami środowiskowymi. Z drugiej strony handel produktami niszowymi poszukującymi nowych rynków może być utrudniony z powodu braku właściwych standardów dla tych produktów. Tak więc importowane technologie środowiskowe powinny być przetestowane i certyfikowane przez władze lokalne na indywidualnych rynkach⁴.

Ponadnarodowe regulacje odnoszące się do handlu, zawierające wymogi uwzględniające aspekty ochrony środowiska, objęte są **Ponadnarodowymi Układami Środowiskowymi** (*Multilateral Environmental Agreements*, MEA). Odnoszą się one zwłaszcza do niedyskryminacji w handlu i przejrzystości wymiany. Stopniowe znoszenie barier taryfowych i pozataryfowych ograniczających handel w świetle regulacji WTO ma miejsce jednocześnie przy wsparciu i promowaniu ochrony środowiska w ramach strategii zrównoważonego rozwoju. Regulacje WTO dotyczące transparentności wymiany tworzą warunki dla komplementarności polityki handlowej oraz polityki ochrony środowiska. Dają one podstawę dla analizy procesów etykietowania i pakowania towarów zgodnie z wymogami środowiskowymi oraz oceny ekspertów WTO czy nie przyczyniają się one do powstawania nowych restrykcji w handlu międzynarodowym. Podobne wymogi dotyczą również produktów związanych z bezpieczeństwem towarów i ochroną zdrowia i również w odniesieniu do tych przepisów WTO stoi na staży nietworzenia nowych barier ograniczających handel międzynarodowy. Integracja handlu i środowiska w odniesieniu do krajów rozwijających się jest jednym z priorytetowych obszarów w ramach strategii zrównoważonego rozwoju. Intensywnie tocząca się debata oraz liczne projekty pilotażowe na poziomie regionalnym i narodowym prowadzą do ewolucji w działaniach i do pierwszych widocznych wyników w tym zakresie. Staje się jasnym, że integracja handlu i środowiska wymaga konkretnego mechanizmu łączącego różnorodne aspekty na poziomie działalności krajowej i międzynarodowej.

W nawiązaniu do Raportu z piątej Sesji Ministerialnej Konferencji WTO w Cancun, kontynuującej prace rozpoczęte w ramach regularnej sesji

⁴ A. Vikhlyaev, *Environmental Goods and Services: Defining Negotiations or Negotiating Definitions?*, [w:] *Trade and Environment Review 2003*, United Nations, New York, Geneva 2004, s. 36–39.

Komitetu ds. Handlu i Rozwoju (CTE-Committee on Trade and Development) w okresie pomiędzy Konferencjami Ministerialnymi WTO – Czwartą w Doha i Piątą w Cancun, stwierdza się, że poprawa dostępu do rynku (*improved market access*) dla krajów rozwijających się jest kluczowym celem dla realizacji zrównoważonego rozwoju. Zwraca się uwagę na fakt, że w świetle Zasady z Rio de Janeiro (Rio Principle 11 4th) standardy środowiskowe i priorytety powinny odzwierciedlać szczególnie kontekst środowiskowy i rozwojowy, do którego się odnoszą oraz że standardy stosowane przez niektóre kraje mogą powodować niewłaściwe i bezzasadne koszty ekonomiczne i społeczne dla innych, szczególnie dla krajów rozwijających się. Szczególnie „wrażliwe” na ich stosowanie są zwłaszcza małe i średnie przedsiębiorstwa.

Wiele krajów członkowskich WTO zwraca uwagę na to, że ochrona środowiska i zdrowia stanowią legitymację dla integracji celów polityki ekologicznej i handlowej i że kraje mają prawo do wprowadzenia swojego własnego właściwego poziomu ochrony środowiska zgodnie z tymi celami. Zwraca się jednak uwagę, że standardy środowiskowe powinny również oddziaływać na eksport. Celem działania nie powinno być więc obniżanie tych standardów, ale raczej umożliwienie eksporterom dostosowania do nich (kluczową rolę pełni tu pomoc techniczna, wspieranie zdolności do konkutowania oraz transfer technologii w celu pomocy eksporterom z krajów rozwijających się w dostosowaniu do standardów i wdrożenia odpowiednich metod produkcji). W trakcie dyskusji dotyczącej przyszłych kierunków rozwoju, wielu członków WTO przywiązywało szczególną wagę do identyfikacji możliwości handlowych dla wzrostu zrównoważonego. Komitet ds. Handlu i Rozwoju (CTE) powinien wskazywać na zachęty i instrumenty wspierające kraje rozwijające się w procesie identyfikacji produktów, rozwoju rynków eksportowych dla produktów przyjaznych dla środowiska (*environmentally friendly products*), w tych dziedzinach, w których wiele z tych krajów osiąga przewagę komparatywną⁵.

Światowy rynek usług środowiskowych cechował się u progu nowego wieku wolumenem sprzedaży kształtującym się na poziomie od 169 do 179 mld USD. Światowa produkcja wyniosła w tym okresie ok. 169–178 mld USD, natomiast handel usługami środowiskowymi kształtował się na poziomie ok. 0,3–0,4% w światowym wytwarzaniu usług, co oznaczało jego wartość na poziomie od 495 do 654 mln USD po stronie eksportu i od 519 do 715 mln po stronie importu⁶.

⁵ Ibidem.

⁶ Obliczenia własne na podstawie danych z bazy UNCTAD.

Światowy rynek usług środowiskowych był zdominowany przez kraje wysoko rozwinięte gospodarczo, w tym głównie kraje Europy Zachodniej, mające w nim łącznie udział ok. 40% w badanym okresie. Spośród tej grupy krajów udział UE kształtował się na poziomie 38,8%, natomiast udział EFTA –2%. Wśród krajów UE najbardziej liczące się udziały w światowym rynku usług środowiskowych zajmowały takie kraje jak Niemcy (ok. 9%), Wielka Brytania (ok. 8%), Francja (ok. 6%), Włochy i Holandia (po ok. 4%), Dania (ok. 3%). Wazącą pozycję w światowym rynku usług środowiskowych posiadały wśród pozaeuropejskich krajów OECD zwłaszcza takie kraje jak USA (ok. 28%) i Japonia (ok. 13% – przy lekko spadkowej tendencji w całym badanym okresie). Europa Środkowo-Wschodnia oraz europejskie kraje WNP posiadały łącznie ok. 2-procentowy udział w wolumenie badanego rynku, w tym udział krajów Europy Środkowej i Wschodniej kształtował się na poziomie ok. 1,4%, ale cechował się tendencją silnie rosnącą w kolejnych latach. Najwyższą pozycję wśród krajów Europy Środkowej i Wschodniej zajęła Polska – ok. 0,43% w roku 2002 i Republika Czeska – ok. 0,37%, a następnie Węgry – ok. 0,30%; wszystkie trzy – przy tendencji wzrostowej tych udziałów w analizowanych latach.

Jak wynika z przeprowadzonych analiz, udział handlu usługami środowiskowymi w produkcji usług środowiskowych jest stosunkowo niewielki i nie przekracza 0,4% w handlu światowym. Łączny światowy eksport usług środowiskowych wyniósł u progu nowego wieku 654 mln USD przy systematycznej tendencji wzrostowej w ostatnich latach (od poziomu 495 mln USD w roku 2000). Europa Zachodnia posiadała 84% udziału w światowym eksporcie i 86% udziału w światowym imporcie tych usług, udział USA przekraczał zaledwie 3% a Japonii – ok. 1,3% po stronie eksportu (przy tendencji spadkowej w obu krajach) i odpowiednio ok. 2,5% i ok. 2% po stronie importu (odpowiednio w Japonii przy tendencji spadkowej a w USA wzrostowej tego udziału).

12.2. Rynek towarów i usług środowiskowych w Unii Europejskiej

Komisja Europejska podkreśla w swych dokumentach, że ochrona środowiska przyczynia się do ogólnego zwiększenia konkurencyjności gospodarki i przedsiębiorstw unijnych, a technologie środowiskowe powinny być stosowane we wszystkich sektorach gospodarki. W samej tylko dziedzinie przemysłu ekologicznego obroty na światowym rynku produktów i usług związanych ze środowiskiem oszacowano na ponad

500 miliardów euro w 2003 r. – porównywalnie do przemysłu lotniczego i farmaceutycznego – przy stałym wzroście w wysokości około 5% rocznie w kolejnych latach przed kryzysem⁷. Zwraca się szczególną uwagę na to, że na rynku światowym Europa może objąć wiodącą pozycję dzięki skoncentrowaniu się na technologiach środowiskowych, które zainteresują inne kraje. Europa jest już obecnie liderem w dziedzinie niektórych technologii środowiskowych, takich jak energia wiatru, ale konkurencja rośnie w miarę opracowywania własnych strategii przez głównych konkurentów. Przykładem jest Japonia, która postawiła sobie za zadanie osiągnięcie pozycji światowego lidera w dziedzinie technologii energooszczędnych, przy szczególnym wsparciu programu „top-runner”; również Kanada ogłosiła ambitną strategię dotyczącą technologii środowiskowych, wspieraną budżetem w wysokości 1 miliarda CAD⁸. Podczas gdy USA i Japonia są liderami w biotechnologii i nanotechnologii, Unia Europejska ma wiodącą pozycję w technologiach środowiskowych, a Japonia zajmuje tu drugą pozycję⁹.

W odniesieniu do **rynku usług środowiskowych** wśród krajów UE, posiadającej łącznie 70% udziału w światowym eksporcie usług środowiskowych, dominowała Francja (25% udziału w eksporcie światowym), Holandia (16% udziału) i Belgia (12% udziału). Kraje EFTA (przy dominującej pozycji Szwajcarii) posiadały 14% udziału w światowym eksporcie usług środowiskowych. Wymienione kraje Europy Zachodniej były również znaczącymi importerami usług środowiskowych, co świadczy o wysokim zaawansowaniu handlu wewnątrzgałęziowego usługami środowiskowymi na tym obszarze. Europa Środkowo-Wschodnia i europejskie kraje WNP posiadały ok. 3% udziału w światowym eksporcie i odpowiednio ok. 2% i 1% w światowym imporcie usług środowiskowych, przy jednoczesnej znaczącej tendencji wzrostowej po stronie eksportu. Silnie rosnący udział w eksporcie tych usług zanotowała również Estonia, która osiągnęła 0,72%. Wśród krajów Europy Środkowo-Wschodniej najwyższym udziałem w eksporcie wykazały się: Republika Czeska (0,98%), następnie Polska (0,6%) i Węgry (0,5%)¹⁰.

⁷ Adrian Wilkes (European Committee of Environmental Technologies Suppliers Associations), prezentacja podczas Zielonego Tygodnia 2004, czerwiec 2004 r.

⁸ Sprawozdanie z realizacji Planu Działania w dziedzinie Technologii Środowiskowych, Bruksela, dnia 27.1.2005, COM(2005) 16 końcowy.

⁹ OECD SCIENCE, TECHNOLOGY AND INDUSTRY SCOREBOARD 16 2007, OECD 2007, s. 9–16.

¹⁰ Na podstawie ekspertyzy pt. *Ocena szans Polski na międzynarodowym rynku wyrobów i usług środowiskowych*, opracowanej przez Z. Wysokińską dla Ministerstwa Gospodarki (2007).

W UE opracowano Plan Działania w dziedzinie Technologii Środowiskowych¹¹ (*The Environmental Technologies Action Plan*, ETAP), który został zatwierdzony w dniach 25–26 marca 2004 roku. ETAP otrzymał następnie pozytywne opinie wielu różnych stron zainteresowanych, w tym organizacji biznesowych, podmiotów finansowych, środowisk naukowo-badawczych, organizacji pozarządowych. We wnioskach¹² (Proszę zlikwidować ten przypis) przyjętych przez Radę ds. Środowiska dnia 14 października 2004 roku, podkreślano potrzebę szybkiego wprowadzenia w życie ETAP, tak aby ekologiczne innowacje mogły rozwijać się w ramach sprawiedliwej i konkurencyjnej perspektywy rynkowej, przy jednoczesnym zapewnieniu internalizacji kosztów zewnętrznych dzięki zastosowaniu wydajnego połączenia instrumentów. Należą do nich oparte na wynikach ekologiczne zamówienia publiczne, bodźce fiskalne, reforma dopłat mających znaczne negatywne skutki dla środowiska i stojących w sprzeczności ze zrównoważonym rozwojem oraz udogodnienia zmniejszające ryzyko, zwłaszcza w przypadku małych i średnich przedsiębiorstw (MSP).

Sprawozdanie Grupy Wysokiego Szczebla, której przewodniczył Wim Kok, na temat Strategii Lizbońskiej *Facing the Challenge*, dostarcza dodatkowego impulsu dla wdrożenia ETAP i zachęca Państwa Członkowskie do sporządzenia planów i terminów wdrożenia szczególnych środków.

Do końca roku 2005, Państwa Członkowskie założyły opracowanie własnych planów wdrożenia ETAP. Wyłonienie najlepszych rozwiązań w Państwach Członkowskich miało na celu udzielenie pomocy w ustanowieniu standardów i odpowiednich wskaźników oceny rozwoju i stopnia udziału technologii środowiskowych w rynku. Plany te mogłyby następnie zostać scalone na poziomie UE, stanowiąc podstawę do dalszego rozwoju współpracy między Państwami Członkowskimi w zakresie wdrażania ETAP. Państwa Członkowskie podjęły działania mające na celu mobilizację dodatkowych funduszy finansowania ryzyka istniejącego w dziedzinie innowacji ekologicznych i technologii środowiskowych. Mogłoby to przyjąć formę powołania do życia funduszy inwestycyjnych, ukierunkowanych na innowacje ekologiczne i technologie środowiskowe. Zielony Fundusz Inwestycyjny w Holandii i Fundusz Inwestycyjny na Rzecz

¹¹ Komunikat Komisji na temat: „Stymulowanie technologii Zrównoważonego Rozwoju: Plan Działania w dziedzinie Technologii Środowiskowych dla Unii Europejskiej” (COM (2004) 38 wersja ostateczna, 28.1.2004).

¹² Clean, Clever, Competitive: szanse dla ekologicznie wydajnych innowacji w ramach procesu lizbońskiego.

Środowiska i Zarządzania Energią (FIDEME) we Francji są dobrymi przykładami efektywnych instrumentów wspierających finansowanie ryzyka istniejącego w dziedzinie innowacji ekologicznych w małych i średnich przedsiębiorstwach.

Ustalono również plany działania na rzecz ekologicznych („zielonych”) zamówień publicznych. Plany takie określają cele i standardy wspierające ekologiczne zamówienia publiczne, jak również wskazówki i praktyczne pomoce dla nabywców publicznych. Na wiosennych obradach Rady Europejskiej w 2007 r. Komisja Europejska przedstawiła sprawozdanie z wdrożenia ETAP, mające na celu ocenę pierwszych wyników współpracy z Państwami Członkowskimi¹³.

12.3. Rynek towarów i usług środowiskowych w Polsce

W Polsce stopniowo w ostatnich latach zwiększał się udział „towarów sprzyjających ochronie środowiska”¹⁴ w całkowitych obrotach handlowych z ok. 3% do 4,5% po stronie eksportu, a po stronie importu z 5% do ok. 7%. Zmiany te były szczególnie widoczne zwłaszcza na kierunku europejskim¹⁵.

W imporcie Polski przyrosty te były jeszcze większe i wzrosły z 2,6 mld USD w roku 2000 do 6,1 mld USD w roku 2005, natomiast na kierunku importu z UE osiągnięto wzrost z 2,0 mld USD do 4,7 mld USD. Zwiększenie udziałów towarów sprzyjających ochronie środowiska w imporcie Polski było jeszcze większe i dało efekty w postaci wzrostu z 5,4% w roku 2000 do 6,0% w roku 2005 w imporcie ogółem i wzrostu odpowiednio z 6,7% do 8,2% w imporcie z UE. Wskazuje to na zwiększające się zainteresowanie w Polsce międzynarodowym handlem towarami sprzyjającymi ochronie środowiska naturalnego, co jest zjawiskiem bardzo pozytywnym w dobie realizacji Strategii

¹³ Sprawozdanie z realizacji Planu Działania w dziedzinie Technologii Środowiskowych, Bruksela, dnia 27.1.2005, COM(2005) 16 końcowy; por. też. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 28 January 2004 entitled: “Stimulating technologies for sustainable development: an environmental technologies action plan for the European Union” [COM(2004) 38 final].

¹⁴ Towary sprzyjające ochronie środowiska zostały sklasyfikowane jako 3 podstawowe grupy: 1) Towary i usługi odnoszące się do zarządzania zanieczyszczeniami; 2) Technologie i produkty oczyszczające; 3) Towary odnoszące się do zarządzania procesami zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń. Szerzej na ten temat: Z. Wysokińska, *The International Environmental Goods and Services Market...*, s. 943.

¹⁵ Ibidem, s. 944.

Zrównoważonego Rozwoju i stopniowego zmniejszania barier dla poprawy dostępu do rozwojowych rynków towarów i usług środowiskowych zarówno w krajach wysoko rozwiniętych gospodarczo jak i w krajach rozwijających się.

W rynku **usług środowiskowych** w Polsce wyróżnić można dwie duże grupy: usługi podstawowych sektorów środowiskowych oraz usługi sektorów około-środowiskowych. Do pierwszej grupy zalicza się; gospodarkę ściekową i ochronę wód, a w sektorze tym wyróżnia się usługi rozprowadzania wody rurociągami, oprócz wody ciepłej i gorącej (PKWiU – Dział 41) oraz gospodarkę ściekową (PKWiU – kategoria 90.00.1), gospodarkę odpadami obejmującą: usługi wywozu śmieci i odpadów (PKWiU – kategoria 90.00.2), usługi przetwarzania odpadów metalowych i złomu na bazie kontraktu (PKWiU – Dział 37), usługi w zakresie handlu hurtowego i detalicznego odpadami, złomem i innymi materiałami do odzysku (51.57.10; ex51.18.12; ex52.48.12); usługi odśnieżania itp. (PKWiU – kategoria 90.00.3) oraz usługi magazynowania (PKWiU – pod-kategoria 63.12.12). Do drugiej grupy zalicza się: środowiskowe usługi B+R; doradztwo, zawieranie kontraktów i inżynierię środowiskową, usługi analiz, zbierania danych, szacunków, budownictwo, transport oraz inne usługi (w tym usługi planowania przestrzennego).

Udział Polski w światowym rynku usług oscyluje w granicach 0,4% do 0,5%. Udział eksportu usług środowiskowych, mierzonego na bazie bilansu płatniczego, kształtuje się na podobnym poziomie, import natomiast na poziomie od 0,15% do 0,20%. Dodatni bilans handlowy, liczony tylko w zakresie sektorów podstawowych, wynosi rocznie od 1–2 mld USD. Gdyby doliczyć do tego sektory około-środowiskowe, dla których brakuje precyzyjnych danych w tym zakresie, dodatnie saldo obrotów usługami środowiskowymi może osiągać poziom jeszcze do 30% (orientacyjnie) wyższy, chociaż w usługach badawczo-rozwojowych, projektowych czy inżynierskich saldo to będzie wyraźnie ujemne¹⁶.

Analizę polskiego rynku usług środowiskowych przeprowadzono wg unijnej propozycji zmiany klasyfikacji GATS/WTO, ponieważ zawiera ona w sobie całą tę klasyfikację i jest unowocześnionym prawie o dekadę jej rozszerzeniem. Zawiera ona podział usług na sektory podstawowe, podobne jak klasyfikacja W/120 GATS/WTO, natomiast pozwala dodatkowo na bardziej dokładną dezagregację sektorów około-środowiskowych

¹⁶ Na podstawie ekspertyzy pt. *Ocena szans Polski na międzynarodowym rynku wyrobów i usług środowiskowych*, opracowanej przez Z. Wysokińską dla Ministerstwa Gospodarki (2007).

(*cluster sectors*), stanowiących jedynie część działalności tych sektorów, w zakresie przeznaczenia środowiskowego.

Eksport usług środowiskowych w przedsiębiorstwach w Polsce systematycznie wzrastał, a jego wzrost w roku 2001 w stosunku do 2000 wyniósł 36,3 %, natomiast w 2003 w stosunku do roku 2002 podwoił się on niemal, bowiem wyniósł 66,9 %, chociaż wolumen eksportu usług środowiskowych był w całym analizowanym okresie bardzo niewielki. Wzrost eksportu sektorów środowiskowych jest procentowo średnio o około 1/3 wyższy niż wzrost ich sprzedaży na rynku krajowym. Tempo wzrostu eksportu, na ogół zadowalające – średnio po kilkanaście procent rocznie, dotyczy jednak zbyt małych wielkości i nie ma na razie istotnego wpływu na wyniki ekonomiczne.

Z analizy zbiorczych wyników ekonomicznych podmiotów gospodarczych świadczących usługi środowiskowe w Polsce wynika, że wśród wszystkich podmiotów świadczących usługi środowiskowe dominowały w badanym okresie przedsiębiorstwa osiągające zysk (od ok. 73% w roku 2000 do ok. 72% w roku 2003). Udział przedsiębiorstw osiągających dobry wynik finansowy był wysoki zarówno wśród firm dużych i średnich jak i firm mniejszych, jednak wśród firm większych z punktu widzenia ilości zatrudnionych był on znacznie wyższy. Zarówno podmioty sektora publicznego, jak i prywatnego osiągające dodatni wynik finansowy dominowały wśród firm świadczących usługi środowiskowe, jednak udział firm prywatnych w tej grupie był wyższy. Mniej pozytywnym zjawiskiem jest to, że w obu analizowanych grupach (choć w mniejszym stopniu w sektorze prywatnym) udział podmiotów osiągających zysk w analizowanym okresie (2000–2003) uległ zmniejszeniu. Analitycy rynku środowiskowego przewidzieli ekspansję przemysłu pracującego na rzecz ochrony środowiska oraz sektora usług środowiskowych do rozmiarów powyżej 600 mld USD do roku 2010 i dalszego jego rozwoju w kolejnych latach. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej oraz kraje rozwijające się mogą w przyszłości mieć coraz większy udział we wzroście wartości tego rynku. O lepszym i poprawiającym się dostępie do światowego rynku towarów i usług środowiskowych świadczy już dokonana wcześniej liberalizacja handlu w ramach krajów OECD, zgodnie z wymogami WTO, jak również w znacznie wolniejszym tempie, ale mająca miejsce, liberalizacja handlu w krajach rozwijających się. Wolumen rynkowy krajów rozwijających się w zakresie usług środowiskowych można oszacować na ok. 8,5% udziału w rynku światowym, przy stałej tendencji wzrostowej w ostatnich latach. Ich udział w światowym eksporcie i imporcie tych usług oscyluje

wokół 7% udziału w handlu światowym, natomiast w światowej produkcji usług środowiskowych przekracza 8%, co świadczy o rosnących tendencjach angażowania się rodzimych producentów usług środowiskowych w tych krajach, a w jeszcze większym stopniu o rosnących inwestycjach zagranicznych (z krajów wysoko rozwiniętych) w potencjalnie jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się sektorów światowej gospodarki¹⁷.

¹⁷ Wnioski wynikają z ekspertyzy pt. *Ocena szans Polski na międzynarodowym rynku wyrobów i usług środowiskowych*, wykonanej przez Autorkę dla Ministerstwa Gospodarki w roku 2007.

ROZDZIAŁ 13

WSPÓŁCZESNY MODEL STAŁEGO WZROSTU GOSPODARCZEGO W EUROPIE A GOSPODARKA CYRKULARNA

Współczesny model gospodarczy, opierający się na stałym wzroście, może doprowadzić do wyczerpania się dostępnych po akceptowalnej cenie zasobów i zniszczyć biologiczne podstawy życia w takim stopniu, że ludzkość zostanie skazana na wojny o wodę pitną czy żywność, a także na nieobliczalne, gwałtowne zmiany klimatu. Wiele społeczności, przedsiębiorstw i samorządów zaczęło podejmować działania, mające na celu ograniczenie groźnych dla zdrowia i życia na Ziemi skutków takiego modelu. Nadszedł więc czas poszukiwania takich produktów i usług, dla których już w momencie projektowania przewiduje się jak najdłuższe użytkowanie, a także wielokrotną transformację i recykling surowców naturalnych, wykluczając materiały toksyczne i procesy technologiczne generujące szkodliwe emisje.

Oznacza to dążenie do budowy gospodarki cyrkularnej, u podstaw której leży dbałość o możliwie najmniejsze zużycie zasobów naturalnych, eksploatację zasobów odnawialnych w sposób gwarantujący ich regenerację, zakłada eko-projektowanie i czystą produkcję, użycie energii ze źródeł odnawialnych, konsumpcję szanującą środowisko, używanie odpadów jako surowców i ich przerabianie bez negatywnych efektów zewnętrznych¹. Oznacza to w konsekwencji istotne zmiany systemowe i innowacje nie tylko technologiczne, organizacyjne i społeczne ale zmianę metod finansowania i nowe instrumenty polityki². Gospodarkę cyrkularną można nazwać też gospodarką o zamkniętym obiegu, czyli taką, gdzie się nic nie marnuje, a odpady, jeśli powstają, są surowcem. Ilość rzeczywistych odpadów systematycznie więc zmniejsza się. Do zminimalizowania ilości odpadów na naszej planecie można doprowadzić przez wdrożenie podstawowej zasady odpowiedzialnych badań na rzecz inno-

¹ http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm.

² <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1415352499863&uri=CELEX:52014DC0398R%2801%29>.

wacji, czyli *reduce, reuse, recycle*. Oznacza to: zredukuj ilość odpadów, a jeśli już je wyprodukowałeś, użyj ponownie lub oddaj do recyklingu.

Cyrkularna, czyli okrężna gospodarka jest więc gospodarką, w której produkcja i konsumpcja są zorganizowane w taki sposób, że wartość produktów, komponentów, materiałów i zasobów jest utrzymywana w całym łańcuchu wartości i życia produktów. Maksymalizuje wydajność zasobów i minimalizuje wydobycie zasobów i odpadów.

Wnioski

- Zagrożenia, które powodują niekorzystne zmiany klimatyczne na naszej planecie, stanowią ogromne wyzwania dla polityki na szczeblu globalnym i europejskim w zakresie podjęcia skutecznych solidarnych działań dla przeciwdziałania ich skutkom.
- Ze względu na wysokie koszty podejmowanych działań niezbędna jest solidarna pomoc bogatych krajów na rzecz krajów biedniejszych, które są jednocześnie najbardziej narażone na skutki niekorzystnych zjawisk klimatycznych, w tym głównie na susze i powodzie, trzęsienia ziemi, tajfuny i tsunami.
- Działania organizacji ponadnarodowych o zasięgu globalnym są niezbędne i pożądane, ale często mało efektywne, ze względu na przedłużające się okresy negocjacji i małą skuteczność w egzekwowaniu podjętych decyzji.
- Korzystne efekty daje monitoring globalny dla wykrywania szkód środowiskowych, lecz ze względu na to, że jest to działanie *ex post*, niezbędne są bardziej skuteczne działania *ex ante*, pozwalające na wcześniejsze przewidywanie szkód środowiskowych i skuteczne im zapobieganie.
- Najbardziej skutecznymi instrumentami wsparcia wydają się być środki finansowe (kary) oraz zachęty (subwencje) sprzyjające podejmowaniu działań pro-środowiskowych, niwelujących szkodliwe skutki dla środowiska wynikające z niekorzystnych zmian klimatu. Do najbardziej skutecznych działań należy zaliczyć promowanie zalesiania, wykorzystywania nieużytków do produkcji biopaliw oraz biomasy w rolnictwie, promowanie rozwoju rolnictwa ekologicznego, modeli bardziej trwałej produkcji i wzorców zrównoważonej konsumpcji.

- Skuteczne jest również pobudzanie świadomości na rzecz stosowania nowych rozwiązań proekologicznych, na rzecz czystszej powietrza, wody i gleby oraz promowanie i wspieranie finansowe badań naukowych i wdrażania technologii niskoemisyjnych i technologii energooszczędnych.
- Rynek technologii oraz towarów i usług środowiskowych należą do potencjalnie najbardziej rozwojowych rynków we współczesnej gospodarce światowej, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Unii Europejskiej.
- Umożliwia on również tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze „zielonej” gospodarki oraz stwarza możliwości utrzymania rosnącego tempa PKB. Zaznacza się również wysokie tempo jego rozwoju, szczególnie w krajach transformacji systemowej oraz w krajach rozwijających się, które choć obecnie mają jeszcze stosunkowo niewielki udział w rozwijającym się dynamicznie rynku, to tempo zmian w tym zakresie obserwowane w tych krajach w ostatnich latach pozwala plasować je wśród potencjalnie rosnących jego uczestników.
- Współczesny model gospodarczy opierający się na stałym wzroście, może doprowadzić do wyczerpania się dostępnych po akceptowalnej cenie zasobów i zniszczyć biologiczne podstawy życia w takim stopniu, że ludzkość zostanie skazana na wojny o wodę pitną czy żywność, a także na nieobliczalne, gwałtowne zmiany klimatu. Wiele społeczności, przedsiębiorstw i samorządów zaczęło podejmować działania, mające na celu ograniczenie groźnych dla zdrowia i życia na Ziemi skutków takiego modelu.
- Nadszedł więc czas poszukiwania takich metod produkcji produktów i usług, dla których już w momencie projektowania przewiduje się jak najdłuższe użytkowanie, a także wielokrotną transformację i recykling surowców naturalnych, wykluczając materiały toksyczne i procesy technologiczne generujące szkodliwe emisje.
- Cyrkularna, czyli okrężna gospodarka jest więc gospodarką, w której produkcja i konsumpcja są zorganizowane w taki sposób, że wartość produktów, komponentów, materiałów i zasobów jest utrzymywana w całym łańcuchu wartości i życia produktów. Osiąga się w niej bowiem maksymalizację wydajności i produktywności zasobów nieodnawialnych przy jednoczesnym zmniejszeniu ich wydobycia jak

również przy redukcji produkcji odpadów zanieczyszczających środowisko naturalne.. minimalizuje wydobycie zasobów i produkcję odpadów.

- Polska, jako kraj członkowski UE, powinna włączyć się aktywnie do budowy modelu gospodarki cyrkularnej, inwestując w technologie pro-środowiskowe i niskoemisyjne, w innowacyjne rozwiązania, pozwalające na redukcję odpadów i/lub na ponowne użycie zastosowanych surowców lub ich recykling, co pozwoli ochronić cenne zasoby naturalne i środowisko naturalne w Polsce i przyczyni się do rozprzestrzeniania się wiedzy w wielu krajach rozwijających się i jednocześnie najbardziej potrzebujących tego typu produktów i technologii.

Bibliografia

- ACT-Communication of 8 October 2007 from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, entitled: "Small, clean and competitive – A programme to help small and medium-sized enterprises comply with environmental legislation".
- Baker S., *Sustainable Development*, Routledge-Taylor&Francis Group, London and New York 2006.
- Clean, Clever, Competitive: szanse dla ekologicznie wydajnych innowacji w ramach procesu lizbońskiego.
- Clean Coal Technology; extraction and preparation technologies, electricity generating technologies*, [w:] *International Trade and Climate Change*, The World Bank, Washington D.C. 2008, pp. 54–55.
- Commission Communication of 27 May 2003 "Towards a thematic strategy on the prevention and recycling of waste" [COM (2003)301 – Official Journal C 76, 25 March 2004], http://europa.eu/legislation_summaries/other/l28151_en.htm.
- Communication from the Commission of 1 October 2003 "Towards a Thematic Strategy on the sustainable use of natural resources" [COM(2003) 572]- not published in the Official Journal]. http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/l28167_en.htm.
- Communication from the Commission of 19 October 2007 "Agenda for a sustainable and competitive European tourism" [COM(2007) 621 final – Not published in the Official Journal]; http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/l10132_en.htm.
- Communication from the Commission of 27 January 2005 "Report on the implementation of the Environmental Technologies Action Plan in 2004" [COM(2005) 16 – Official Journal C 123 of 21.05.2005].
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 28 January 2004 "Stimulating technologies for sustainable development: an environmental technologies action plan for the European Union" [COM(2004) 38 final – Not published in the Official Journal].
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 6 October 2006 "Mobilising public and private finance towards global access to climate-friendly, affordable and secure energy services: The Global Energy Efficiency and Renewable Energy Fund" [COM(2006) 583 final – Not published in the Official Journal].
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 2 July 2008 "2007 Environment policy review" [COM(2008) 409 final – Not published in the Official Journal].

- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 28 January 2004 "Stimulating technologies for sustainable development: an environmental technologies action plan for the European Union" [COM(2004) 38 final].
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, of 21 February 2002 "Towards a global partnership for sustainable development" [COM(2002) 82 final – Not published in Official Journal].
- Communication from the Commission, of 10 January 2007 "Limiting Global Climate Change to 2 degrees Celsius – The way ahead for 2020 and beyond" [COM(2007) 2 final – Not published in the Official Journal].
- Community guidelines of 1 April 2008 on State aid for environmental protection [Official Journal C 82 of 1.4.2008]; http://europa.eu/legislation_summaries/environment/general_provisions/ev0003_en.htm.
- Council Decision 93/98/EEC of 1 February 1993 on the conclusion, on behalf of the Community, of the Convention on the control of transboundary movements of hazardous wastes and their disposal (Basel Convention), http://europa.eu/legislation_summaries/environment/waste_management/l28043_en.htm.
- Council Regulation (EEC) No 259/93 of 1 February 1993 on the supervision and control of shipments of waste within, into and out of the European Community.
- de Quinto J., López J., *EU Policies for Renewable Energies*, [w:] *Global Warming and Climate Change. Prospects and Policies in Asia and Europe*, red. A. Marquina, Palgrave Macmillan, 2010.
- Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage; http://europa.eu/legislation_summaries/environment/general_provisions/l28120_en.htm.
- Directive 2008/1/EC of the European Parliament and of the Council of 15 January 2008 concerning integrated pollution prevention and control, http://europa.eu/legislation_summaries/environment/air_pollution/l28045_en.htm.
- Environment Business International, Inc., in: "Environmental Benefits of Removing Trade Restrictions and Distortions. Note by the Secretariat, Addendum, Committee on Trade and Environment. WT/CTE/W/67/ADD.1, 13 March 1998; Implications of WTO Agreements for International Trade in Environmental Industries, ITC, 1999, in: Trade and Environment Review 2003, United Nations, Geneva, New York 2004
- Environmental Benefits of Removing Trade Restrictions and Distortions, Note by the Secretariat, Addendum, Committee on Trade and Environment. WT/CTE/W/67/ADD.1, March 13, 1998; "Implications of WTO Agreements for International Trade in Environmental Industries," ITC, 1999, in Trade and Environment Review 2003, United Nations, Geneva, New York, 2004.

- Hannel R., *Green Economics. Confronting the Ecological Crisis*, M.E.Sharpe, 2010, part IV.
- Helm, D. *The Carbon Crunch: How We're Getting Climate Change Wrong – and How to Fix It*, Yale University Press, New Haven and London 2012.
- Highlights OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2007*, OECD 2007, <http://www.oecdbookshop.org/get-it.php?REF=5L4L4FD9W40P&TYPE=browse>, odczyt 4 I 2016.
- Hoeckman B, *The WTO and Trade in Services*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, 2012.
- http://ec.europa.eu/economy_finance/structural_reforms/europe_2020/index_en.htm.
- http://ec.europa.eu/sustainable/welcome/index_en.htm.
- http://ec.europa.eu/transport/modes/air/index_en.htm.
- http://ec.europa.eu/transport/modes/rail/index_en.htm.
- http://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/index_en.htm.
- http://energia.eu/pol/clim/index_pl.htm.
- http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/l27063_en.htm.
- http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/index_en.htm.
- http://europa.eu/legislation_summaries/environment/sustainable_development/l28197_en.htm.
- http://europa.eu/legislation_summaries/environment/tackling_climate_change/l28188_en.htm.
- http://europa.eu/legislation_summaries/environment/tackling_climate_change/l27062_en.htm.
- http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/institutions_bodies_and_agencies/l21282_en.htm.
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-1119_en.htm?locale=en.
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1200_pl.htm.
- <http://unfccc.int/2860.php>.
- <http://www.unep.org/climatechange/mitigation/Energy/tabid/104339/Default.aspx>.
- http://www.unep.org/labour_environment/PDFs/Greenjobs/UNEP-Green-Jobs-Report.pdf.
- http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_challenge_e.htm.
- http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_impact_e.htm.
- http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_intro_e.htm.
- http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_measures_e.htm.
- Joint Declaration by the Council and the representatives of the governments of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the Commission on the development policy of the European Union.

- Jovanowic M.N., *The Economics of European Integration, Limits and Prospects*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA 2005.
- Komunikat Komisji na temat: „Stymulowanie technologii Zrównoważonego Rozwoju: Plan Działania w dziedzinie Technologii Środowiskowych dla Unii Europejskiej” (COM(2004) 38 wersja ostateczna, 28.1.2004).
- Kulovesi K., *The WTO Dispute Settlement System, Challenges of the Environment, Legitimacy and Fragmentation*, Wolters Kluwer 2011, pp. 245–267.
- Loennroth M., *The Environment in the European Social Model*, [w:] *Global Europe, Social Europe*, red. A. Giddens, P. Diamonds, R. Liddle, Polity Press, Cambridge, Malden 2006.
- OECD Science, Technology And Industry Scoreboard 16 2007, OECD 2007.
- Rao P.K., *International Trade Policies and Climate Change Governance*, Springer 2012.
- Regulation (EC) No 1013/2006 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on shipments of waste; http://europa.eu/legislation_summaries/environment/waste_management/l11022_en.htm.
- Regulation (EC) No 614/2007 of the European Parliament and of the Council of 23 May 2007 concerning the Financial Instrument for the Environment (LIFE+); http://europa.eu/legislation_summaries/environment/general_provisions/l28021_en.htm.
- Road Transport. A change of gear*, European Commission, Luxemburg Publications Office of the European Union, 2012, http://ec.europa.eu/transport/modes/road/doc/broch-road-transport_en.pdf.
- Salih M.M.A., *Climate Change and Sustainable Development*, Edward Elgar 2009.
- Sinclair M., *Let them Eat Carbon*, Biteback Publishing Ltd, London 2011.
- Sprawozdanie z realizacji Planu Działania w dziedzinie Technologii Środowiskowych, Bruksela, dnia 27.1.2005, COM(2005) 16 końcowy.
- Technology and Innovation Report. Powering Development on Renewable Energy Technologies*, UNCTAD 2011, http://unctad.org/en/docs/tir2011_en.pdf, odczyt 4 I 2016.
- The European Consensus [Official Journal C 46/01 of 24 February 2006].
- The Millenium Development Goals Report 2009*, http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report_2009_ENG.pdf.
- Trade and Environment Review 2009/2010. Promoting Poles of clean growth to foster the transition to a more sustainable economy* United Nations, New York, Geneva 2010.
- United Nations Conference on Sustainable Development – Rio+20; <http://sustainabledevelopment.un.org/rio20>.
- Vikhlyayev A., *Environmental Goods and Services: Defining Negotiations or Negotiating Definitions?*, [w:] *Trade and Environment Review 2003*, United Nations, New York, Geneva 2004.
- Wilkes A. (European Committee of Environmental Technologies Suppliers Associations) prezentacja podczas Zielonego Tygodnia 2004, Ateny, czerwiec

- 2004 r. (Wilkes A. del Comitato europeo delle associazioni dei fornitori di tecnologie ambientali (European Committee of Environmental Technologies Suppliers Associations), presentazione alla Settimana verde 2004, Atene giugno 2004.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *International Business and Environmental Issues – Some Empirical Evidence from Transition Economies*, "Polish Journal of Environmental Studies", Vol. 14 No. 3 (2005), s. 269–279.
- Wysokińska Z., *Foreign Trade in Environmental Products; The WTO Regulation and Environmental Programs*, "Global Economy Journal", Volume 5, Issue 3, Article 5, US 2005, <http://www.bepress.com/gej/vol5/iss3/5>.
- Wysokińska Z., *Ocena szans Polski na międzynarodowym rynku wyrobów i usług środowiskowych*, ekspertyza opracowana dla Ministerstwa Gospodarki (2007).
- Wysokińska Z., *The International Environmental Goods and Services Market: an Opportunity for Poland*, "Polish Journal of Environmental Studies", Vol. 18. No. 5 (2009), s. 941–948.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Integracja Europejska. Dostosowania w Polsce w dziedzinie polityk*, PWE, Warszawa 2004.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Integracja Europejska. Rozwój rynków*, PWN, Warszawa 2002.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Trade and Foreign Investment and Sustainable Development*, University of Lodz Publishing House, Lodz 2004.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Zrównoważona Europa dla Lepszego Świata. Europejska Strategia Zrównoważonego Rozwoju*, [w:] eadem, *Integracja Europejska. Dostosowania w Polsce w dziedzinie polityk*, PWE, Warszawa 2004.
- Wysokińska Z., *The International Environmental Goods and Services Market: An Opportunity for Poland*, "Polish Journal of Environmental Studies", Vol. 18, No. 5 (2009), s. 941–948.

CZĘŚĆ II

SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ BIZNESU

WSTĘP

Celem części II podręcznika jest przedstawienie koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu (*corporate social responsibility*, CSR) i głównych problemów związanych z jej wdrażaniem do praktyki życia gospodarczego. Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw budzi ciągle dyskusje w odniesieniu do rozumienia tego pojęcia, dominujących modeli w praktyce biznesu oraz konsekwencji zaangażowania się przedsiębiorstw w społecznie odpowiedzialne działania. Praktyka biznesu pokazuje jednak, że firmy dobrowolnie angażują się w społecznie odpowiedzialne działania. Tradycja i respektowane normy etyczne decydują o tym, czy przedsiębiorstwa traktują społeczną odpowiedzialność jako głęboko zakorzenioną wartość firmy, czy wykorzystują ją głównie do celów marketingowych.

W rozdziale wprowadzającym została przedstawiona ewolucja podejścia do CSR i jej współczesne pojęcie. Jako użyteczną definicję do dalszej analizy przyjęto, iż jest to dobrowolne uwzględnienie przez przedsiębiorstwa problematyki społecznej i ekologicznej w swojej działalności i stosunkach z zainteresowanymi stronami oraz poświęcenie przez przedsiębiorstwa zysków na rzecz społecznego interesu. Przedstawiono także argumenty przeciwników i zwolenników społecznego zaangażowania się przedsiębiorstw, akcentujące różne aspekty tego zjawiska. Wskazano również na podjęte w literaturze przedmiotu próby modelowego ujęcia zagadnienia społecznej odpowiedzialności biznesu.

W rozdziale drugim poddano analizie podejście organizacji międzynarodowych do koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu. Należy

bowiem odnotować, że ONZ, ILO (Międzynarodowa Organizacja Pracy), OECD i Unia Europejska podejmują wysiłki na rzecz upowszechnienia koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw zarówno wśród wielkich korporacji, jak i małych i średnich firm. Na uwagę zasługuje w szczególności inicjatywa Sekretarza Generalnego ONZ *Global Compact* oraz zobowiązania w zakresie godnej pracy, propagowane przez ILO.

W rozdziale trzecim przedstawiono analizowane w teorii i występujące w praktyce zakresy i formy społecznej odpowiedzialności biznesu, ze szczególnym uwzględnieniem sponsoringu jako przykładu społecznych działań przedsiębiorstw. Wskazano również na znaczenie odpowiedniego zarządzania relacjami społecznymi przedsiębiorstwa i potencjalne problemy ujawniające się w stosunkach z interesariuszami.

W rozdziale czwartym zaprezentowano wybrane normy i standardy, które z jednej strony ułatwiają przedsiębiorstwom wdrażanie tej koncepcji, a z drugiej – pozwalają ocenić i skontrolować deklarowaną społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw. Są to standardy etycznego i społecznego działania firm – AA1000 i SA8000, Norma ISO 26000:2010 *Wytyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności*, standardy zarządzania środowiskowego, standardy informowania o społecznej odpowiedzialności oraz kodeksy etyczne firm. Wskazano tu również na możliwość ujawnienia się paradoksu standardów społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Przejawia się on w podejściu, które prowadzi do odmiennych, niż założone, efektów w zakresie wzmocnienia społecznej odpowiedzialności.

Przedmiotem analizy w rozdziale piątym jest społeczna odpowiedzialność korporacji transnarodowych w zakresie ochrony środowiska. Oczekiwania wobec korporacji transnarodowych są szczególnie wysokie, natomiast oddziaływanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych tychże korporacji na stan środowiska w kraju przyjmującym nie jest jednoznaczne. W tym kontekście analizowane są podstawowe strategie korporacji transnarodowych w odniesieniu do ochrony środowiska oraz ich korzyści z tytułu zaangażowania w ochronę środowiska.

Ostatni, szósty, rozdział – stanowiący podsumowanie, zawiera analizę potencjalnych kosztów i korzyści z tytułu społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Na kwestię tę można spojrzeć z punktu widzenia księgowego/rachunkowego – tj. ponoszonych kosztów i osiąganych korzyści przez firmy zaangażowane w CSR, ale także w szerszym ujęciu – z punktu widzenia ogólnospołecznego. W tym rozdziale zostały także zestawione potencjalne korzyści i koszty zaangażowania się przedsiębiorstwa w CSR, ujęte z punktu widzenia poszczególnych grup interesariuszy.

ROZDZIAŁ 1

SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ BIZNESU – KONCEPCJA, EWOLUCJA, MODELE

1.1. Koncepcja społecznej odpowiedzialności biznesu i jej ewolucja

Pochodzenie koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (*Corporate Social Responsibility*, CSR) nie jest przypisywane konkretnemu autorowi, ani konkretnej dacie¹. Można utrzymywać, że jest tak stara jak przedsiębiorstwa, gdyż zawsze istniały dowody na troskę wspólnoty biznesu o sprawy społeczne. Jednak rozumienie tego pojęcia zmieniało się wraz z rozwojem gospodarczym i społecznym. W XVIII wieku, w czasach wczesnej industrializacji, niektóre prywatne przedsiębiorstwa, o paternalistycznym charakterze, wykazywały się odpowiedzialnością za pracowników na podstawie swoistego społecznego kontraktu. Jego podstawą były, z jednej strony, religijne i etyczne przekonania właścicieli firm, z drugiej obawa przed niezadowoleniem pracowników i podejmowaniem przez nich radykalnych działań. W XIX wieku podejmowane były próby pogodzenia wymogów efektywności w biznesie ze społecznymi i obywatelskimi zasadami demokracji, zaangażowania na rzecz wspólnoty i zasadami sprawiedliwości. Na przełomie XIX i XX wieku było jednak więcej przykładów przeznaczania prywatnego bogactwa na cele dobroczynne przez tych, którzy wzbogacili się w biznesie, niż działań charytatywnych podejmowanych przez same korporacje².

Nowoczesne ujęcie CSR datuje się na lata 50. XX wieku, kiedy zaczęto używać terminu „społeczna odpowiedzialność biznesu”. Termin ten został sformalizowany przez H.R. Bowen’a w jego fundamentalnej pracy

¹ M.A. Gonzalez-Perez, *Corporate Social Responsibility and International Business: A Conceptual Overview*, [w:] *International Business, Corporate Social Responsibility*, red. M.A. Gonzalez Perez, L. Leonard, Emerald Group Publishing Limited, Howard House 2013, s. 1–35.

² G. Bartkowiak, *Społeczna odpowiedzialność biznesu w aspekcie teoretycznym i empirycznym*, Difin, Warszawa 2011, s. 15; M.A. Gonzalez-Perez, *op. cit.* s. 4.

z 1953 r. *Social Responsibility of the Businessman*³. Stwierdził on, iż menedżerowie biznesu mają obowiązek prowadzenia takiej polityki, podejmowania takich decyzji i postępowania, które są pożądane z punktu widzenia celów i wartości społeczeństwa. W kolejnych dekadach zostały podjęte liczne próby doprecyzowania pojęcia społecznej odpowiedzialności biznesu i zostało sformułowanych kilkadziesiąt definicji tego zjawiska⁴. Wspólną ich cechą jest tendencja do identyfikowania różnych wymiarów CSR, które charakteryzują jego znaczenie⁵. Najczęściej używane i dyskutowane w tym kontekście są następujące wymiary CSR: **ujęcie z punktu widzenia interesariuszy, wymiar społeczny, ekonomiczny, środowiskowy i wymiar dobrowolności**. W definicjach CSR akcentuje się poświęcenie przez przedsiębiorstwa zysków na rzecz społecznego interesu⁶. Aby można było mówić o „poświęceniu”, firma musi wyjść poza prawne i kontraktowe zobowiązania, na zasadzie dobrowolności. Ten aspekt, tj. dobrowolność podejmowanych działań na rzecz społeczeństwa, jest silnie podkreślany w literaturze na temat CSR⁷. Działania te nie są wymagane prawem; firmy podejmują więc próbę zwiększenia dobra społecznego i wyjścia poza swoje czysto transakcyjne interesy.

Inny sposób definiowania CSR polega na identyfikacji różnych kategorii społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Według podejścia A.B. Carrolla, uzasadnione jest wyróżnienie czterech kategorii społecznej odpowiedzialności biznesu, a mianowicie: ekonomicznej, prawnej,

³ Por. ibidem.

⁴ W polskiej literaturze na temat genezy i ewolucji pojęcia CSR por.: M. Rybak, *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 13–27; J. Nakonieczna, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw międzynarodowych*, Difin, Warszawa 2008, s. 15–33; J. Adamczyk, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2009, s. 39–75; A. Łukasiewicz-Kamińska, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa finansowego*, Difin, Warszawa 2011, s. 15–24; G. Bartkowiak, *op. cit.*, s. 15–30; S. Sysko-Romańczuk, P. Roszkowska, A. Niedźwiecka, *Odpowiedzialność biznesu. Teoria i praktyka*, „Management and Business Administration. Central Europe” 2012, No 2, s. 26–40, doi: 10.7206/mba.ce.2084-3356.3.

⁵ A.B. Carroll, K.M. Shabana, *The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice*, „International Journal of Management Reviews” 2010, s. 85–105; doi: 10.1111/j.1468-2370.2009.00275x.

⁶ R. Benabou, J. Tirole, *Individual and Corporate Social Responsibility*, „Economica” 2010, nr 77, s. 1–19, doi: 10.1111/j.1468-0335.2009.00843.x.

⁷ Por. P. Gottschalk, *Corporate Social Responsibility, Governance and Corporate Reputation*, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd, Singapore 2011.

etycznej i uznaniowej/filantropijnej. Z tego rozróżnienia wynika następująca definicja CSR: „Społeczna odpowiedzialność biznesu obejmuje ekonomiczne, prawne, etyczne i uznaniowe/filantropijne oczekiwania, jakie społeczeństwo zgłasza wobec organizacji w danym czasie”⁸.

W literaturze przedmiotu identyfikuje się sześć kluczowych **charakterystyk** społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, co do których panuje zasadnicza zgoda zarówno wśród badaczy, jak i interesariuszy przedsiębiorstw. Po pierwsze, CSR ma dobrowolny charakter; po drugie, koncentruje się na internalizowaniu bądź na zarządzaniu efektami zewnętrznymi, które powstają wyniku dostarczania produktów lub usług przez firmy; po trzecie, CSR jest zorientowana na różne grupy interesariuszy, co oznacza, że inne grupy społeczne niż biznes są dla firmy ważne; po czwarte, istnieje potrzeba włączenia społecznej, środowiskowej i ekonomicznej odpowiedzialności do rutynowej działalności i procesu podejmowania decyzji; po piąte, CSR musi być zakorzeniona zarówno w praktyce, jak i w systemie wartości firmy; po szóste, CSR wychodzi poza filantropię, koncentrując się na operacyjnych rozważaniach⁹.

Współcześnie również międzynarodowe organizacje i instytucje państwowe definiują zjawisko społecznej odpowiedzialności biznesu na użytek swoich strategii i programów¹⁰. Na przykład, **Unia Europejska** w oficjalnych dokumentach definiuje społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw jako dobrowolne uwzględnienie przez przedsiębiorstwa problematyki społecznej i ekologicznej w swojej działalności i stosunkach z zainteresowanymi stronami¹¹. Zgodnie z tą koncepcją przedsiębiorstwa decydują się na wykroczenie poza minimalne wymogi prawne i zobowiązania wynikające z układów zbiorowych, w celu uwzględnienia potrzeb społecznych. W strategii **Europa 2020** Komisja Europejska proponuje **nową definicję CSR**. Pod tym pojęciem rozumie się

⁸ A.B. Carroll, K.M. Shabana, *op. cit.*, s. 89.

⁹ A. Crane, D. Matten & J. Moon, *Corporate social responsibility: in a global context*, [w:] *Corporate social responsibility: Readings and cases in a global context*, red. A. Crane, D. Matten & L. Spence, Abington, Routledge 2008, cyt. za: K. Bondy, J. Moon, D. Matte, *An Institution of Corporate Social Responsibility (CSR) in Multi-National Corporations (MNCs): Form and Implications*, „Journal of Business Ethics” 2012, nr 111, s. 281–299, DOI 10.1007/s10551-012-1208-7.

¹⁰ J. Witkowska, *Unia Europejska wobec społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, „Gospodarka współczesna. Roczniki Naukowe UJK” 2014, nr 1, s. 149–163.

¹¹ Green Paper (2001). *Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*, presented by the Commission, COM (2001) 366 final, Brussels, 18.7. 2001, s. 4.

„odpowiedzialność przedsiębiorstw za ich wpływ na społeczeństwo”¹². Definicja ta silniej niż dotychczas akcentuje fakt wpływania biznesu na wszystkie sfery życia społecznego i rodzącej się w związku z tym potrzeby coraz większej odpowiedzialności biznesu za konsekwencje tych oddziaływań.

W dokumencie polskiego Ministerstwa Gospodarki CSR. *Społeczna odpowiedzialność biznesu w Polsce*, przygotowanym w ramach Krajowego Programu Reform. Europa 2020, przyjęta została definicja według ISO 26000¹³. CSR jest to: „Społeczna odpowiedzialność i zobowiązanie organizacji do włączenia aspektów społecznych i środowiskowych w proces podejmowania decyzji oraz wzięcie odpowiedzialności za wpływ podejmowanych decyzji i aktywności na społeczeństwo i środowisko”¹⁴.

CSR obejmuje szeroki zakres zachowań, takich jak przyjazne nastawienie wobec pracowników, wobec środowiska, świadomość zasad etycznych, respektowanie społeczności, w których funkcjonuje firma, a także przyjazne postępowanie wobec inwestorów.

1.2. Społeczna odpowiedzialność biznesu w świetle dyskusji zwolenników i przeciwników CSR

Z racji ścierania się w ekonomii różnych poglądów, w szczególności dotyczących roli mechanizmu rynkowego i roli państwa oraz różnego postrzegania obowiązków przedsiębiorców, społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw stała się również przedmiotem sporu w literaturze ekonomicznej. Argumenty przeciwników i zwolenników społecznego zaangażowania się przedsiębiorstw akcentują różne aspekty tego zjawiska¹⁵.

Najbardziej znanym przeciwnikiem idei społecznej odpowiedzialności biznesu był M. Friedman, który twierdził, iż **podstawowym i jedynym celem biznesu** powinno być wykorzystywanie posiadanych

¹² Ibidem, s. 7.

¹³ Szerzej na temat standardów społecznej i etycznej odpowiedzialności, por. rozdział 4.

¹⁴ CSR. *Społeczna odpowiedzialność biznesu w Polsce*, Krajowy Program Reform. Europa 2020, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa.

¹⁵ M. Friedman, *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*, „The New York Times Magazine”, September 13, 1970, <http://www-rohan.sdsu.edu/faculty/dun-nwerb/rprtns.friedman.html> (Reprint artykułu), data dostępu 24.04.2008; D. Henderson, *The Case Against 'Corporate Social Responsibility'*, „Policy”, Winter (Jun-Aug) 2001, <http://www.cis.org.au/Policy/winter01/polwin01-6.htm>, data dostępu 24.04.2008; A.B. Carroll, K.M. Shabana, *op. cit.*, s. 88–89; J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 45; M. Rybak, *op. cit.*, s. 18–27.

zasobów i angażowanie się w działania na rzecz osiągnięcia zysków, przy przestrzeganiu reguł gry, tj. wolnej konkurencji, bez jej naruszenia i oszustwa¹⁶.

Uzasadnienie negatywnego stanowiska M. Friedmana wobec koncepcji społecznej odpowiedzialności można streścić następująco: podstawowym celem korporacji jest pomnażanie zysku dla akcjonariuszy; menedżerowie korporacji traktowani są jako powiernicy funduszków akcjonariuszy/właścicieli, w związku z czym powinni działać wyłącznie w ich interesie, tj. osiągać wysokie zwroty z zainwestowanego kapitału; korporacja jest instytucją ekonomiczną i nie działa z pobudek moralnych; nakładanie na menedżerów i przedsiębiorców obowiązków społecznych jest więc błędem¹⁷.

Podobny sposób rozumowania i oceny społecznej odpowiedzialności można odnaleźć również współcześnie. Np. D. Henderson uważa, że choć koncepcja CSR jest atrakcyjna i pomocna, to jednak jej szerokie stosowanie oparte jest na fałszywych przesłankach i może stanowić **zagrożenie dla gospodarki rynkowej**¹⁸.

Innym argumentem przeciwko angażowaniu się przedsiębiorstwa w CSR jest możliwość **obniżenia efektywności przedsiębiorstwa** i niezamierzone negatywne skutki z powodu przeznaczenia kapitału na potrzeby społeczne zamiast na potrzeby organizacji. Ponadto przeciwnicy CSR uważają, że społeczne zaangażowanie biznesu zasadniczo **zwiększa władzę i wpływy biznesu**, podczas gdy współczesny biznes ma już mocną pozycję i władzę w społeczeństwie¹⁹.

Zwolennicy społecznej odpowiedzialności biznesu używają czterech typów argumentów na rzecz społecznego angażowania się przedsiębiorstw²⁰:

- zobowiązania moralne,
- zrównoważony rozwój,

¹⁶ " ...there is one and only one social responsibility of business – to use its resources and engage in activities designed to increase its profits so long as it stays within the rules of the game, which is to say, engages in open and free competition without deception or fraud"., M. Friedman, *op. cit.*

¹⁷ Por. M. Rybak, *op. cit.*, s. 18–19.

¹⁸ D. Henderson, *op. cit.*

¹⁹ M. Rybak, *op. cit.*, s. 19–20.

²⁰ M.E. Porter, M.R. Kramer, *Strategy & Society. The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility*, "Harvard Business Review", HBR.ORG, December 2006.

- społeczna licencja na działanie,
- reputacja.

M.E. Porter, M.R. Kramer uważają jednak, że wszystkie cztery szkoły myślenia cechują się podobną słabością, mianowicie koncentrują się bardziej na napięciach między biznesem a społeczeństwem, aniżeli na ich współzależności.

Zwolennicy społecznej odpowiedzialności biznesu argumentują, iż **rynek nie jest wystarczającym regulatorem życia gospodarczego**. Ułomności mechanizmu rynkowego prowadzą do wielu negatywnych zjawisk gospodarczych (inflacja, bezrobocie, niesprawiedliwy podział dochodu narodowego). Z tego względu konieczne jest społeczne zaangażowanie się biznesu w łagodzenie społecznych konsekwencji tych zjawisk. Kolejnym argumentem na rzecz społecznej odpowiedzialności biznesu jest **interes własny firm**, zgodnie z którym istnieje potrzeba harmonizowania celów ekonomicznych i społecznych. Firmy angażujące się w sprawy społeczne, nadające temu rozgłos, cieszą się szacunkiem społecznym. To z kolei przekłada się na większe zainteresowanie klientów produktami firmy, za tym idzie **wzrost przychodów ze sprzedaży**. Uzasadnieniem dla społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw jest również **pojawienie się nowych, zyskowych przedsięwzięć biznesowych** (np. programy recyklingu), które przynoszą korzyść zarówno dla firm, jak i społeczeństwa. Ponadto uważa się, że przedsiębiorstwa posiadają **duże zasoby, które mogą być użyte do rozwiązywania problemów społecznych** w sytuacji, gdy powstają poważne deficyty budżetów publicznych²¹.

Niezależnie od teoretycznego sporu, w praktyce biznesu w coraz większym stopniu widoczne jest uwzględnianie przez przedsiębiorstwa idei CSR. Tradycja i respektowane normy etyczne decydują o tym, czy przedsiębiorstwa traktują społeczną odpowiedzialność jako głęboko zakorzenioną wartość firmy, czy wykorzystują ją głównie do celów marketingowych.

1.3. Modele społecznej odpowiedzialności biznesu

W literaturze przedmiotu zostały podjęte próby modelowego ujęcia zagadnienia społecznej odpowiedzialności biznesu. Jeden z wcześniejszych modeli CSR, sformułowany przez R. Hay i E.R. Gray (1974 r.),

²¹ M. Rybak, *op. cit.*, s. 21–27.

sugerował, że koncepcja społecznej odpowiedzialności przechodziła przez różne fazy²². Faza I – **zarządzanie maksymalizowaniem zysku (Profit – Maximising – Management)** – występowała w okresie ekonomicznego niedostatku (*economic scarcity*) w XIX w., kiedy menedżerowie uważali, że powinni mieć jeden cel, tj. maksymalizowanie zysku. Osiągnięcie tak zdefiniowanych indywidualnych dążeń, w warunkach działania „niewidzialnej ręki rynku”, powinno prowadzić do dobrobytu całego społeczeństwa. Faza I ujawniła się najpełniej w USA, ponieważ wspólnym narodowym celem było wyeliminowanie ekonomicznego niedostatku. W tamtej fazie zasady dobroczynności i powierniczości nie odgrywały znaczącej roli w kształtowaniu CSR, gdyż menedżerowie byli głęboko przekonani, iż to co jest dobre dla biznesu, jest dobre również dla kraju. Ten etos biznesu doznał poważnego wstrząsu w okresie Wielkiego Kryzysu w latach 30. XX w.

Faza II – **zarządzanie powiernictwem (Trusteeship Management)** – zaczęła się wyłaniać w latach 20. i 30. XX w. jako odpowiedź na pojawienie się różnych form własności i jej rozproszenie. W wyniku Wielkiego Kryzysu skurczyła się liczba firm pozostających indywidualną prywatną własnością. Firmy i ich menedżerowie musieli odpowiedzieć na żądania licznych grup interesariuszy (akcjonariuszy/udziałowców, pracowników, klientów, dostawców, kredytodawców, społeczności lokalnych) i zachować równowagę między konkurującymi interesami tych wewnętrznych i zewnętrznych grup. W rezultacie, nacisk tych grup prowadził do wykorzystania osiągniętego bogactwa na rzecz szerszych potrzeb społecznych.

Faza III – **zarządzanie jakością życia – Quality-Of-Life-Management** – rozpoczyna się w latach 60. XX w., kiedy w USA zaczynają się zmieniać narodowe priorytety w kierunku uwzględniania także kwestii ochrony środowiska, społecznych, pracowniczych i rasowych, a nie tylko ekonomicznych. Wiązało się to z presją na menedżerów, aby zachowywali się w sposób społecznie odpowiedzialny. Ukształtował się konsensus, iż menedżerowie muszą osiągać nie tylko wąskie cele ekonomiczne, ale w większym stopniu angażować się w rozwiązywanie problemów społecznych. W tej fazie, zasady dobroczynności i powierniczości były już zdecydowanie respektowane.

W omówionym powyżej trójfazowym modelu, każda kolejna faza zawiera w sobie główne założenia fazy poprzedniej, tj. menedżerowie uwzględniający w strategiach zarządzania jakość życia, rozumieją

²² M.A. Gonzalez-Perez, *op. cit.*, s. 5–8.

konieczność osiągania zysków i zachowania równowagi między oczekiwaniami różnych interesariuszy.

W literaturze wskazuje się również na **inne teoretyczne podejścia do CSR**²³. Generalnie można je podzielić na **trzy nurty**. W pierwszym mieszczą się te poglądy, które wskazują, że przedsiębiorstwa mają zobowiązania wobec społeczeństwa jako całości. Drugi nurt obejmuje poglądy przeciwstawne, tj. uznające, iż jedynym zobowiązaniem przedsiębiorstw jest maksymalizowanie zysku. Trzecia grupa poglądów podkreśla rolę różnych interesariuszy i konieczność uwzględniania przez biznes ich interesów.

W pierwszym nurcie dyskusję wyznaczają prace A.B. Carrolla, w których rozróżnione są cztery kategorie społecznej odpowiedzialności biznesu – ekonomiczna, prawna, etyczna i filantropijna (por. pkt. 1.1). Osiąganie zysku jest celem przedsiębiorstwa, a ekonomiczna odpowiedzialność ma charakter fundamentalny; na niej wspierają się pozostałe rodzaje odpowiedzialności społecznej. Model ten można sklasyfikować jako **zobowiązania po osiągnięciu zysku (*after profit obligation*)**²⁴.

Model, w którym zostaje przyjęte inne założenie, to model typu **zobowiązania przed osiągnięciem zysku (*before profit obligation*)** – uznaje się tu pierwszeństwo wartości moralnych przed innymi wartościami, które powinny być im przyporządkowane; przedsiębiorstwa są zobowiązane przestrzegać zakazów oraz nakazów moralnych i społecznych na każdym etapie swojej działalności, a nie dopiero po osiągnięciu wymaganego progu zysku; przedsiębiorstwa zobowiązane są do uwzględnienia oczekiwań swoich interesariuszy i traktowania ich na równi z własnymi celami; jeżeli obydwa warunki są spełnione, firma otrzymuje wolność wyboru co do sposobu kreowania zysku²⁵.

W omawianym nurcie dyskusji nad CSR mieszczą się również modele koncentrujące się na ekonomicznej, społecznej i publicznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (model CSP – *corporate social performance* – **model społecznego wkładu**, sformułowany przez S.L. Wartick i P.L. Cochran w 1985 r. oraz rozwinięty przez D.J. Wood w 1991 r.)²⁶.

W drugim nurcie dyskusji wyłaniają się omówione powyżej argumenty przeciwko społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw.

²³ Ibidem, s. 6–8.

²⁴ Por. także M. Rybak, *op. cit.*, s. 29–31.

²⁵ Ibidem, s. 31–35.

²⁶ M.A. Gonzalez-Perez, *op. cit.*, s. 7; M. Rybak, *op. cit.*, s. 36–41.

Najbardziej znani zwolennicy takiego podejścia do CSR to M. Friedman i T. Levitt²⁷.

Trzeci nurt teoretycznej dyskusji obejmuje relacje między CSR i teorią interesariuszy²⁸. Koncepcja interesariuszy wiąże się z zarządzaniem strategicznym przedsiębiorstwem. Pod pojęciem interesariuszy rozumie się grupy osób lub organizacji, których interesy są związane z tym, co zachodzi wewnątrz przedsiębiorstwa²⁹. Zgodnie z klasyfikacją E. Freemana wyróżnia się interesariuszy pierwszego i drugiego stopnia. Natomiast kryteria, według których zalicza się interesariuszy do tych grup, są zróżnicowane i zależne od poszczególnych autorów. Wspólną cechą grupy interesariuszy pierwszego stopnia jest to, że istnienie i rozwój przedsiębiorstw nie są możliwe bez ich zaangażowania. Wywierają oni bezpośredni wpływ na przedsiębiorstwo, ale także ich interesy zależą od kondycji przedsiębiorstwa. Zwraca się uwagę na fakt, iż interesariusze pierwszego stopnia – osoby fizyczne i prawne – zawierają formalne kontrakty i porozumienia z przedsiębiorstwem³⁰. Do tej grupy zalicza się z reguły właścicieli kapitału – akcjonariuszy/udziałowców, menedżerów, pracowników, klientów, dostawców. Interesariusze drugiego stopnia mogą wywierać pośredni wpływ na przedsiębiorstwa oraz pozostawać pod ich wpływem. Nie zawierają jednak z przedsiębiorstwami transakcji i w tym sensie nie są niezbędni do funkcjonowania przedsiębiorstw. Do tej grupy zaliczani są: konkurenci, społeczności lokalne, media, związki zawodowe, organizacje rządowe i pozarządowe.

Zależnie od charakteru relacji, w jakie wchodzi interesariusze z przedsiębiorstwem, można także wyróżnić następujące grupy interesariuszy:

- interesariusze tworzący przedsiębiorstwo przez wnoszenie do niego kapitału, pracy i kompetencji,
- interesariusze bezpośrednio wchodzący w stosunki rynkowe z przedsiębiorstwem, czyli klienci, dostawcy, kooperanci, konkurenci,
- interesariusze w otoczeniu przedsiębiorstwa, czyli wspólnota lokalna, regionalna i globalna³¹.

Odpowiednio do tego relacje przedsiębiorstwa ze społeczeństwem mogą być podstawowe i drugorzędne.

²⁷ M.A. Gonzalez-Perez, *op. cit.*, s. 7–8.

²⁸ Jak wyżej oraz M. Rybak, *op. cit.*, s. 88–112; J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 76–103.

²⁹ J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 77.

³⁰ M. Rybak, *op. cit.*, s. 43 i n; M.A. Gonzalez-Perez, *op. cit.*, s. 8.

³¹ J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 77; szerzej nt. zarządzania relacjami społecznymi przedsiębiorstwa por. *ibidem*, s. 76–103.

1.4. Związek między społeczną odpowiedzialnością a społecznie odpowiedzialnymi inwestycjami

Społecznie odpowiedzialne inwestycje (SRI) mają miejsce wówczas, kiedy inwestor podejmując decyzje o inwestycji, bierze pod uwagę nie tylko finansowe kryteria, ale także kryteria społeczne i środowiskowe. Istnieje bezpośrednia korelacja między społeczną odpowiedzialnością a społecznie odpowiedzialnymi inwestycjami. Z jednej strony, inwestorzy, którzy poszukują odpowiedniej lokaty dla swoich funduszy powstałych w oparciu o pewne wartości, domagają się zdecydowanie, aby firmy wykazały się społeczną odpowiedzialnością. Z drugiej strony, raporty firm na temat społecznej i środowiskowej odpowiedzialności są często wykorzystywane jako źródło informacji dla zastosowania etycznych kryteriów w inwestowaniu.

Rozwój etycznych funduszy przechodził pewne fazy. Pierwsza generacja funduszy opierała się na kryterium selekcji powiązaniem ze społeczną misją firmy. Zarządzający funduszami wykluczali inwestycje w pewnych sektorach, stosując moralne oceny (np. w przemyśle tytoniowym, spirytusowym, zbrojeniowym itp.). Obecnie fundusze bazują na podejściu „najlepszy w sektorze”. To znaczy, że zamiast wykluczać automatycznie sektory zanieczyszczające środowisko, takie jak np. przemysł paliwowy, wybierane są najlepsze firmy według kryterium ich społecznej odpowiedzialności.

Wyróżnia się trzy podstawowe **strategie społecznie odpowiedzialnych inwestycji**:

- screening, czyli poddawanie ocenie portfela inwestycyjnego i funduszy inwestycyjnych z wykorzystaniem kryteriów społecznych lub środowiskowych; ocenie podlega stosowanie zasad społecznej odpowiedzialności biznesu;
- poparcie akcjonariuszy/udziałowców (shareholder advocacy), czyli wywieranie wpływu na decyzje firm poprzez udział w głosowaniach akcjonariuszy/udziałowców i popieranie rezolucji na rzecz społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa;
- inwestowanie w społeczności lokalne (community investing), czyli kierowanie kapitału do wspólnot lokalnych, które są upośledzone pod względem dostępu do tradycyjnych źródeł kapitału; służą temu instytucje finansowania wspólnotowego³².

³² *Report on Socially Responsible Investing Trends in the United States*, Social Investment Forum, 2005.

ROZDZIAŁ 2

PODEJŚCIE ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH DO KONCEPCJI SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI BIZNESU

2.1. Koncepcja społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw i jej interpretacja w świetle dokumentów organizacji międzynarodowych

Kwestie związane z CSR dostrzegane są przez międzynarodowe organizacje, których członkiem jest Polska. **ONZ, ILO, OECD, Unia Europejska** podejmują wysiłki na rzecz upowszechnienia **koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw** zarówno wśród wielkich korporacji, jak i małych i średnich firm (MŚP).

Odniesienia do społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw znajdują się w inicjatywach i dokumentach organizacji międzynarodowych, takich jak inicjatywa *ONZ Global Compact*, *Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw międzynarodowych*, *Deklaracja Międzynarodowej Organizacji Pracy o Fundamentalnych Zasadach i Prawach w Pracy*, *Deklaracja z Rio o Środowisku Naturalnym i Rozwoju „Agenda 21”*. Wskazuje się w nich na korzyści, jakie osiągają strony zainteresowane wdrażaniem w życie koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw.

Jak podkreślono w rozdziale 1, wraz ze zmianami w podejściu do obowiązków firmy, koncepcja społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw uległa znacznemu poszerzeniu. Przestała być postrzegana jako wyłączna odpowiedzialność firm wobec akcjonariuszy/udziałowców i została poszerzona na innych interesariuszy, np. pracowników. W coraz większym stopniu narastało przekonanie, że przedsiębiorstwa mają również obowiązki w zakresie:

- ochrony środowiska,
- ochrony konsumenta,
- unikania niedozwolonych praktyk,
- a także w zakresie przestrzegania podstawowych standardów etycznych i praw człowieka.

Szersze pojmowanie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw znalazło częściowe odzwierciedlenie w narodowym prawie. Narastające umiędzynarodowienie działalności przedsiębiorstw we współczesnej gospodarce światowej spowodowało z kolei pojawienie się inicjatyw na szczeblu międzynarodowym i globalnym, które zmierzały do zwrócenia uwagi na ten problem także w przypadku działalności korporacji transnarodowych.

Organizacje międzynarodowe, takie jak ONZ i jej agendy (UNCTAD, UNCED, ILO) oraz OECD, definiują społeczną odpowiedzialność korporacji transnarodowych w zbliżony sposób, choć pewne akcenty rozłożone są inaczej. ONZ i jej wyspecjalizowane agendy apelują do światowego biznesu, aby przestrzegał Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Deklaracji Międzynarodowej Organizacji Pracy o Fundamentalnych Zasadach i Prawach w Pracy, deklaracji Konferencji Narodów Zjednoczonych do spraw Środowiska i Rozwoju (Deklaracja z Rio o Środowisku Naturalnym i Rozwoju „Agenda 21”) oraz Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji.

Społeczna odpowiedzialność biznesu promowana jest także w ramach inicjatywy **Sekretarza Generalnego ONZ *Global Compact***, która stanowi wezwanie skierowane do biznesu, aby w swojej działalności kierował się 10 podstawowymi zasadami z zakresu praw człowieka, praw pracowniczych, ochrony środowiska i przeciwdziałania korupcji (szerzej na ten temat w dalszej części niniejszego punktu). W tym samym kierunku zmierza wspólna inicjatywa **UN Global Compact i Środowiskowego Programu ONZ**, pod nazwą *Zasady dla odpowiedzialnych inwestycji (The Principles for Responsible Investment, PRI)* wdrożona w 2006 r. W jej ramach powstało pierwsze globalne forum współpracy dla inwestorów.

Międzynarodowa Organizacja Pracy (ILO), we wspomnianej wyżej deklaracji, stwierdza m.in., że fundamentalnymi zasadami i prawami pracy są:

- wolność stowarzyszeń i skuteczne uznanie prawa do zbiorowych negocjacji,
- eliminacja wszystkich form pracy niewolniczej i przymusowej,
- eliminacja dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu.

Deklaracja z Rio („Agenda 21”) apeluje do światowego biznesu o:

- wsparcie zapobiegawczego podejścia do wyzwań środowiskowych,
- podjęcie inicjatyw na rzecz promowania większej odpowiedzialności wobec środowiska,
- zachęca do rozwoju i dyfuzji technologii przyjaznych dla środowiska¹.

U podstaw powyższych dokumentów i inicjatyw leży przekonanie, że działalność przedsiębiorstw, w tym korporacji transnarodowych, ma wymiar ekonomiczny, społeczny, polityczny i etyczny. W związku z tym oczekuje się, że korporacje transnarodowe będą prowadzić swoją działalność w dobrej wierze i zgodnie z właściwymi standardami ekonomicznej działalności, jednocześnie przestrzegając fundamentalnych zasad dobrego postępowania w sferze społeczno-politycznej i etycznej².

OECD, jako organizacja krajów wysoko rozwiniętych, wypracowała formalne umowy i kodeksy postępowania, wiążące kraje członkowskie; w szczególności dotyczy to liberalizacji przepływów kapitałowych i stosowania zasady narodowego traktowania wobec zagranicznych inwestorów. Z drugiej strony, OECD przyjęła *Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw międzynarodowych*, stanowiące część *Deklaracji w sprawie inwestycji międzynarodowych oraz przedsiębiorstw wielonarodowych*, mające charakter niewiążący dla tych przedsiębiorstw. *Wytyczne* są zbiorem zasad i norm dobrych wzorców postępowania, zgodnych z obowiązującym prawem. Przestrzeganie *Wytycznych* przez przedsiębiorstwa jest dobrowolne i nie może być egzekwowane prawnie. *Wytyczne* nie stanowią substytutu prawa krajowego i lokalnych regulacji.

Wytyczne odnoszą się do wszystkich kwestii, które mieszczą się w pojęciu społecznej odpowiedzialności biznesu, prezentowanym powyżej. W części II pod tytułem „Polityka ogólna” wyszczególnione są generalne oczekiwania wobec przedsiębiorstw międzynarodowych i stwierdza się, co następuje:

„Przedsiębiorstwa powinny w pełni brać pod uwagę politykę prowadzoną w krajach, w których działają, a także poglądy innych interesariuszy. W tej kwestii przedsiębiorstwa powinny:

1. Przyczyniać się do postępu gospodarczego, społecznego i środowiskowego, w celu osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju;

¹ *Social Responsibility. UNCTAD Series on issues in international investment agreements*, UN, New York and Geneva 2001, s. 10.

² *Ibidem*.

2. Przestrzegać praw człowieka tych osób, na które ma wpływ ich działalność, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami rządu goszczącego;
3. Promować budowanie potencjału lokalnego przez bliską współpracę ze społecznością lokalną, w tym z kręgami biznesu, a także rozwijać swoją działalność na rynkach krajowych i zagranicznych zgodnie z wymogami dobrych praktyk handlowych;
4. Tworzyć zachęty do formowania kapitału ludzkiego, w szczególności przez tworzenie możliwości zatrudnienia i zwiększanie możliwości szkolenia pracowników;
5. Nie podejmować działań mających na celu uzyskanie i przyjęcie nieuwzględnionych w statutach (lub przepisach prawa) zwolnień związanych z kwestiami środowiskowymi, zdrowotnymi, bezpieczeństwa, pracy, podatkami, zachętami finansowymi, itp.;
6. Wspierać i podtrzymywać zasady dobrego nadzoru korporacyjnego (*corporate governance*) oraz rozwijać i wprowadzać je w życie;
7. Stworzyć i wykorzystywać w praktyce skuteczne metody kontroli wewnętrznej oraz systemy zarządzania, zwiększając poczucie pewności i wzajemnego zaufania pomiędzy przedsiębiorstwami a społeczeństwami, w których działają;
8. Promować wśród pracowników znajomość i przestrzeganie polityki firmy – przez odpowiednie informowanie o niej, w tym m.in. poprzez programy szkoleniowe;
9. Nie podejmować działań dyskryminujących lub dyscyplinarnych wobec pracowników, którzy w dobrej wierze powiadomili zarząd lub właściwe organy władzy o praktykach niezgodnych z prawem, *Wytłaczynymi* lub polityką przedsiębiorstwa;
10. Zachęcać, o ile to możliwe, partnerów biznesowych, w tym dostawców i podwykonawców, do stosowania zasad postępowania korporacyjnego zgodnego z *Wytłaczynymi*;
11. Nie angażować się w jakikolwiek nieodpowiedni sposób w lokalną działalność polityczną³.

³ The OECD Guidelines for Multinational Enterprises: Text, Commentary and Clarifications, DAFNE/IME/WPG(2000)15/FINAL, 31.10. 2001, s. 11.

Odrębne zalecenia dotyczą udostępniania informacji na temat działalności przedsiębiorstw międzynarodowych, ich struktury i sytuacji finansowej. Oczekuje się, że przedsiębiorstwa powinny stosować wysokie normy jakościowe w zakresie ujawniania informacji, prowadzenia księgowości i audytu. Zachęca się także do stosowania wysokich norm jakościowych w zakresie informacji pozafinansowych, w tym dotyczących środowiska i kwestii społecznych.

Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw jest traktowana również w **Unii Europejskiej** jako niezwykle ważny problem. W 2000 r. w Lizbonie, Rada Europejska zaapelowała do europejskich przedsiębiorstw o świadomość odpowiedzialności społecznej. W 2001 r. została przyjęta *Zielona Księga* pt. *Promowanie europejskich ram dla społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*. Celem tego dokumentu było zainicjowanie debaty na temat koncepcji społecznej odpowiedzialności i sposobu tworzenia partnerstwa na rzecz rozwoju europejskiego podejścia do tej kwestii. Zdefiniowano wówczas społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw (por. rozdział 1, pkt 1.1) jako dobrowolne uwzględnienie przez przedsiębiorstwa problematyki społecznej i ekologicznej w swojej działalności i stosunkach z zainteresowanymi stronami⁴. Zgodnie z tą koncepcją przedsiębiorstwa decydują się na wykroczenie poza minimalne wymogi prawne i zobowiązania wynikające z układów zbiorowych, w celu uwzględnienia potrzeb społecznych.

W 2002 r. Komisja Europejska zaproponowała strategię, ukierunkowaną m.in. na upowszechnienie wiedzy o społecznej odpowiedzialności i jej pozytywnym wpływie na biznes i społeczeństwo w Europie, wymianę doświadczeń i dobrych praktyk, promowanie umiejętności menedżerskich w zakresie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, upowszechnianie tej idei wśród małych i średnich przedsiębiorstw, zbliżenie praktyk i narzędzi wykorzystywanych przez przedsiębiorstwa, włączenie społecznej odpowiedzialności do polityki wspólnotowej oraz utworzenie wielostronnego forum interesariuszy na szczeblu UE⁵.

W komunikacie z 2006 r., zatytułowanym *Realizacja partnerstwa na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: uczynienie Europy liderem w zakresie odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw*, Komisja

⁴ Green Paper. Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility, presented by the Commission, COM(2001) 366 final, Brussels, 18.7.2001.

⁵ Communication from the Commission concerning Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development, COM (2002) 347 final Brussels, 2.7.2002.

Europejska ogłosiła wsparcie dla europejskiego sojuszu na rzecz społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw⁶. Rozumie się przez to rodzaj „parasola” politycznego dla nowych lub istniejących inicjatyw w zakresie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, podejmowanych zarówno przez duże firmy, jak i MŚP. Nie jest to jednak instrument prawny; przedsiębiorstwa nie muszą podpisywać wejścia do sojuszu, ale mogą go wspierać na zasadzie dobrowolności. Rolą Komisji jest zachęcanie przedsiębiorstw do udostępniania informacji na temat społecznej odpowiedzialności wszystkim zainteresowanym stronom, w tym konsumentom, inwestorom i szerokiej opinii publicznej. W komunikacie proponuje się działania koncentrujące się na następujących aspektach:

- zwiększanie świadomości i wymiana najlepszych praktyk w zakresie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw;
- wspieranie inicjatyw wielostronnych, np. europejska platforma ds. żywienia, sektorowe komitety na rzecz dialogu społecznego;
- współpraca z państwami członkowskimi;
- informowanie konsumentów i przejrzystość;
- prace badawcze, a zwłaszcza interdyscyplinarne badania zależności między społeczną odpowiedzialnością przedsiębiorstw a konkurencyjnością i zrównoważonym rozwojem;
- szkolnictwo; zgromadzenie wiedzy na temat społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw i wprowadzenie tego zagadnienia do programów nauczania;
- małe i średnie przedsiębiorstwa – ułatwianie wymiany doświadczeń;
- międzynarodowy wymiar społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw – upowszechnianie wiedzy o instrumentach i inicjatywach podejmowanych na poziomie globalnym i międzynarodowym.

⁶ Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego: *Realizacja partnerstwa na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: uczynienie Europy liderem w zakresie odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw*, KOM (2006), 136 wersja ostateczna, Bruksela 22.3.2006, s. 8.

W dokumentach Komisji Europejskiej podkreśla się, że w Europie panuje zgoda, co do definicji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, mimo iż jej charakter i opis są różne w zależności od kontekstu narodowego i kulturowego⁷.

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 2011 r. zawierał główne założenia zmienionej strategii w odniesieniu do społecznej odpowiedzialności, przygotowanej w odpowiedzi na zobowiązania w tym zakresie zamieszczone w **Strategii „Europa 2020”**. Dokument nosi nazwę *Odnowiona strategia UE na lata 2011–2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*⁸. Z uwagi na fakt, że globalny kryzys finansowy i gospodarczy wpłynął negatywnie na zaufanie konsumentów i poziom zaufania w biznesie, celem przyjętej strategii było „utworzenie warunków sprzyjających zrównoważonemu wzrostowi, odpowiedzialnym postawom biznesu i utworzeniu trwałego zatrudnienia w perspektywie średnio- i długoterminowej”⁹.

W strategii wskazuje się, że wszystkie zasady i wytyczne dla przedsiębiorstw uznane na szczeblu międzynarodowym są miarodajne dla przedsiębiorstw poszukujących formalnego podejścia do CSR. Działania przewidziane w nowej strategii miały być ukierunkowane na:

- poprawę zauważalności CSR i rozpowszechnianie dobrych praktyk;
- poprawę i obserwację poziomu zaufania w przedsiębiorstwach;
- poprawę procesów w zakresie samoregulacji i współ-regulacji;
- poszerzanie rozwiązań, jakimi rynek może zrekompensować przedsiębiorstwom ich odpowiedzialną postawę;
- poprawę ujawniania przez przedsiębiorstwa informacji dotyczących kwestii społecznych i środowiskowych;
- nadanie większej wagi CSR w kontekście kształcenia, szkolenia i badań naukowych;

⁷ Ibidem, s. 8.

⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 2011r.: *Odnowiona strategia UE na lata 2011–2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, KOM (2011) 681 wersja ostateczna, Bruksela, 25.10.2011.

⁹ Ibidem, s. 5.

- podkreślanie znaczenia krajowych i regionalnych polityk w zakresie CSR;
- lepsze dostosowanie europejskiego i globalnego podejścia do CSR.

Społeczna odpowiedzialność biznesu postrzegana jest w Unii Europejskiej jako sposób na odbudowę zaufania na rynku w sytuacji po-kryzysowej. Rozwój idei CSR i wdrażanie jej praktyk powinny wspierać realizację Strategii Europa 2020 na rzecz inteligentnego, zrównoważonego i zapewniającego włączenie społeczne rozwoju. Do idei społecznej odpowiedzialności odnoszą się także flagowe inicjatywy UE, takie jak *Europejska Platforma przeciwko biedzie i społecznemu wykluczeniu* i prawodawstwo dotyczące jednolitego rynku wewnętrznego¹⁰.

Tabela 1.1. Najważniejsze dokumenty dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu

L.p.	Rządowe i międzyrządowe inicjatywy	Miejsce i data	Główne zagadnienia
1	2	3	4
1.	Trójstronna deklaracja ILO w sprawie korporacji transnarodowych	Genewa, 1977 r., zrewidowana w 2000 r.	Zatrudnienie
2.	Wytyczne OECD	Paryż 1976 r., zrewidowane w 2000 r.	Zagadnienia dotyczące różnych interesariuszy
3.	ONZ Global Compact	Nowy York, 2000 r.	Prawa człowieka, praca, środowisko
4.	UNEP (Program Narodów Zjednoczonych ds. ochrony środowiska)	Paryż, 1992 r., zrewidowany 1997 r.	Środowisko
5.	Unia Europejska	Bruksela 2001 r., zrewidowane 2002 r.	Zagadnienia dotyczące różnych interesariuszy

¹⁰ N. Williamson, A. Stampe-Knippel, T. Weber, *CSR – National Public Policies in the EU. Compendium 2014*, European Commission, Brussels 2014, s. 9.

Tabela 1.1 (cd.)

1	2	3	4
6.	Dobrowolne zasady dotyczące bezpieczeństwa i praw człowieka, rządy USA i W. Brytanii	Waszyngton i Londyn, 2000 r.	Bezpieczeństwo i prawa człowieka w przemyśle wydobywczym i energetycznym
7.	Modelowe praktyki biznesowe USA	Waszyngton, 1996 r.	Zdrowie i bezpieczeństwo, praca, środowisko, korupcja, samorząd, prawo
8.	Inicjatywa na rzecz etycznego handlu	Londyn, 1998 r.	Praktyki w odniesieniu do pracy, w szczególności w powiązaniach handlowych

Źródło: M. Hopkins, *Corporate Social Responsibility: an Issues Paper*, Working Paper No. 27, ILO, Geneva 2004, s. 31.

2.2. Wybrane aspekty społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w świetle dokumentów organizacji międzynarodowych

2.2.1. Dobrowolne zobowiązania w zakresie godnej pracy

Pojęcie „godnej pracy” pojawia się po raz pierwszy w dokumentach Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) i pracach naukowych w 1999 r. Wstępna definicja godnej pracy zawarta w Raporcie Dyrektora Generalnego ILO określa ją jako produktywną pracę, wykonywaną w warunkach wolności, równości, bezpieczeństwa i ludzkiej godności; przy zagwarantowaniu praw pracowniczych, adekwatnego do pracy wynagrodzenia oraz socjalnego zabezpieczenia¹¹.

Zgodnie z dokumentami ILO, godną pracę charakteryzuje pięć komponentów:

- produktywna praca,
- ochrona praw pracowniczych,

¹¹ CINTERFOR/ILO (2007), *Decent Work & Vocational training*, Inter-American Research and Documentation Centre on Vocational Training, <http://www.cinterfor.org.un/public/region>, data dostępu 24.04.2008.

- wynagrodzenie adekwatne do pracy,
- zabezpieczenie socjalne,
- trójstronne podejście i dialog społeczny.

W przyjmowanych później dokumentach i dyskusjach na ten temat podkreśla się, że godna praca nie jest tylko prostą sumą powyższych składników, ale rezultatem ich wzajemnej interakcji.

Poszczególne pojęcia w koncepcji godnej pracy rozumiane są następująco:

1. **Możliwość pracy** oznacza, że wszystkie osoby, które poszukują pracy, mają możliwość jej znalezienia. Praca rozumiana jest szeroko i obejmuje wszystkie formy ekonomicznej aktywności, włączając samozatrudnienie, nieodpłatną pracę w biznesie rodzinnym, zatrudnienie w sektorze formalnym i nieformalnym.
2. **Praca w warunkach wolności** oznacza, że powinna być wybierana swobodnie i nie można do niej nikogo przymuszać. Przyjmuje się jednocześnie, że pewne formy pracy są nieakceptowane w XXI w. Praca przymusowa, niewolnicza i praca dzieci powinny być więc wyeliminowane przez rządy, zgodnie z międzynarodowymi deklaracjami i standardami pracy. Wolność oznacza również swobodę zrzeszania się pracowników w organizacjach pracowniczych.
3. **Produktywna praca** to praca dająca utrzymanie pracownikom i ich rodzinom na akceptowalnym poziomie, jak również zapewniająca trwałość i zrównoważony rozwój oraz konkurencyjność przedsiębiorstw i krajów.
4. **Równość w pracy** oznacza sprawiedliwe i jednakowe traktowanie oraz oferowanie jednakowych możliwości w pracy. Obejmuje to zakaz dyskryminacji w pracy, w dostępie do pracy oraz stworzenie możliwości pogodzenia pracy z życiem rodzinnym.
5. **Bezpieczeństwo w pracy** to przestrzeganie zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, zabezpieczenie emerytalne, zapewnienie środków utrzymania oraz ochrona w razie utraty zdrowia lub innych zagrożeń. Oznacza także ograniczenie niepewności związanej z możliwością utraty pracy i środków utrzymania.

- 6. Godność w pracy** wymaga, aby pracownik traktowany był w pracy z poważaniem, miał możliwość wypowiedzania się i uczestniczenia w podejmowaniu decyzji na temat warunków pracy. Ponadto powinien mieć wolność zrzeszania się i kolektywnego reprezentowania interesów pracowniczych.

Międzynarodowa Organizacja Pracy podjęła próbę skonstruowania **indeksu godnej pracy** (*DecentWork Index-DWI*). Ma on charakter ilościowy, ale dyskutuje się także nad możliwością pomiaru godnej pracy z uwzględnieniem jakościowych wskaźników¹². *DecentWork Index-DWI* konstruowany jest na podstawie zestawu statystycznych wskaźników charakteryzujących wszystkie elementy godnej pracy. W jednej z prób podjętych przez ILO wyliczono indeks dla 90 krajów jako kompozycję ośmiu wskaźników opisujących cztery podstawowe elementy godnej pracy, tj. możliwości zatrudnienia, ochronę socjalną, społeczny dialog, prawa w pracy. Wnioski płynące z analizy rozkładu wskaźnika wskazują m.in., że kraje, które były bardziej zintegrowane z globalną gospodarką poprzez handel i bezpośrednie inwestycje zagraniczne, odczuwały znaczne zmniejszenie deficytu godnej pracy. Odwrotna sytuacja występowała w krajach o mniej intensywnym handlu i mniejszym napływie zagranicznych inwestycji¹³.

Zdefiniowanie pojęcia godnej pracy oraz określenie pozycji kraju w kontekście międzynarodowym pomaga w formułowaniu oczekiwań wobec inwestorów zagranicznych przez zainteresowane strony (tj. pracowników, związki zawodowe, władze samorządowe).

2.2.2. Dobrowolne zobowiązania w zakresie ochrony konsumenta

Problem ochrony konsumenta nie jest nowym zagadnieniem i w prawie krajowym poszczególnych państw jest stosunkowo dobrze uregulowany. Jednak umiędzynarodowienie działalności przedsiębiorstw, dokonujące się gwałtownie w warunkach globalizacji, postawiło na porządku dziennym kwestię międzynarodowego wymiaru ochrony konsumenta i dobrych praktyk przedsiębiorstw w odniesieniu do konsumentów

¹² M. Zarka-Martres, M. Guichard-Kelly, *Decent Work, Standards and Indicators*, ILO, Working Paper No. 58.

¹³ P. Peek, *Decent Work Deficits around the Globe: Measuring Trends with an Index*, "Forum. Newsletter of the Economic Research Forum", Vol. 13 No.2 Winter 2006.

na nowych rynkach. Międzynarodowe organizacje, o których była mowa powyżej, podjęły próbę sformułowania kodeksów postępowania dla firm, w celu zharmonizowania standardów ochrony konsumenta w skali międzynarodowej. Efektem tych działań jest uwzględnienie kwestii ochrony konsumenta w dokumentach ONZ (*Wytyczne ONZ w zakresie ochrony konsumenta*) i OECD (wspomniane wcześniej *Wytyczne*), mających charakter zalecenia i stosowanych na zasadzie dobrowolności. Nie osiągnięto harmonizacji standardów ochrony konsumenta w skali globalnej, ale przez postawienie tej kwestii w odniesieniu do specyficznych produktów i dziedzin uzyskano pewien efekt presji na firmy, aby stosowały etyczne zasady w zakresie ochrony konsumenta, także w krajach mniej rozwiniętych. Dotyczy to w szczególności ochrony interesów konsumentów, uczciwej konkurencji, odpowiednich praktyk marketingowych, standardów dotyczących produktów i ich etykietowania.

Organizacje międzyrządowe wypracowały kodeksy postępowania w odniesieniu do produkcji i handlu specyficznymi towarami, szczególnie wrażliwymi z punktu widzenia konsumenta. Zawierają one standardy uzgodnione na poziomie międzynarodowym i są skierowane do rządów i przedsiębiorstw. Standardy te są dobrowolne, a ich stosowanie dokonuje się pod presją opinii publicznej, działań organizacji pozarządowych, agend ONZ oraz rządów. Produkty i dziedziny objęte tymi kodeksami są następujące:¹⁴

- substytuty mleka kobiecego (Międzynarodowy Kodeks Postępowania w zakresie marketingu substytutów mleka kobiecego, WHO 1981 r.; w monitorowanie jego stosowania włączył się UNICEF);
- pestycydy (Międzynarodowy Kodeks Postępowania w zakresie rozpraszania i stosowania pestycydów, FAO, 1985 r.; monitorowanie przez kraje eksportujące i importujące pestycydy);
- niebezpieczne chemikalia i pestycydy (Konwencja w sprawie procedur w handlu międzynarodowym dotyczących wstępnych pozwoleń dla niebezpiecznych chemikaliów i pestycydów, UNEP i FAO, 1998 r.);
- tytoń (Kodeks Żywnościowy FAO i WHO – Codex Alimentarius, 1999 r.);

¹⁴ UNCTAD, *Social Responsibility, UNCTAD Series on issues in international investment agreements*, UN, New York and Geneva 2001, s. 29–35.

- elektroniczny handel (Wytyczne OECD w sprawie ochrony konsumentów w kontekście handlu elektronicznego, 1999 r.);
- ochrona danych osobowych konsumentów (Konwencja Rady Europy o ochronie danych osobowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich przetwarzania, 1981 r. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady, 1995 r., Ministerialna Deklaracja na temat ochrony prywatności w globalnej sieci, OECD 1998 r.);
- produkty farmaceutyczne (Kodeks praktyk marketingowych w zakresie farmaceutyków, Międzynarodowa federacja stowarzyszeń producentów farmaceutyków, 1981 r.);
- zapewnienie jakości (seria technicznych standardów opracowana przez ISO);
- społeczna odpowiedzialność (podejście ISO zostało zaadoptowane przez Radę ONZ ds. Priorytetów Ekonomicznych, która zainicjowała „Społeczną Odpowiedzialność 8000” – SA8000, jako standard systemu zarządzania – szerzej na ten temat por. rozdział 4).

Warto odnotować także wysiłki **pozarządowych organizacji** w formułowaniu kodeksów postępowania dla korporacji transnarodowych w zakresie ochrony konsumenta; na przykład NGO Consumers International sformułowała Kartę Konsumenta dla Globalnego Biznesu 1995; podobne dokumenty to: *Consumer Unity and Trust Society International Agreement on Investment* oraz *World Development Movement's Core Standards „Consumer Protection”*.

Unia Europejska, w odróżnieniu od organizacji na szczeblu globalnym, wypracowała system ochrony konsumenta obowiązujący w całym ugrupowaniu integracyjnym. **Polityka ochrony konsumenta** na szczeblu wspólnotowym narodziła się stosunkowo późno i jej rozwój był wynikiem stopniowej budowy jednolitego rynku wewnętrznego. Swobodna wymiana dóbr i usług w ramach tego rynku wymagała przyjęcia wspólnych lub co najmniej zbliżonych reguł dla zapewnienia w tym samym czasie tego samego poziomu ochrony interesów konsumentów oraz wyeliminowania prawnych przeszkód i zniekształceń konkurencji. Harmonizacja zasad ochrony konsumenta oznaczałaby jednak zmniejszenie zakresu ochrony konsumenta w tych krajach, które stosowały surowsze reguły ochrony praw konsumentów. Z tych powodów wprowadzono

zasadę minimalnej harmonizacji, zgodnie z którą kraje członkowskie mogą utrzymać ostrzejsze przepisy dotyczące ochrony konsumenta, o ile są one zgodne z postanowieniami traktatowymi¹⁵.

Generalnym celem tej polityki jest ochrona zdrowia, bezpieczeństwa i ekonomicznych interesów konsumentów oraz promowanie ich prawa do informacji i edukacji, a także prawa do samoorganizowania się dla zabezpieczania własnych interesów. Dla międzynarodowego biznesu powyższe działania oznaczają wyrównywanie warunków konkurencji na jednolitym rynku wewnętrznym.

2.2.3. Dobrowolne zobowiązania w zakresie ochrony środowiska

Odpowiedzialność przedsiębiorstw w zakresie ochrony środowiska wynika przede wszystkim z narodowych regulacji dotyczących tej kwestii. Międzynarodowe regulacje formułują jedynie zalecenia i opierają się na dobrowolności ich stosowania przez przedsiębiorstwa. Najważniejsze z nich to wspomniana już inicjatywa *Global Compact*, której trzy zasady odnoszą się do kwestii środowiska naturalnego, oraz *Wytyczne OECD*. W części II pod tytułem „Polityka ogólna” akcentuje się odpowiedzialność przedsiębiorstw za postęp środowiskowy i zrównoważony rozwój, a w części V „Środowisko” zostają sformułowane oczekiwania, iż będą one brać pod uwagę potrzeby ochrony środowiska, zdrowia publicznego i bezpieczeństwa oraz prowadzić swą działalność tak, aby przyczyniać się do szerzej rozumianego celu osiągnięcia zrównoważonego rozwoju.

Z racji działania przedsiębiorstw międzynarodowych w skali globalnej, kwestia ich podejścia do ochrony środowiska staje się kluczowa dla stanu środowiska w różnych częściach świata. Przedsiębiorstwa te muszą się uporać z problemem transgranicznego zarządzania ochroną środowiska, obejmującego zarówno firmy macierzyste, jak i ich filie zagraniczne (por. szerzej na ten temat rozdział 5).

¹⁵ D. Swann, *The Economics of the Common Market*, Penguin Books, London 1995; Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Integracja europejska. Rozwój rynków*, PWN, Łódź-Warszawa 2002; Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Integracja europejska. Dostosowania w Polsce w dziedzinie polityk*, PWE, Warszawa 2004.

2.3. Dobrowolne zobowiązania w zakresie rozwoju (*Global Compact*)

Global Compact, inicjatywa Sekretarza Generalnego ONZ, nakłania firmy do przyjęcia i stosowania we wszystkich sferach działalności fundamentalnych 10 zasad z zakresu poszanowania praw człowieka, standardów pracy, ochrony środowiska i przeciwdziałania korupcji. Są to:¹⁶

Prawa człowieka

Zasada 1: Popieranie i przestrzeganie praw człowieka przyjętych przez społeczność międzynarodową.

Zasada 2: Eliminacja wszelkich przypadków łamania praw człowieka przez firmę.

Standardy pracy

Zasada 3: Poszanowanie wolności stowarzyszania się.

Zasada 4: Eliminacja wszelkich form pracy przymusowej.

Zasada 5: Zniesienie pracy dzieci.

Zasada 6: Efektywne przeciwdziałanie dyskryminacji w sferze zatrudnienia.

Środowisko naturalne

Zasada 7: Prewencyjne podejście do środowiska naturalnego.

Zasada 8: Podejmowanie inicjatyw mających na celu promowanie postaw odpowiedzialności ekologicznej.

Zasada 9: Stosowanie i rozpowszechnianie przyjaznych środowisku technologii.

Przeciwdziałanie korupcji

Zasada 10: Przeciwdziałanie korupcji we wszystkich formach, w tym wymuszeniom i łapówkarstwu.

ONZ oczekuje, że prywatne firmy włączą się w rozwiązywanie podstawowych problemów społecznych i środowiskowych, wynikających z procesu globalizacji. Firmy mogą uczestniczyć w *Global Compact* przez podejmowanie dobrowolnych inicjatyw w ramach swojej organizacji i swoich sieci dostawczych. Mogą również współpracować z ONZ,

¹⁶ Global Compact w Polsce. Dziesięć zasad, http://www.globalcompact.org.pl/gc_dziesiec-zasad.php?action=main, data dostępu 2.02.2010.

władzami publicznymi lub organizacjami pozarządowymi w zakresie działań wzmacniających zrównoważony rozwój na poziomie lokalnym lub międzynarodowym. Dobrowolne zaangażowanie firm wydało się najlepszym rozwiązaniem, aby usuwać niezamierzone konsekwencje globalizacji.

Trzonem *Global Compact* jest wymienionych wyżej 10 zasad i one właśnie mają stać się integralną częścią strategii biznesowej oraz działań firm uczestniczących w tej inicjatywie. Każda firma zatrudniająca powyżej 10 osób może przystąpić do *Global Compact*. Przystąpienie firmy do tej inicjatywy, przez wysłanie listu – deklaracji do Sekretarza Generalnego ONZ, niesie ze sobą zobowiązanie do włączenia do podstawowych wartości firmy wartości wyrażonych w 10 przytoczonych zasadach. W skali globalnej inicjatywa *Global Compact* spotkała się z odzewem firm, które tworzą w ten sposób największą, dobrowolną sieć współpracy.

Z badań przeprowadzonych przez ONZ po dziesięciu latach funkcjonowania inicjatywy *Global Compact* i obejmujących 1044 firmy z 97 krajów wynikało, że do najważniejszych motywów angażowania się firm w *Global Compact* należały:¹⁷

1. Zwiększenie zaufania do firmy,
2. Integracja w działalności firmy kwestii zrównoważonego rozwoju,
3. Uniwersalna natura zasad *Global Compact*,
4. Wejście w sieć współpracy z innymi organizacjami,
5. Uwzględnienie kwestii humanitarnych.

Niżej w rankingu znalazł się motyw, jakim jest chęć „uwzględnienia zmian klimatycznych”. Niezmiennie nisko natomiast plasują się w rankingu takie motywy, jak: „presja ze strony zewnętrznych interesariuszy” i „oczekiwania rynków finansowych”.

Badania ONZ odnosiły się również do zachowań firm posiadających filie, w tym zagraniczne. Około 80% firm macierzystych podejmowało pewne wysiłki, aby upowszechniać zobowiązania wynikające z *Global Compact* również w swoich filiach. 30% spośród nich wymagało, aby

¹⁷ *Annual Review. 10 years 2000–2010 United Nations Global Compact*, UN, New York 2010, s. 13.

filie zaangażowały się w społecznie odpowiedzialne praktyki. Natomiast 6% firm posiadających filie raportowało, iż nie podejmowało żadnych działań poza siedzibą główną firmy¹⁸.

W 2015 roku aktywnie uczestniczyło w inicjatywie *Global Compact* ponad 8300 podmiotów prywatnych, podczas gdy w całym okresie funkcjonowania inicjatywy przystąpiło do niej 13105 podmiotów¹⁹. Zestawienie tych danych wskazuje, że aż 37% uczestników zostało bądź usuniętych z listy z powodu nieskładania sprawozdań, bądź wystąpiło z *Global Compact*. Regionalny rozkład uczestników inicjatywy ujawnia dominację podmiotów prywatnych z Europy (52%), następnym regionem o stosunkowo dużym zaangażowaniu podmiotów w inicjatywę *Global Compact* jest Ameryka Łacińska i Karaiby (20,6%). Z Azji pochodziło 14,9% uczestników, natomiast z Ameryki Pn. zaledwie 4%, a z pozostałych regionów – łącznie 7,5%²⁰.

Również poprzednie raporty potwierdzały nierównomierne zaangażowanie się firm w inicjatywę *Global Compact*, w tym z krajów członkowskich UE. Wśród 20 krajów z największą liczbą przedsiębiorstw zaangażowanych w inicjatywę, według badań z 2009 r., znajdowało się kilka krajów członkowskich UE. Były to tzw. stare kraje członkowskie, a mianowicie: Francja, Hiszpania, Dania, Niemcy, Włochy i Szwecja²¹. Zaangażowanie firm unijnych w CSR potwierdzają również następujące dane²²:

- liczba przedsiębiorstw, które przystąpiły do inicjatywy *Global Compact* wzrosła ponad 3-krotnie w latach 2006–2011 i wyniosła 1900;
- liczba organizacji, których obiekty zarejestrowano w ramach wspólnotowego systemu eko-zarządzania i audytu (EMAS) wzrosła z 3300 w 2006 r. do 4600 w 2011 r., tj. o 40%;
- liczba unijnych przedsiębiorstw podpisujących ponadnarodowe porozumienia przedsiębiorstw z organizacjami pracowników o zasięgu globalnym lub europejskim, obejmujące takie zagadnienia jak

¹⁸ Ibidem, s. 15; por. także J. Witkowska, *Unia Europejska wobec...*, s. 158–159.

¹⁹ *Global Compact. International Yearbook 2015*, UN, s. 29, GCYB_2015_Screen_150dpi_komplett_Dopelseiten.pdf, data dostępu 28.09.2015.

²⁰ Obliczenia własne na podstawie: *Global Compact. International Yearbook 2015*, UN, s. 30.

²¹ *Annual Review. 10 years...*, 2010, s. 13.

²² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 2011 r.: *Odnowiona strategia UE...*, s. 6 i obliczenia własne; por. także J. Witkowska, *Unia Europejska wobec...*, s. 158–159.

standardy pracy, wzrosła z 79 w 2006 r. do ponad 140 w 2011 r., tj. prawie 2-krotnie;

- przedsiębiorstwa unijne uczestniczą w coraz większym stopniu w europejskiej inicjatywie na rzecz zgodności ze standardami społecznymi w biznesie (Business Social Compliance Initiative), która ma na celu poprawę warunków pracy w łańcuchach dostaw przedsiębiorstw; odnotowano wzrost liczby członków z 69 w 2007 r. do ponad 700 w 2011 r.;
- wzrosła liczba europejskich przedsiębiorstw publikujących sprawozdania ze zrównoważonego rozwoju, zgodnie z wytycznymi Globalnej Inicjatywy Sprawozdawczej (GIS).

ROZDZIAŁ 3

ZAKRES I FORMY SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI BIZNESU ZARZĄDZANIE RELACJAMI SPOŁECZNYMI PRZEDSIĘBIORSTWA

3.1. Formy społecznej odpowiedzialność biznesu

Wobec współczesnych przedsiębiorstw artykułowane są coraz częściej oczekiwania co do ich zaangażowania w różne formy społecznej odpowiedzialności. Presja opinii publicznej jest na tyle silna, iż przedsiębiorstwa, które chcą odnosić sukcesy rynkowe, wdrażają różne formy społecznej odpowiedzialności. Niektórzy badacze wyróżniają **CSR zgodną z prawem** (*compliant*), oraz **normatywną**/dobrowolną, dyskrejonálną CSR¹. Aktywności w ramach CSR zgodnej z prawem obejmują np. przestrzeganie prawa pracy, prawa antytrustowego, wymogów bezpieczeństwa produktów. Normatywna CSR wychodzi poza wymogi prawne i interesy firmy, angażując ją w takie aktywności, które wydają się zwiększać dobro społeczne. Przykładem takich aktywności są m.in. działania charytatywne, benefity oferowane pracownikom oraz zatrudnienie osób niepełnosprawnych. Działania podejmowane w ramach normatywnej CSR mają charakter długofalowy i są ukierunkowane na budowanie reputacji firmy. Wiąże się to z oczekiwaniem korzyści w postaci poprawy wartości firmy.

W warunkach kryzysu gospodarczego niektóre przedsiębiorstwa mogą jednak ograniczać swoją aktywność w sferze CSR. Stopień zaangażowania przedsiębiorstw i formy aktywności zależą od charakteru społecznej odpowiedzialności biznesu. Wyróżnia się bowiem **taktyczną i strategiczną odpowiedzialność biznesu**².

¹ M.A. Harjoto, Hoje Jo, *Legal vs. Normative CSR: Differential Impact on Analyst Dispersion, Stock Return Volatility, Cost of Capital, and Firm Value*, "Journal of Business Ethics" 2015 nr 128, s. 1–20, DOI 10.1007/s10551-014-2082-2.

² P. Bansal, G.F. Jiang, J.C. Jung, *Managing Responsibly in Tough Economic Times: Strategic and Tactical CSR During the 2008–2009 Global Recession*, "Long Range Planning", Volume 48, Issue 2, April 2015, s 69–79.

Taktyczna społeczna odpowiedzialność biznesu obejmuje transakcyjną działalność o krótkim czasowym horyzoncie i angażuje relatywnie mało organizacyjnych zasobów firmy. Natomiast strategiczna społeczna odpowiedzialność obejmuje aktywności o długim horyzoncie czasowym, angażując duże zasoby oraz pociągając za sobą znaczące dostosowania strukturalne w przedsiębiorstwie. Badania przeprowadzone w 1666 firmach w USA w okresie 2003–2009 wskazują, że w warunkach kryzysu gospodarczego zarówno taktyczna, jak i strategiczna CSR może zostać ograniczona z powodu braku środków i narastającej niepewności makroekonomicznej. Jednakże bardziej prawdopodobne jest to, że strategiczna CSR przetrwa warunki kryzysowe, aniżeli taktyczna CSR. Silna pozycja finansowa przedsiębiorstw może przeciwdziałać negatywnym skutkom recesji w odniesieniu do CSR, ale ten łagodzący efekt wydaje się być silniejszy w przypadku strategicznych CSR, niż taktycznych³.

3.2. Formalna i nieformalna działalność w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu

Przedsiębiorstwa pod wpływem oczekiwań społecznych prowadzą **formalną i nieformalną działalność** w ramach społecznej odpowiedzialności⁴. Formalna działalność polega na stosowaniu prawa i norm etycznych w działalności przedsiębiorstwa oraz na działalności filantropijnej (świadczenia pieniężne i inne na rzecz instytucji charytatywnych i programów społecznych). Nieformalna działalność przyjmuje wymiar przywództwa i kultury organizacji oraz praktyki ujawniania nielegalnego lub nieetycznego postępowania pracowników.

Społeczna odpowiedzialność może być podejmowana w różnych zakresach działalności przedsiębiorstwa, tj. jako⁵:

- podstawowa działalność gospodarcza,
- przedsięwzięcia komercyjne wspierające sukces ekonomiczny,
- inicjatywy społeczne na rzecz społeczności lokalnej,
- działalność filantropijna.

³ P. Bansal, G.F. Jiang, J.C. Jung, *op. cit.*

⁴ J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 143–169.

⁵ Ibidem.

Podstawowa działalność przedsiębiorstwa obejmuje dostarczanie dóbr i usług społeczeństwu zgodnie z jego potrzebami. Przyjęcie społecznej odpowiedzialności wymaga produkowania wyrobów w sposób etyczny i efektywny, a także prowadzenia etycznego handlu przez informowanie konsumentów o całym cyklu życia produktów. Działania na poziomie podstawowym, w ramach odpowiedzialności prawnej, są obligatoryjne i wynikają z funkcji przedsiębiorstwa.

Przedsiębiorstwa postrzegane są w społeczeństwie nie tylko jako podmioty gospodarcze, ale także jako organizmy społeczne. W ramach ich podstawowej działalności gospodarczej powstaje wiele efektów społecznych, takich jak społecznie pożądane wyroby i usługi, tworzenie i utrzymywanie miejsc pracy; wynagrodzenia oraz świadczenia materialne dla pracowników; rozwój kadry pracowniczej przez tzw. efekty uczenia się. Przedsiębiorstwa odprowadzają z tytułu swojej działalności podatki do budżetu państwa i budżetu lokalnego. W warunkach konkurencji przedsiębiorstwa prowadzą działalność innowacyjną, przyczyniając się do ogólnego postępu naukowo-technicznego.

Przedsięwzięcia komercyjne polegają na podejmowaniu działań wspierających podstawową działalność ekonomiczną przedsiębiorstwa, np. jest to bezpośrednio promowanie znaku firmowego, promowanie nazwy przedsiębiorstwa, tworzenie układu partnerskiego z instytucjami publicznymi i innymi organizacjami społecznymi. Najczęściej działania te występują w postaci **sponsoringu** kultury, sportu i edukacji (szerzej nt. sponsoringu por. pkt 3.3).

Inicjatywy społeczne na rzecz społeczności lokalnej oznaczają zaangażowanie się przedsiębiorstwa w rozwiązywanie wybranych przez nie problemów społecznych w swoim najbliższym otoczeniu. Celem tego typu działań jest wspieranie długookresowego interesu przedsiębiorstwa oraz poprawa jego wizerunku w środowisku lokalnym. Przedsiębiorstwo angażuje się zazwyczaj w przedsięwzięcia dotyczące edukacji, bezrobocia, ochrony zdrowia, ochrony środowiska na poziomie lokalnym. W zamian przedsiębiorstwo zyskuje akceptację swojej działalności przez społeczność lokalną, co oznacza dla firmy mniej potencjalnych konfliktów i sytuacji kryzysowych.

Działalność filantropijna polega na poświęceniu części zasobów przedsiębiorstwa, w postaci środków finansowych lub czasu pracowników, na rzecz społeczeństwa. Jej celem jest udzielenie pomocy

konkretnym osobom fizycznym, grupom społecznym, bądź instytucjom zajmującym się rozwiązywaniem problemów społecznych⁶.

Działania społeczne podejmowane przez firmy mogą być w różny sposób zorganizowane, a mianowicie przez tworzenie własnych fundacji, wyodrębnienie komórek w ramach przedsiębiorstwa, powoływanie stowarzyszeń biznesowych, inicjowanie partnerskich forów do spraw społecznych⁷.

3.3. Sponsoring jako forma działań społecznych przedsiębiorstw

Sponsoring definiowany jest jako inwestycja – w gotówce lub naturze – w pewne aktywności, w zamian za dostęp do dającego się wykorzystać komercyjnego potencjału towarzyszącego tym aktywnościom⁸. Najczęściej sponsorowanymi sferami życia społecznego są: sport, kultura i potrzeby socjalne. Sponsoring jest postrzegany także jako forma komunikacji przedsiębiorstwa z rynkiem, wykorzystująca fakt wspierania przez przedsiębiorstwo różnych dziedzin życia w celu zaprezentowania swojego wizerunku i osiągnięcia założonych celów marketingowych⁹.

Cechy sponsoringu, wyszczególnione w literaturze przedmiotu, są następujące:

- wzajemność świadczenia sponsora i sponsorowanego: sponsor stawia do dyspozycji sponsorowanego określone środki pieniężne lub inne zasoby (środki rzeczowe lub usługi), a sponsorowany wykonuje takie działania na rzecz sponsora, które pośrednio lub bezpośrednio przyczyniają się do realizacji jego celów marketingowych;
- połączenie reklamy, public relations i promocji sprzedaży w instrument promocji firmy, który służy komunikacji z rynkiem, budowie wizerunku, popularności i osiągnięciu ekonomicznych efektów;
- promowanie przedsiębiorstwa lub produktu w pośredni sposób przez media, które relacjonują sponsorowane przedsięwzięcie i przy okazji wymieniają sponsorów;

⁶ M. Rybak, *op. cit.*, s. 31; J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 146–148.

⁷ J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 147.

⁸ K. Kim, S.M. Choi, *Understanding the Impacts of Sponsorship-Induced Beliefs on Corporate Credibility and Attitude Toward the Sponsor*, "American Academy for Advertising Conference Proceedings", 2007, s. 109.

⁹ J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 149 i n.

- prowadzenie sponsoringu w sposób celowy i systematyczny, czyli planowanie, organizacja, kontrola aktywności własnej i sponsorowanego z punktu widzenia założonych efektów;
- profesjonalizm podejmowanych działań¹⁰.

Celem sponsoringu jest wzmocnienie pozytywnego wizerunku firmy wśród interesariuszy, co powinno przynieść jej uchwytnie i nieuchwytnie korzyści. Te pierwsze – to zwiększona zdolność do osiągania zysku, te drugie – to pozytywne nastawienie do firmy i jej marek, zwiększona lojalność konsumentów¹¹. Korzyści z tytułu zaangażowania się firmy w sponsoring mogą ujawniać się w wielu obszarach, tj. począwszy od rozpoznania marki, identyfikacji sponsora, aż do utrwalenia pozytywnego wizerunku sponsora, jego marki oraz pojawienia się intencji zakupu towarów ze strony klientów. Uważa się, że niektóre z tych efektów mogą być szczególnie pożądane przez firmę, a mianowicie wiarygodność firmy, pozytywne odczucia i podejście do sponsorującej firmy ze strony interesariuszy, a to ze względu na zwiększony nacisk na reputację i wizerunek firmy jako cel marketingowego komunikowania się¹².

Adresatami działań sponsoringowych są praktycznie wszystkie grupy interesariuszy, co oznacza szerszy zakres oddziaływania sponsoringu w porównaniu do działań czysto reklamowych. Potrzeba tworzenia pozytywnego wizerunku firmy odnosi się nie tylko do klientów – potencjalnych nabywców towarów, ale także do pracowników firmy, dostawców, udziałowców i akcjonariuszy, opinii publicznej, mediów, władz samorządowych, organizacji gospodarczych oraz instytucji finansowych. Każda z tych grup może przyczyniać się bowiem, niekiedy pośrednio, do tworzenia pozytywnego wizerunku firmy, a co za tym idzie do korzystnego nastawienia do niej i w rezultacie do jej produktów¹³.

Oczekiwane **rezultaty marketingowe działań sponsoringowych** zależą od dopasowania (*fit*) między korporacją i aktywnością, którą firma sponsoruje¹⁴. Przy czym przez dopasowanie rozumie się stopień w jakim domena CSR wiąże się z wiodącym biznesem sponsora i jego doświad-

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Y.S. Sohn, J.K. Han, *Communicating strategies for enhancing perceived fit in the CSR sponsorship context*, "International Journal of Advertising", nr 31(1), s. 133–146.

¹² K. Kim, S.M. Choi, *op.cit.*, s. 109–110.

¹³ Szerzej na ten temat, por. J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 149–157.

¹⁴ Y.S. Sohn, J.K. Han, *op.cit.*, s. 135.

czeniu. Im wyższe jest tak postrzegane dopasowanie, tym bardziej prawdopodobne jest wzmocnienie pozytywnego podejścia klientów do firmy zaangażowanej w CSR. To znaczy, że jeżeli dopasowanie między sponsorem i jego aktywnością w sferze CSR jest wysokie, konsumenci chętniej będą akceptować motywację inwestora do angażowania się w CSR i te pozytywne skojarzenia będą dobrze integrowane z systemami wartości poszczególnych konsumentów. Zatem pozytywne podejście konsumentów do firm będzie wzmacniane, a to powinno prowadzić do nasilenia się intencji zakupowych.

Jeżeli natomiast dopasowanie będzie niskie, konsumenci będą doświadczać trudności w przyswojeniu niespójnej i nieoczekiwanej informacji na temat zaangażowania firmy w CSR, w kontekście ich indywidualnych systemów wartości. W efekcie konsumenci mogą kwestionować motywacje firm do angażowania się w CSR; może pojawiać się także u nich sceptycyzm i kontrargumenty.

Podkreśla się również, że nawet w przypadku wysokiego dopasowania, jeżeli motywy podejmowania przez firmę aktywności w sferze CSR postrzegane są jako napędzane przez chęć osiągnięcia zysku, ocena sponsora przez konsumenta może stać się negatywna. Aby uniknąć negatywnych skojarzeń u konsumentów i wzmocnić ich pozytywne nastawienie, firmy powinny posłużyć się odpowiednimi strategiami komunikacji z konsumentami¹⁵.

Wśród różnych możliwych **klasyfikacji sponsorów** interesujący wydaje się podział w zależności od skali ich zaangażowania w koszty sponsorowanego projektu. Wyróżnia się następujące kategorie sponsorów¹⁶:

- sympatyk,
- wspierający,
- utrzymujący,
- patron.

Sympatyk pokrywa zazwyczaj od 6% do 12% kosztów całego przedsięwzięcia; wspierający podwaja wkład, tj. ponosi od 13% do 25% kosztów przedsięwzięcia; wówczas przedsiębiorstwo może zaistnieć w społeczności lokalnej; udział w kosztach w przedziale 26–50% pozwala

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 155–156.

przedsiębiorstwu stać się „utrzymującym” i wywierać znaczny wpływ na program sponsorowanego przedsięwzięcia. Najwyższą kategorią sponsorowania jest patronat; wówczas sponsor pokrywa koszty całego przedsięwzięcia lub minimum 51% wszystkich kosztów związanych z jego organizacją.

3.4. Zarządzanie relacjami społecznymi przedsiębiorstwa¹⁷

Każde przedsiębiorstwo działa w pewnym otoczeniu społeczno-gospodarczym i wchodzi w złożone relacje z różnymi grupami społecznymi. Niektóre z tych relacji powstają celowo i są pożądane, inne są niezamierzone i niepożądane. Charakter i częstotliwość tych relacji wymaga podejmowania decyzji, czyli zarządzania. Przedsiębiorstwo musi bowiem liczyć się z opinią publiczną i starać się zapobiegać potencjalnym konfliktom społecznym związanym z jego działalnością.

Odpowiednio do klasyfikacji interesariuszy (por. rozdział 1, pkt. 1.3) relacje przedsiębiorstwa z nimi mają dla niego pierwszorzędne lub drugorzędne znaczenie. Jednak zarówno pierwsze, jak i drugie nie mogą być lekceważone przez przedsiębiorstwo. Zarządzanie relacjami przedsiębiorstwa z interesariuszami, ujęte jako proces, obejmuje następujące etapy:

- etap I – identyfikacja interesariuszy przedsiębiorstwa,
- etap 2 – diagnoza i klasyfikacja interesariuszy, tj. potencjału zagrożenia dla przedsiębiorstwa i możliwości współpracy,
- etap 3 – formułowanie strategii zarządzania relacjami z kluczowymi interesariuszami,
- etap 4 – efektywna implementacja tych strategii.

Z połączenia podstawowych i drugorzędnych relacji powstaje **interaktywny model** relacji przedsiębiorstwa ze społeczeństwem. Oznacza to, że w podejmowaniu decyzji przedsiębiorstwo uwzględnia wpływy interesariuszy podstawowej oraz drugorzędnej grupy zależności. Menedżerowie przedsiębiorstwa muszą poznać społeczne i polityczne czynniki tworzące ich drugorzędne zależności równie dobrze jak ekonomiczne i finansowe aspekty zależności podstawowych. Przedsiębiorstwo jest akceptowane

¹⁷ Opracowano na podstawie J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 76–103; por. także M. Rybak, *op. cit.*, s. 88–112.

przez społeczeństwo, czyli utrzymuje się zgoda społeczna na jego współistnienie, jeżeli w jego działalności uwzględniane są oczekiwania interesariuszy w sferze relacji zarówno podstawowych, jak i drugorzędnych.

W interesie przedsiębiorstwa jest zidentyfikowanie relacji z interesariuszami, ustalenie ich oczekiwań i sposobów odpowiadania na nie. Każda grupa ma specyficzne oczekiwania, ale wiele z nich powtarza się we wszystkich relacjach. Znaczenie kształtowania relacji społecznych przez przedsiębiorstwo można zilustrować na przykładzie grupy interesariuszy, jakimi są **pracownicy**. Jest to grupa interesariuszy pierwszego stopnia, współtworząca przedsiębiorstwo przez wnoszenie do niego pracy; bez tej grupy interesariuszy przedsiębiorstwo nie mogłoby istnieć. Stopień ważności tej grupy dla przedsiębiorstwa jest bardzo wysoki, a jej ewentualne roszczenia cechuje pilność. Cele tej grupy to odpowiednia jakość życia i spełnienie zawodowe. Szczegółowe oczekiwania obejmują: zachowanie miejsc pracy, satysfakcjonujące wynagrodzenie, wywiązywanie się firmy ze swoich zobowiązań, pełną i rzetelną informację, zadowolenie z pracy, możliwość samorozwoju, bezpieczeństwo i higienę pracy (por. ramka 3.1), sprawne zarządzanie firmą. Władza, jaką dysponuje grupa pracowników w relacji z przedsiębiorstwem, to władza przetargowa ich związków zawodowych oraz prawo do strajków i akcji protestacyjnych. Siła oddziaływania pracowników na przedsiębiorstwo zależy jednak od sytuacji na rynku pracy. W warunkach wysokiego bezrobocia, siła ich władzy zmniejsza się.

Menedżerowie muszą być świadomi oczekiwań swoich interesariuszy i odpowiadać na ich potrzeby oraz na bieżąco śledzić zmieniające się ich koalicje i wpływy. Lekceważenie zmieniającego się otoczenia może doprowadzić do powstania „problemu społecznego” (konflikt, strajk, zerwanie kontraktu itp.). Wówczas, w miarę narastania konfliktu i przenoszenia się go na szersze forum, i wobec braku należytej reakcji ze strony menedżerów, drastycznie maleje ich swoboda w zarządzaniu.

W kontekście analizy zarządzania relacjami społecznymi przedsiębiorstwa, wyłania się kolejne ujęcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Można definiować ją jako koncepcję prowadzenia działalności gospodarczej przez **budowanie przejrzystych, długookresowych i trwałych relacji ze wszystkimi grupami bezpośrednio i pośrednio zainteresowanymi jego funkcjonowaniem i rozwojem**. Uwzględnienie oczekiwań społecznych w działalności gospodarczej oraz zależności przedsiębiorstw od interesariuszy może prowadzić do tworzenia kapitału społecznego.

Ramka 3.1. Wybrane dobre praktyki przedsiębiorstw w Polsce w 2014 r. w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy

Firma **Volkswagen Motor Polska** zorganizowała **szkolenia z udzielania pierwszej pomocy** dla swoich pracowników, oprócz obowiązujących szkoleń w ramach BHP, które odbywają się co dwa lata. Oprócz tego w firmie jest grupa ratowników (jedna osoba na każde dwadzieścia zatrudnionych w dziale), którzy przechodzą dodatkowe szkolenia praktyczne i teoretyczne, zakończone uzyskaniem certyfikatu. Firma zakupiła także defibrylator AED – sprzęt ratujący życie w przypadku nagłego zatrzymania krążenia. Wiedza i sprzęt pozwoliły uratować życie jednego pracownika, dzięki fachowej pomocy udzielonej przez kolegów – świadków zdarzenia. Podobne **szkolenia udzielania pierwszej pomocy medycznej** przeprowadziła także firma **DentsuAegis Network** (praktyczne trzygodzinne ćwiczenia prowadzone są przez zewnętrznego partnera) oraz **CreditAgricole Bank Polska** (szkolenia dla pracowników z zasad ergonomii i udzielania pierwszej pomocy).

Firma **CEMEX**, w ramach doskonalenia kultury bezpieczeństwa, wprowadziła **System Kart Zdarzeń Potencjalnie Wypadkowych**, na których pracownicy i podwykonawcy mogą zgłaszać zauważone zagrożenia. Na podstawie zgłoszeń podejmowane są działania zmierzające do likwidacji zagrożeń. W tej firmie poprawie bezpieczeństwa w miejscu pracy służą również wizyty najwyższego kierownictwa w poszczególnych zakładach, poświęcone wyłącznie sprawom BHP. Odbywają się co najmniej dwa razy w miesiącu. W Grupie **Raben** poprawie bezpieczeństwa służył **konkurs „Tańczący z paletami” dla operatorów wózków widłowych (pracowników magazynowych)**. Jego celem było propagowanie bezpiecznych zachowań w magazynie.

Grupa **Saint-Gobain** prowadzi politykę **EHS (environment, health, safety)**, w której integruje podejście do ochrony środowiska, zdrowia i bezpieczeństwa w firmie. Każda z filii tej Grupy w gospodarce światowej zobligowana jest do przestrzegania **Zasad Trzech Zer**, tj. zero wypadków przy pracy, zero chorób zawodowych, zero wypadków środowiskowych oraz minimalizowania wpływu na środowisko naturalne. W **PKN ORLEN** realizowana jest podobna idea, tj. **„Zero wypadków. Zero pożarów. Zero tolerancji dla nieakceptowalnego ryzyka”**. W PKN ORLEN stosowany jest także **Program Zachęt BHP**, który ma motywować i angażować pracowników do aktywnego monitorowania środowiska pracy i proponowania sposobów eliminujących lub zmniejszających ryzyko wystąpienia zagrożeń.

Firma **UNILEVER** wdraża program **BeSafe (behavioral safety excellence)**, którego zadaniem jest usprawnienie zarządzania kwestiami bezpieczeństwa w całej firmie oraz wpisanie go w „DNA kultury organizacyjnej”. W ramach programu wprowadzono szereg inicjatyw, m.in. Złote Zasady Bezpieczeństwa w biurach UNILEVER, Procedura Bezpieczeństwa Podróżowania, program obowiązkowych szkoleń dla 200 menedżerów na temat metod rozmawiania o bezpieczeństwie.

Źródło: Raport *Odpowiedzialny biznes w Polsce 2014. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, www.odpowiedzialnybiznes.pl, odczyt 28.09.2015.

ROZDZIAŁ 4

SYSTEMY NORMALIZACJI I OCENY SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW

W odniesieniu do społecznego zaangażowania przedsiębiorstw istnieje potrzeba opracowania norm i standardów, które z jednej strony ułatwiałyby w przedsiębiorstwach wdrażanie tej koncepcji, a z drugiej pozwalały potwierdzić i skontrolować deklarowaną społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw. Wśród dostępnych narzędzi znajdują się normy i standardy opracowane przez niezależne organizacje, które w literaturze przedmiotu grupowane są następująco:¹

- standardy procesu, pozwalające określić procedury kształtowania relacji z interesariuszami, komunikowania się, budowania systemów zarządzania (AA1000, GRI),
- standardy wyników, określające, co jest dopuszczalne, a co nie (Global Compact, Konwencje ILO),
- standardy zasad, ułatwiające określenie najlepszej praktyki w poszczególnych obszarach (np. Wytyczne OECD),
- standardy certyfikowania, określające, jaki powinien być system zarządzania w danym obszarze potwierdzany certyfikatem (SA 8000, ISO14001, EMAS),
- standardy przeglądów, określające, jakie warunki należy spełnić, aby przedsiębiorstwo zostało zakwalifikowane do danej grupy (FTSE4Good, DJSI).

Niektóre z wymienionych powyżej standardów zostały omówione w rozdziale dotyczącym podejścia organizacji międzynarodowych do kwestii CSR (por. rozdział 2), stąd w niniejszym rozdziale zostaną przedstawione jedynie wybrane standardy.

¹ B. Rok, *Odpowiedzialny biznes w nieodpowiedzialnym świecie*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2004, cyt. za J. Nankiewiczą, *op. cit.*, s. 109.

4.1. Standardy etycznego i społecznego działania firm – AA1000 i SA8000

Standard AA1000 (*AccountAbility 1000 Standard*) został opracowany przez Brytyjski Institute of Social and Ethical Accountability w 1999 r. Standard AA1000 określa **zasady dobrej praktyki** we wprowadzaniu reguł społecznej odpowiedzialności i etyki do zarządzania przedsiębiorstwem, przeprowadzania audytu etycznego i opracowania raportu społecznego stanowiącego podstawę analizy strategicznej przedsiębiorstwa. Standard ten jest oparty na **podejściu procesowym** i zakłada ciągłe doskonalenie firmy. Nie podaje poziomu wyników, lecz wskazuje procesy, które należy doskonalić, aby osiągać założone cele strategiczne. Standard AA1000 można wykorzystać do poprawy różnych procesów zachodzących w firmie dotyczących jej zaangażowania społecznego, np. jakości zarządzania, relacji z interesariuszami, polityki kadrowej, zarządzania ryzykiem².

Standard AA1000 nie jest więc normą certyfikującą, ale normą procesu, bowiem ma stymulować powstawanie innowacyjnych rozwiązań w zarządzaniu społeczną odpowiedzialnością w przedsiębiorstwie, a nie tylko potwierdzać przestrzeganie raz przyjętych zasad.

Standard AA1000 składa się z trzech części: założeń ramowych, normy zapewnienia i normy zaangażowania interesariuszy. Założenia ramowe podają podstawowe zasady, według których funkcjonuje przedsiębiorstwo uznane za społecznie odpowiedzialne. Są to:

- zasada reagowania, obejmująca odpowiedzialność zarówno za działania, jak i za zaniechanie działań, prowadzenie procesu decyzyjnego oraz dialogu z interesariuszami;
- zasada transparentności, wskazująca konieczność ujawniania i przedstawiania w sposób zrozumiały dla interesariuszy sprawozdań z podejmowanych działań;
- zasada zgodności, polegająca na prowadzeniu działalności przy przestrzeganiu założeń polityki organizacyjnej oraz dobrych praktyk w zakresie raportowania i informacji o wynikach.

² J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 177 i n; J. Nakonieczna, *op. cit.*, s. 109–110; por. także: *Accountability. Setting Standards for Corporate Responsibility and Sustainable Development*, <http://www.accountability.org/standards/>, data dostępu 9.09.2015.

Norma zapewnienia jest wykorzystywana w procesie oceny i zapewnienia jakości oraz wiarygodności prowadzonych działań, systemów i kompetencji.

Norma zaangażowania interesariuszy zawiera zalecenia wskazujące na prawo interesariuszy do przedstawienia swojego stanowiska w związku z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa i ustanowienia zasad komunikacji z interesariuszami³.

Standard SA8000 to standard społecznej odpowiedzialności w zarządzaniu zasobami ludzkimi. Został opracowany przez Social Accountability International z inicjatywy Council on Economic Priorities Accreditation Agency (CEPAA). Standard określa warunki tworzenia bezpiecznych i przyjaznych pracownikom miejsc pracy. Jego podstawą są uniwersalne wartości zawarte w międzynarodowych konwencjach praw człowieka, przyjętych z inicjatywy ONZ⁴ (por. także rozdział 2).

Struktura standardu SA8000 jest zbliżona do standardów ISO z zakresu zarządzania jakością. Audyt certyfikacyjny na zgodność ze standardem SA8000 przeprowadzany jest zgodnie z procedurami audytowania CEPAA i wytycznymi ISO. Firmy ubiegające się o przyznanie standardu muszą spełnić wymagania dotyczące społecznie odpowiedzialnych relacji z pracownikami, a mianowicie:

1. Zakaz pracy dzieci.
2. Zakaz pracy przymusowej.
3. Stworzenie należytych warunków bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia pracowników.
4. Zagwarantowanie wolności zrzeszania się pracowników oraz prawa do negocjacji zbiorowych.
5. Zakaz dyskryminowania pracowników, niestosowanie przymusu fizycznego lub psychicznego (zakaz mobbingu).
6. Zakaz stosowania poniżających kar dyscyplinarnych.

³ Ibidem.

⁴ J. Nakonieczna, *op. cit.*, s. 110–112; J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 181–183; por. także: *Social Accountability 8000 International Standard by Social Accountability International* June 2014, http://sa-intl.org/_data/n_0001/resources/live/SA8000%20Standard%202014.pdf, data dostępu 9.09.2015.

7. Przestrzeganie norm ustawowego i branżowego czasu pracy.
8. Przestrzeganie zasad gwarantujących godziwe wynagrodzenie.
9. Stosowanie przewidzianego normą systemu zarządzania⁵.

Opracowanie i wdrożenie systemu odpowiedzialnego zarządzania kapitałem ludzkim w przedsiębiorstwie według SA8000 obejmuje następujące etapy działań:

- etap 1 – diagnoza funkcjonującego systemu zarządzania kapitałem ludzkim,
- etap 2 – przeprowadzenie szkolenia kierownictwa w zakresie SA 8000,
- etap 3 – opracowanie założeń systemu zarządzania kapitałem ludzkim na podstawie analizy porównawczej istniejącego systemu i wymagań standardu,
- etap 4 – opracowanie i wdrożenie dokumentacji systemu odpowiedzialności społecznej według zaleceń SA 8000,
- etap 5 – przeprowadzenie szkolenia audytorów wewnętrznych,
- etap 6 – audyt wewnętrzny systemu,
- etap 7 – przegląd systemu przez kierownictwo i podjęcie decyzji o zgłoszeniu systemu do certyfikacji przez akredytowaną jednostkę⁶.

Jeżeli przedsiębiorstwo otrzymuje certyfikat wdrożenia standardu SA8000, oznacza to, że kontroluje swoją działalność pod kątem wszystkich wymienionych powyżej wymogów. Jednocześnie uznaje się, że wdrożyło procedury systematycznej pracy nad realizacją celów społecznych w odniesieniu do zarządzania zasobami ludzkimi.

⁵ J. Nakonieczna, *op.cit.*, s. 111.

⁶ J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 182–183.

4.2. Norma ISO 26000:2010 *Wytyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności*

W odróżnieniu od omówionych powyżej standardów, *Wytyczne społecznej odpowiedzialności* opracowane przez ISO są normą międzynarodową nie podlegającą certyfikacji. Nie są normą systemu zarządzania, ale zawierają elementy, które mogą być włączone do już istniejących systemów, takich jak: zarządzania jakością (ISO 9001), zarządzania środowiskowego (ISO 14001), zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy (OHSAS 18001/PN-N-18001)⁷. Jest to dokument ułatwiający podejmowanie działań biznesu w sferze społecznej odpowiedzialności. Wskazuje na istotne znaczenie koncepcji społecznej odpowiedzialności, jej wielowymiarowy charakter, związek z międzynarodowymi standardami w zakresie praw człowieka, ochrony środowiska, przeciwdziałania korupcji. Celem nadrzędnym rekomendacji społecznej odpowiedzialności, zawartych w normie, jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju i dobrobytu społeczeństwa⁸.

Norma może być stosowana przez wszystkie organizacje, niezależnie od formy własności, wielkości, rodzaju i lokalizacji. Zawiera ona wytyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności, która rozumiana jest jako odpowiedzialność organizacji za wpływ podejmowanych decyzji i działań na społeczeństwo i środowisko, zapewnianej dzięki przejrzystemu i etycznemu postępowaniu biznesu. W myśl holistycznego podejścia do społecznej odpowiedzialności, obejmuje ona siedem kluczowych obszarów, tj. ład organizacyjny, zaangażowanie społeczne i rozwój społeczności lokalnej, prawa człowieka, praktyki z zakresu pracy, środowisko, uczciwe praktyki operacyjne, zagadnienia konsumenckie⁹.

Wytyczne ISO 26000 są stosowane na zasadach dobrowolności i nie mogą służyć do tworzenia barier w handlu i prawnego nacisku na przedsiębiorstwa.

4.3. Standardy zarządzania środowiskowego

Zarządzanie środowiskowe obejmuje te aspekty ogólnej funkcji zarządzania, które dotyczą opracowania, wdrożenia i realizacji założeń polityki środowiskowej danego przedsiębiorstwa¹⁰. Koncepcja ta zakła-

⁷ ISO 26000. Społeczna odpowiedzialność, ISO, PKN, www.pkn.pl/sites/default/files/discovering_iso_26000.pdf, data dostępu 14.09.2015.

⁸ J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 184.

⁹ ISO 26000. Społeczna odpowiedzialność..., s. 4.

¹⁰ M. Rybak, *op.cit.*, s. 207 i n.

da, że przedsiębiorstwo będzie okresowo weryfikowało i oceniało swoją działalność, aby znaleźć możliwości funkcjonowania i rozwoju zgodnego z aktualnymi wymaganiami ekologicznymi lub też wyzwaniem rozwoju zrównoważonego.

Ekologiczne aspekty działalności przedsiębiorstwa mogą być regulowane przez programy o charakterze nieznormalizowanym bądź znormalizowanym. Do pierwszej grupy programów należy np. program **Czystszej Produkcji** oraz inicjatywa *Responsible Care Programme* (w Polsce „Odpowiedzialność i troska”), do drugiej grupy – program kompleksowego zarządzania jakością środowiska (**TQEM** – *Total Quality Environment Management*), **ISO 14001**, **EMAS** – program europejskiego Eko-zarządzania i Audytów Środowiskowych (*Eco-Management and Audit Scheme*)¹¹.

Przemysłowy ruch ekologiczny **Czystsza Produkcja** (Cleaner Production, CP) narodził się pod koniec lat osiemdziesiątych w USA i rozprzecznił się w gospodarce światowej. W Polsce ruch ten jest rozwijany od 1991 r. W *Agendzie 21* znalazło się zalecenie wprowadzania czystszej produkcji jako strategii zarządzania środowiskiem naturalnym, pomagającej osiągnąć zrównoważony rozwój przemysłu. Czystsza produkcja ma prowadzić z założenia do zapobiegania zagrożeniu dla zdrowia ludzkiego i środowiska w procesach produkcyjnych oraz we wszystkich fazach życia produktu, w tym także po utracie jego cech użytkowych. Staje się to możliwe dzięki odpowiedniej organizacji produkcji oraz stosowaniu technik i technologii, które są bardziej przyjazne środowisku naturalnemu.

EMAS jest koncepcją pro-środowiskowego ukierunkowania zarządzania przedsiębiorstwem. Jest to program opracowany przez Komisję Europejską, w którym przedsiębiorstwa krajów członkowskich uczestniczą dobrowolnie. W tej koncepcji zawiera się:

- ciągłe monitorowanie stanu środowiska związanego z produkcją przedsiębiorstwa, przy stosowaniu najlepszych, ekonomicznie opłacalnych technologii,
- ciągłe zmniejszanie szkodliwych oddziaływań na środowisko w miejscu lokalizacji przedsiębiorstwa,
- przestrzeganie wymagań prawa i norm dotyczących ochrony środowiska,
- sformułowanie celów w zakresie poprawy ochrony środowiska, etapów i środków ich realizacji,

¹¹ Ibidem oraz J. Nakonieczna, *op. cit.*, s. 112–116.

- wdrożenie systemu zarządzania środowiskowego jako narzędzia realizacji polityki ekologicznej,
- informowanie społeczeństwa o efektach działalności pro-środowiskowej,
- zobowiązanie pracowników, podwykonawców oraz dostawców do przestrzegania środowiskowych norm zakładowych¹².

Wdrożenie i utrzymanie funkcjonowania prawidłowo skonstruowanego i sprawnego systemu zarządzania środowiskowego stanowi warunek konieczny do uzyskania rejestracji EMAS. Standardem określającym wymogi, jakie powinien spełniać taki system, zaadaptowanym na potrzeby Programu Eko-zarządzania i Audytowania, stała się od roku 2001 norma ISO 14001.

Międzynarodowa Organizacja Standaryzacyjna (ISO) wsparła swoimi pracami nad systemem zarządzania środowiskowego koncepcję zrównoważonego rozwoju, która była przedmiotem dyskusji na konferencji ONZ Środowisko i Rozwój w Rio de Janeiro w 1992 r. Efektem tych prac jest rodzina norm **ISO serii 14000**. Należą do nich:

- system zarządzania środowiskiem (ISO 14001 i 14004),
- wytyczne do audytowania środowiskowego (ISO 14010, ISO 14011),
- eko-etykietowanie i deklaracje środowiskowe (ISO 14020, ISO 14021, ISO 14024),
- ocena efektów działalności środowiskowej (ISO 14031, ISO/TR 14032),
- analiza cyklu życia (ISO 14040, ISO 14041, ISO 14042, ISO 14043, ISO/TR 14048, ISO/TR 14049),
- słownictwo i definicje (ISO 14050).

System zarządzania środowiskiem zgodny z ISO 14000 wprowadzany jest przez przedsiębiorstwa na zasadzie dobrowolności i stanowi usystematyzowane podejście do szeroko pojętych zagadnień ochrony środowiska. Spełnienie wymagań tej normy podlega zewnętrznemu audytowi

¹² M. Rybak, *op. cit.*, s. 214.

dla celów certyfikacji. Zarządzanie środowiskowe zgodne z normą ISO 14001 na celu osiągnięcie trwałej poprawy i zmniejszenie niekorzystnych oddziaływań na środowisko, przy czym tempo zmian jest określane przez samo przedsiębiorstwo¹³.

Niezależnie od wyboru systemu zarządzania środowiskowego, jakiego dokona przedsiębiorstwo, istotne jest, aby był on zintegrowany z innymi podsystemami funkcjonalnymi przedsiębiorstwa.

4.4. Standardy informowania o społecznej odpowiedzialności

Z punktu widzenia różnych grup społecznych/interesariuszy oraz samych przedsiębiorstw ważne jest informowanie o działaniach podejmowanych w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu.

Również w tym obszarze podjęte zostały inicjatywy wspomagające biznes w wypełnieniu tego zadania. Jedną z takich inicjatyw jest **przewodnik opracowywania raportów społecznych**, opracowany przez międzynarodową organizację GRI (Global Reporting Initiative) w 2000 r. Wytyczne na temat raportowania formułowane są także m.in. w ramach programu *CSR Europe*¹⁴. W 2014 r. Unia Europejska opublikowała **dyrektywę w sprawie rachunkowości** (2014/95/UE) zmieniającą dyrektywę 2103/34/UE w odniesieniu do **ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących polityki różnorodności** przez niektóre duże jednostki oraz grupy, co będzie miało istotny wpływ na sposób raportowania i zawarte w tych raportach informacje¹⁵. Postanowienia nowej dyrektywy są wynikiem kompromisu między krajami członkowskimi bardziej zaawansowanymi w zakresie wymogów raportowania informacji niefinansowych, takimi jak Dania i Francja, a tymi, które dotychczas wdrażały minimalne wymogi określone w dyrektywie w sprawie rachunkowości, takimi jak Polska, Niemcy, Czechy.

Przewodnik GRI zawiera wytyczne do prezentacji strategii w aspektach zrównoważonego rozwoju (ekologicznym, ekonomicznym i społecznym). Wytyczne te nie stanowią obowiązkowego zbioru zasad i wskaźników, ale są narzędziem pomocniczym do opracowania rzetelnych

¹³ Ibidem, s. 217–221.

¹⁴ J. Nakonieczna, *op. cit.*, s. 116–120; J. Adamczyk, *op. cit.*, s. 188–195.

¹⁵ M. Szewc, A. Abec, *CSR stanie się obowiązkowym elementem sprawozdawczości wybranych spółek. Raport Odpowiedzialny biznes w Polsce 2104. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, www.odpowiedzialnybiznes.pl, data dostępu 28.09.2015, s. 8–9.

raportów społecznych firm. Raporty opracowane zgodnie ze wskazaniami GRI mają ułatwić komunikowanie się firm z interesariuszami. Przedwodnik zawiera zalecenie co do struktury raportów, zasad ich opracowania, zakresu informacji i wskaźników, jakie powinny się w nim znaleźć.

Istotną kwestią z punktu widzenia celów raportowania jest określenie zakresu i priorytetów przedsiębiorstwa w sferze polityki społecznej oraz podjęcie decyzji, co przedsiębiorstwo chce w tym obszarze monitorować i mierzyć. Wówczas ustalane są odpowiednie wskaźniki¹⁶.

Nowa **dyrektywa Unii Europejskiej** wprowadza natomiast w pierwszym rzędzie zmiany dotyczące **zakresu raportowanych informacji niefinansowych**. Rozszerzenie zakresu tych informacji obejmuje wymóg ujawniania w sprawozdaniu z działalności przedsiębiorstwa minimum istotnych informacji dotyczących co najmniej kwestii środowiskowych, spraw społecznych i pracowniczych, poszanowania praw człowieka oraz przeciwdziałania korupcji i łapownictwu. Jest to zakres informacji mieszczący się w typowym raporcie na temat społecznej odpowiedzialności biznesu (tzw. sprawozdawczości CSR). Kraje członkowskie, dostosowując swoje prawo do wymogów dyrektywy, będą mogły zezwolić firmom na ujawnienie powyższych informacji w formie odrębnego raportu. Ujawnienie informacji niefinansowych będzie miało formę m.in. opisu polityki prowadzonej w danym zakresie, jej rezultatów, oraz ryzyk i zarządzania ryzykami w kwestiach niefinansowych. Przedsiębiorstwa, do których odnosi się dyrektywa, będą mogły raportować według wybranych przez siebie zasad, tj. własnych, krajowych, unijnych bądź międzynarodowych. Regulacja unijna dotyczy **dużych jednostek zainteresowania publicznego**, przy czym według dyrektywy w sprawie rachunkowości do takich jednostek zalicza się: spółki giełdowe, banki, zakłady ubezpieczeń oraz inne jednostki określone przez dany kraj członkowski jako jednostki zainteresowania publicznego. Dyrektywa ogranicza jednak wymóg sprawozdawczości CSR do dużych jednostek. Kryteria są następujące: średnioroczne zatrudnienie powyżej 500 osób, suma bilansowa powyżej 20 mln euro lub obroty netto powyżej 40 mln euro¹⁷.

Wprowadzenie przez dyrektywę **obowiązku nowych ujawnień** w zakresie polityki różnorodności odnosi się do takich kwestii jak: wiek, płeć, pochodzenie geograficzne, wykształcenie i doświadczenie zawodowe. Dotyczy to informacji na temat stosowanej przez spółkę polityki różnorodności w zakresie składu jej organów administracyjnych,

¹⁶ M. Rybak, *op. cit.*, s. 152–154.

¹⁷ M. Szewc, A. Abec, *op. cit.*

zarządzających i nadzorczych, celów tej polityki, sposobu jej realizacji oraz rezultatów w danym okresie sprawozdawczym. Powyższe wymogi ograniczone są do **dużych spółek giełdowych**, tj. spełniających dwa z trzech następujących kryteriów: liczba pracowników powyżej 250, suma bilansowa powyżej 20 mln euro, obroty netto powyżej 40 mln euro¹⁸.

Podkreślić należy jednak, że kwestie raportowania wzbudzają **kontrowersje**. Pojawiają zarówno się argumenty zachęcające do raportowania, jak i argumenty odwołujące się do jego stosowania w sytuacji, kiedy jest to dobrowolne¹⁹. Argumenty „za” mieszczą się w ogólnej filozofii społecznej odpowiedzialności, natomiast argumenty podnoszone „przeciw” są szczególnie interesujące. Wskazuje się m.in. na zbyt rozbudowaną informację w raportach, trudną do zweryfikowania przez interesariuszy, którzy albo nie czytają raportów, albo nie znajdują w nich poszukiwanych informacji; brak jest mechanizmów otrzymywania informacji zwrotnych; raportowane są mniej znaczące zagadnienia, a pomijane są kluczowe, bądź niewygodne dla firmy; brak jest rzetelnych informacji na temat błędów i potknięć firmy, raportowane są jedynie sukcesy; wobec braku możliwości zewnętrznego zweryfikowania zawartości raportu, pełni on jedynie rolę marketingową. Źle opracowany raport może przynieść też firmie więcej szkody niż pożytku²⁰. Praktyka biznesu wskazuje jednak, że coraz więcej firm przygotowuje raporty w celu komunikowania się z interesariuszami i wykazania swojej aktywności w zakresie CSR.

W odniesieniu do nowej dyrektywy UE pojawiają się również wątpliwości, czy nałożenie obowiązku sprawozdawczości na niektóre grupy firm nie będzie odbierane przez biznes jako nałożenie nań dodatkowego ciężaru. Niektóre firmy mogą podchodzić do kwestii sprawozdawczości pro-forma. Natomiast należy zgodzić się z poglądem, że najcenniejsze jest promowanie idei prowadzenia działalności biznesowej w sposób społecznie odpowiedzialny, a sprawozdawczość jest tylko wtórnym jej aspektem²¹.

Innym, niż publikowanie raportów, sposobem informowania interesariuszy o społecznej odpowiedzialności biznesu jest **znakowanie społeczne (social label)** i **środowiskowe (eco-label)** produktów. Polega ono na podawaniu dodatkowych, niewymaganych przez prawo informacji na etykietach produktów, dotyczących społecznych i ekologicznych

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ J. Nakonieczna, *op. cit.*, s. 119–120.

²⁰ Ibidem.

²¹ M. Szewc, A. Abec, *op. cit.*

warunków i zasad wytworzenia produktu²². Znakowanie społeczne oznacza podawanie wiarygodnej i przystępnej informacji o sposobie wytwarzania produktu; dotyczy to etycznego traktowania pracowników, społeczności lokalnej, dostawców surowców i partnerów handlowych. Znakowanie środowiskowe zamieszczane jest na towarach spełniających kryteria ekologicznego wytwarzania i używania. Znakowanie społeczne i środowiskowe może być traktowane jako środek komunikowania się przedsiębiorstw z interesariuszami i sposobem wpływania na świadomość konsumencką. Oddziałuje ono również w kierunku równoważenia konsumpcji we współczesnej gospodarce światowej.

4.5. Kodeksy etyczne firm oraz indeksy giełdowe społecznej odpowiedzialności

Kodeks etyczny firmy jest dokumentem, w którym zostaje określony zakres odpowiedzialności zarządu oraz rady nadzorczej, wynikający z przyjętych przez przedsiębiorstwo zobowiązań wobec społeczeństwa²³. Kodeks interpretuje także obowiązki przedsiębiorstwa i jego pracowników względem innych podmiotów, głównie jego interesariuszy. Kodeks ułatwia zarządzanie firmą i wskazuje zasady postępowania pracowników. Ułatwia im rozwiązywanie dylematów etycznych i jednocześnie motywuje do takich działań. Przestrzeganie kodeksu etycznego czyni firmę bardziej wiarygodną dla partnerów gospodarczych i klientów. Analiza kodeksu etycznego firmy daje możliwość wglądu w to, jakie są przesłanki etyczne działalności gospodarczej firm oraz pokazuje różnice ujawniające się między firmami operującymi w różnych typach gospodarek.

Stosowanie kodeksów etycznych ma także pewne wady, które należy mieć na uwadze, oceniając ich przydatność. Wskazuje się na przykład, że kodeksy zachęcają do minimalizmu moralnego, czyli działania według reguły „co nie jest przez kodeks zabronione, jest dozwolone”. Wadą jest także konstruowanie kodeksów na wzór dokumentów prawnych, bez głębszego uzasadnienia przyjętych norm, wartości i reguł postępowania. Ponadto kodeksy mogą być nieskuteczne ze względu na odwoływanie się do zbyt generalnych wartości i ich ogólnikowość nie ma mocy rozstrzygającej, jak postępować w konkretnych warunkach²⁴.

²² J. Nakonieczna, *op. cit.*, s. 120.

²³ M. Rybak, *op. cit.*, s. 139–142.

²⁴ Ibidem, s. 140.

Pod koniec lat 90. XX w. pojawiły się indeksy giełdowe dla spółek społecznie odpowiedzialnych. Są to: Dow Jones Sustainability World Indexes (DJSI) oraz FTSE4Good²⁵. Indeksy te niosą ze sobą informację dla inwestorów zainteresowanych inwestycjami w firmy kierujące się zasadami społecznej odpowiedzialności. Z etycznego punktu widzenia dla niektórych inwestorów nieakceptowalne są inwestycje lokowane w np. branżę alkoholową, tytoniową, hazardową, czy w przemysł zbrojeniowy. Stąd poszukiwanie możliwości inwestowania spełniającego ich wymogi (por. społecznie odpowiedzialne inwestycje, rozdział 1). Ponadto firmy respektujące zasady zrównoważonego rozwoju są w swoich działaniach bardziej przewidywalne i tym samym zmniejsza się ryzyko inwestowania.

4.6. Paradoks standardów społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw

W literaturze przedmiotu istnieje raczej powszechne przekonanie o użyteczności analizowanych powyżej standardów społecznej odpowiedzialności, tym niemniej pojawiają się opinie krytyczne związane z ich stosowaniem, które warto przedstawić²⁶. S. de Colle, A. Henriques, S. Sarasvathy, autorzy krytycznej oceny stosowania standardów CSR, formułują wręcz **paradoks standardów CSR**. Paradoks ten definiują następująco: pomimo dobrze zamierzonych standardów CSR i ich potencjalnie pozytywnych efektów, mogą one sprzyjać pojawianiu się bezmyślnego, ślepego i ograniczonego – uchylającego się od odpowiedzialności – podejścia, które jest przeciwnie do jednego z postawionych celów standardów, jakim jest wzmocnienie społecznej odpowiedzialności. U podstaw paradoksu leżą trzy problemy, a mianowicie zwodnicze miary/wskaźniki, problem erozji odpowiedzialności i problem kultury cechującej się ograniczonym, ciasnym podejściem do analizowanej kwestii.

Wielość dostępnych standardów o różnej charakterystyce nie oznacza, że ich poprawne zastosowanie przez przedsiębiorstwa automatycznie doprowadzi do przewidzianych nimi wyników. Mogą bowiem wystąpić zarówno pozytywne, jak i negatywne rezultaty związane ze standardami CSR. **Pozytywne rezultaty to:**

²⁵ J. Nakonieczna, *op.cit.*

²⁶ S. de Colle, A. Henriques, S. Sarasvathy, *The Paradox of Corporate Social Responsibility Standards*, "Journal of Business Ethics" 2014, nr 125, s. 177–191, DOI 10.1007/s10551-013-1912-y.

- operacjonalizacja CSR; standardy te oferują praktyczne ramy do interpretowania zasad i wartości, tj. umożliwiają przełożenie abstrakcyjnych idei na narzędzia, dające się zastosować;
- unikanie nieporozumień dotyczących języka i metodologii, dzięki promowaniu powszechnie akceptowanych procesów i praktyk;
- wsparcie powszechniejszego rozumienia CSR; nie tylko liderzy w danej dziedzinie mogą je stosować, ale wszelkie inne organizacje mogą wprowadzać skodyfikowane praktyki i procesy;
- ułatwianie zaangażowania interesariuszy; międzynarodowa kodyfikacja norm i zasad staje się podstawą do angażowania się interesariuszy i partnerstwa między nimi a organizacjami;
- promowanie ciągłego doskonalenia; standardy CSR, podobnie jak i standardy w innych dziedzinach, mogą być poddawane zmianom i doskonaleniu;
- wzmocnienie reputacji przedsiębiorstw; stosowanie standardów CSR przez przedsiębiorstwo wzmacnia jego reputację, dostarczając interesariuszom punktów odniesienia do oceny jego społecznej odpowiedzialności;
- umożliwienie samo-egzekwowania standardów CSR przez przedsiębiorstwo; wprowadzenie standardów umożliwia uruchomienie wewnętrznej organizacyjnej motywacji do ich stosowania; zredukowane są koszty zewnętrzne związane z kontrolowaniem i sankcjami²⁷.

Negatywne zjawiska związane z wprowadzaniem standardów CSR:

- koncepcyjne niedostosowanie; tradycyjnie standardy stosowane były w odniesieniu do kwestii technicznych i nie powodowały metodologicznych trudności, natomiast definiowanie i kodyfikowanie całego kompleksu społecznych i etycznych kwestii takie problemy wywołuje; co więcej, stosowanie wielu standardów w odniesieniu do jednego problemu wywołuje terminologiczne zamieszanie;
- dodatkowe koszty; wprowadzanie różnych standardów CSR i uzyskiwanie certyfikatów, gdy jest to nimi przewidziane, wiąże się

²⁷ Ibidem, s. 181.

ze znacznymi kosztami, zwłaszcza dla małych i średnich przedsiębiorstw;

- brak możliwości egzekwowania; standardy CSR są wdrażane na zasadzie dobrowolności i nie mogą być egzekwowane prawnie; dobrowolność wdrażania standardów może prowadzić do ich słabszej skuteczności;
- obsesja przestrzegania standardów; nadmierna koncentracja na zgodności działania firmy ze standardami może odbywać się kosztem budowania personalnych relacji i zaufania wśród członków danej organizacji/firmy i wśród jej interesariuszy; przestrzeganie zasad i procedur, stając się wyraźnym celem organizacyjnym, może odbywać się kosztem podejmowania decyzji opartych na wartościach; co więcej, firma może przejawiać tendencję do wdrażania standardów bez dostosowania ich do swoich specyficznych potrzeb i cech (brak elastyczności) i w ten sposób generować efekty przeciwstawne do oczekiwanych;
- przekazywanie nadmiernych bądź mylących informacji; w związku z formalistycznym podejściem do kwestii zgodności ze standardami istnieje ryzyko przekazywania nadmiernej ilości informacji/wskaźników w raportach, które jednak nie będą użyteczne dla interesariuszy do właściwej oceny sytuacji firmy; w rezultacie oczekiwanie pozytywnego efektu w postaci budowania reputacji firmy może być osłabione;
- ograniczenie innowacji; standardy CSR, przez identyfikowanie i kodyfikowanie społecznie akceptowalnych wyników i najlepszych praktyk, mogą potencjalnie ograniczać kreatywność i innowacyjność;
- zawodność/nieskuteczność wywoływania zmian systemowych; o ile standardy CSR pomagają poszczególnym firmom osiągać społeczne, etyczne i środowiskowe cele, to nie są w stanie wywołać koniecznych zmian systemowych na szczeblu narodowym i globalnym²⁸.

Wskazana powyżej ambiwalentność efektów z tytułu wdrażania standardów CSR wydaje się być potwierdzana również doświadczeniami praktycznymi.

²⁸ Ibidem, s. 182.

ROZDZIAŁ 5

SPÓŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ KORPORACJI TRANSNARODOWYCH W ZAKRESIE OCHRONY ŚRODOWISKA

Oczekiwania wobec korporacji transnarodowych w zakresie ich społecznej odpowiedzialności są szczególnie wysokie. Oczekuje się bowiem, że korporacje transnarodowe będą prowadzić swoją działalność w dobrej wierze i zgodnie z właściwymi standardami ekonomicznej działalności, jednocześnie przestrzegając fundamentalnych zasad dobrego postępowania w sferze społeczno-politycznej i etycznej¹.

5.1. Oddziaływanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych korporacji transnarodowych na stan środowiska w kraju przyjmującym

W szczególności dotyczy to sfery ochrony środowiska, gdyż korporacje transnarodowe podejmują bezpośrednie inwestycje w skali międzynarodowej i globalnej. Charakter oddziaływania bezpośrednich inwestycji podejmowanych przez korporacje transnarodowe w różnych krajach przyjmujących jest przedmiotem kontrowersji². Z jednej strony bezpośrednio inwestycje zagraniczne (BIZ) postrzegane są jako potencjalne obciążenie lub wręcz zagrożenie dla środowiska, zwłaszcza w krajach mniej rozwiniętych. Wiążą się one bowiem z wykorzystaniem ziemi, surowców naturalnych, a także, generując procesy wzrostu gospodarczego, przyczyniają się do zwiększenia dochodów indywidualnych i konsumpcji w krajach przyjmujących. Działalność inwestorów zagranicznych, przez wprowadzanie nowych produktów na rynek, może także przyczyniać się do zmiany wzorców konsumpcji w kraju przyjmującym w kierunku obciąż-

¹ *Social Responsibility, UNCTAD Series on issues in international investment agreements*, UN, New York and Geneva 2001, s. 10.

² OECD, Paris 1999, s. 21–45; L. Zarsky, Havens, Halos and Spaghetti: *Untangling the Evidence About Foreign Direct Investment and the Environment*, [w:] *Foreign Direct...*, s. 47–73; por. także: Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Handel i inwestycje zagraniczne a zrównoważony rozwój*, Wyd. UŁ, Łódź 2004, s. 69–85.

żającym środowisko. Ponadto luka w standardach ochrony środowiska między krajami wysoko rozwiniętymi i rozwijającymi się może przyczyniać się do tworzenia tzw. „rajów zanieczyszczeń” (*pollution havens*), gdyż zachęca do przesuwania „brudnych” przemysłów do krajów o niższych normach ochrony środowiska. Pojawić się również może problem tzw. „kaskadowych rajów zanieczyszczeń” (*cascading pollution havens*), kiedy firma kontraktuje swoje „brudne” procesy produkcyjne u innych przedsiębiorstw, aby samej stwarzać wrażenie przyjaznej dla środowiska³. Pojawia się również hipoteza, że niektóre kraje mogą powstrzymać się od wprowadzania surowszych przepisów dotyczących ochrony środowiska w obawie przed utratą przewagi konkurencyjnej w stosunku do innych, bardziej liberalnych krajów, przyjmujących inwestycje zagraniczne. Jest to tzw. „obawa przed regulacją” (*regulatory chill*)⁴.

Według drugiej grupy poglądów, BIZ przyczyniają się do poprawy stanu środowiska, gdyż inwestujące firmy, pochodzące głównie z krajów OECD, posiadają bardziej zaawansowane i czystsze technologie niż firmy w mniej rozwiniętych krajach przyjmujących. BIZ prowadzą więc do poprawy efektywności, transferu wiedzy i praktyk w zakresie zarządzania. W rezultacie nastąpi zwiększenie poziomu ochrony środowiska w kraju przyjmującym przez zbliżenie norm ochrony środowiska w kierunku tych obowiązujących w krajach wysoko rozwiniętych („*pollution halo*” effect). Aktywność zagranicznych inwestorów może znaleźć również odzwierciedlenie w zmianach wzorców konsumpcji, korzystnych z punktu widzenia środowiskowego.

Badania – choć jest ich niedostatek – pozwalają przypuszczać, że BIZ generują zarówno pozytywne jak i negatywne efekty środowiskowe⁵.

³ Summary of the conference and discussion, [w:] *Foreign Direct...*, s. 14.

⁴ F. Fortanier, M. Maher, *Foreign Direct Investment and Sustainable Development*, OECD Paper, [w:] *'New Horizons and Policy Challenges for Foreign Direct Investment in the 21st Century'*, OECD Global Forum on International Investment, Mexico 2001, s. 5; K.R. Gray, *Foreign Direct Investment and Environmental Impacts – Is the Debate Over?*, 'RECIEL' Blackwell Publishers Ltd, Oxford, Malden 2002, No. 11 (3), s. 310; por. także: J. Witkowska, *Foreign Direct Investment and Sustainable Development in the New EU Member States: Environmental Aspects*, "Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe", Vol. 16, 2011, No 3, s. 5–23.

⁵ B. Gentry, *op.cit.*, L. Zarsky, *op.cit.*, G. Goldenmann, *The Environmental Implications of Foreign Direct Investment: Policy and Institutional Issues*, [w:] *Foreign Direct...*, s. 75–91. A. Budnikowski, *Ochrona środowiska jako problem globalny*, PWE, Warszawa 1998, s. 89–98, J. Witkowska, *Foreign Direct Investment and the Environment in Transitional Economies: The Case of Poland*, w: *Contemporary Developments in International Business*, red. K. Fatemi, D. Jourdan, Editions ESKA, Paris 2002, s. 297–310, Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Handel i inwestycje...*, s. 69–86.

Według badań OECD, bezpośrednie inwestycje zagraniczne zanieczyszczające środowisko płynęły raczej z krajów rozwiniętych do krajów rozwiniętych, niż do rozwijających się⁶. Analiza odnosząca się do USA potwierdziła natomiast korelację między mało wymagającymi regulacjami w zakresie ochrony środowiska w krajach przyjmujących a napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych do gałęzi zanieczyszczających środowisko w latach 90. XX w. Był to przypadek inwestycji pochodzących z przemysłu chemicznego w USA i napływających do krajów z mniej surowymi przepisami w zakresie ochrony środowiska. Z kolei badania prowadzone w odniesieniu do Europy Środkowej i Wschodniej, wykorzystujące dane na poziomie firmy, nie potwierdziły występowania „rajów zanieczyszczeń” w tych krajach⁷. Również analiza struktury sektorowej skumulowanych BIZ w wybranych nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej (Grupa Wyszehradzka) w okresie przed-członkowskim i po przystąpieniu do UE nie potwierdziła znaczącego udziału bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gałęziach zanieczyszczających środowisko w tych krajach, choć ich przeciętny udział był wyższy niż UE-27⁸.

5.2. Podstawowe strategie korporacji transnarodowych w odniesieniu do ochrony środowiska

Korporacje transnarodowe używają, podobnie jak firmy krajowe, zasobów środowiskowych w procesach produkcyjnych, ale ich sytuacja w rozwiązywaniu problemów, jakie to rodzi, różni się od firm krajowych. Korporacje transnarodowe, oprócz typowych dla wszystkich firm działań na rzecz zmniejszenia skutków środowiskowych ich aktywności, muszą dodatkowo uporać się z kwestią potencjalnego, negatywnego wpływu na środowisko, jaki mogą wywierać ich filie zagraniczne. Pojawia się tu problem transgranicznego zarządzania, uwzględniającego kwestie ochrony środowiska⁹. W odniesieniu do tego problemu korporacje transnarodowe mają do wyboru dwie strategie, tak jak i inne firmy, tj.:

⁶ M. Petrovic-Randjelovic, *Foreign Direct Investment and Sustainable Development: An Analysis of the Impact of Environmental Regulations on Investment Location Decisions*, 'FactaUniversitatis', Serbia, Series: Economics and Organization, 2007, Vol. 4, no. 2, s. 183–190.

⁷ Ibidem.

⁸ J. Witkowska, *Foreign Direct Investment and Sustainable Development...*, s. 5–23.

⁹ *World Investment Report 1999. Foreign Direct Investment and the Challenge of Development*, United Nations, New York and Geneva, 1999, s. 292–293; por. także: Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Handel i inwestycje...*, s. 71–74.

- Strategia tzw. „końca rury”, kiedy firma koncentruje się na technologiach, które mają rozwiązać problem usuwania opadów i usuwania zanieczyszczeń, czyli jest to strategia usuwania środowiskowych skutków działalności firmy;
- Strategia zorientowana na procesy produkcyjne i produkty, kiedy firma stara się zapobiegać szkodom środowiskowym już od początku procesu produkcyjnego.

Pierwsza strategia jest wybierana, kiedy kwestie ochrony środowiska traktowane są jako obciążenie dla firmy bądź istnieją ograniczenia wynikające z wykorzystywanych zasobów lub technologii. Ku drugiej strategii skłaniają się firmy, które traktują ochronę środowiska jako wyzwanie dla firmy i włączają ją do procesu podejmowania decyzji dotyczących zyskowności danego przedsięwzięcia.

Niezależnie od powyższego wyboru, korporacje transnarodowe mogą zastosować dwie opcje w odniesieniu do rozwiązywania kwestii środowiskowych w ramach całej korporacji, tj.¹⁰:

- strategię decentralizacji,
- strategię centralizacji.

W przypadku **strategii decentralizacji**, firmy macierzyste pozostawiają kwestie środowiskowe do rozwiązania na poziomie filii zagranicznych. Zobowiązania filii w sprawie ochrony środowiska są wyznaczane przez wymogi prawa narodowego krajów, w których ulokowane są firmy zagraniczne. Jeżeli kraj goszczący nie ma wymagających reguł w dziedzinie ochrony środowiska, wówczas filie mogą wybierać strategię najmniejszych kosztów lub alternatywnie mogą one zachowywać się pro-aktywnie, w sposób odpowiedzialny w kwestiach ochrony środowiska. Filie są świadome prawnej odpowiedzialności za ochronę środowiska i prowadzą ją w ramach wyznaczonych przez regulacje w kraju przyjmującym.

Strategia centralizacji oznacza, że decyzje podejmowane w firmie w odniesieniu do kwestii ochrony środowiska odnoszą się do całej korporacji transnarodowej, traktowanej tu jako system. Strategia ta ma zapewnić, że podejście firmy do spraw ochrony środowiska będzie jednakowe we wszystkich krajach, w których firma działa i aktywność

¹⁰ Ibidem.

poszczególnych jej filii nie będzie szkodzić reputacji firmy macierzystej i pozostałych filii. Przy stosowaniu strategii centralizacji możliwe są trzy podejścia, a mianowicie:

- firma macierzysta może ustanowić ramy, w których filie muszą optymalizować efekty swojego działania z punktu widzenia ochrony środowiska, zgodnie z miejscowym prawem; firma macierzysta może więc ustalać zasady co do zachowania filii w kwestiach środowiskowych, wymogi dotyczące raportowania i odpowiedzialności menedżerów;
- firma macierzysta może przyjąć jednakowe standardy dotyczące ochrony środowiska obowiązujące w skali całej firmy, kompatybilne ze standardami we wszystkich krajach, w których operuje firma, a także w jej kraju macierzystym; standardy te wyznaczone zostają na podstawie reguł obowiązujących w kraju o najwyższym poziomie wymagań co do ochrony środowiska; innym wariantem w tym podejściu jest ustanowienie wyższych standardów, niż te, które obowiązują w jakimkolwiek kraju działania firmy albo ustanowienie minimalnego poziomu standardów i zobowiązanie filii działających w krajach o wyższych standardach do dostosowania się do podwyższonych wymagań w dziedzinie ochrony środowiska;
- firma macierzysta może zastosować jednolity i spójny system standardów nie tylko dla całej firmy transnarodowej, ale także dla jej poddostawców, niezależnie od struktury własności.

Wybór strategii w odniesieniu do ochrony środowiska przez firmę transnarodową zależy od następujących czynników¹¹:

- skali oddziaływania poszczególnych firm transnarodowych na środowisko;
- implikacji dla konkurencyjności filii i korporacji transnarodowej jako całości;
- zagrożenia odpowiedzialnością prawną;
- niepewności co do polityki kraju przyjmującego w dziedzinie ochrony środowiska;

¹¹ Ibidem.

- roli rynków konsumenta;
- regulacji kraju macierzystego;
- rodzaju kosztów związanych z zastosowaniem czystych technologii i środowiskowo zorientowanych systemów zarządzania.

Z przedstawionej powyżej charakterystyki wynika, że dla kraju przyjmującego korzystniejsza jest strategia zorientowana na procesy produkcyjne i produkty oraz strategia centralizacji, przy założeniu, że firma kieruje się wysokimi standardami obowiązującymi w kraju macierzystym.

5.3. Korzyści dla korporacji transnarodowych z tytułu zaangażowania w ochronę środowiska

Z dotychczas prowadzonych badań nad środowiskowymi efektami działania korporacji transnarodowych i podejmowanych przez nie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w różnych częściach gospodarki światowej wynika, że poprawa stanu środowiska, wdrożenie i przestrzeganie wysokich norm jego ochrony przynosi tym firmom korzyści. Można wyróżnić pięć obszarów, w których korzyści te się objawiają¹². Są to:

- **poprawa dostępu do rynków eksportowych;** korzyści handlowe wynikają z rosnącego popytu konsumentów, zwłaszcza w krajach wysoko rozwiniętych, na produkty odpowiadające wysokim normom jakościowym i środowiskowym; dodatkowo legislacja w krajach UE, dotycząca znakowania środowiskowego (*eco-labels*), ukierunkowuje uwagę eksporterów na środowiskowe charakterystyki ich produktów;
- **zwiększenie produktywności;** firmy uświadamiają sobie, że zanieczyszczenie środowiska wiąże się z ponoszeniem dodatkowych kosztów na likwidowanie odpadów; inwestorzy zagraniczni poszukują więc takiego zastosowania dla kapitału, aby osiągnąć korzystną równowagę między zwiększoną efektywnością produkcji a kosztami kontroli zanieczyszczeń; działania te poprawiają konkurencyjność firm na rynku globalnym;

¹² B.S. Gentry, *Private Capital Flows and the Environment. Lessons from Latin America*, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton, 1998, s. 276–292.

- **utrzymanie „społecznej licencji do działania i rozwoju”;** korporacje transnarodowe poddawane są presji bycia „dobrym środowiskowo podmiotem” ze strony swojego kraju macierzystego i przyjmującego; jest to szczególnie ważne przy ubieganiu się o kontrakty w dziedzinie usług komunalnych, np. zaopatrywania w wodę;
- **dostęp do finansów;** inwestorzy są coraz częściej świadomi potrzeby uwzględniania kwestii środowiskowych jako części procesu finansowania projektu inwestycyjnego; uzyskanie wsparcia finansowego z różnych źródeł (np. ze źródeł publicznych lub organizacji międzynarodowych, a także z banków prywatnych) wymaga rozważenia ryzyka danej inwestycji dla środowiska i wypełnienia pewnych środowiskowych standardów;
- **inwestycje w dziedzinie ochrony środowiska;** dla firm pojawiają się dodatkowe możliwości inwestycji, które przynosząc im zyski, poprawiają stan środowiska (np. oczyszczalnie ścieków, utylizacja odpadów); często tego typu inwestycje są sponsorowane przez państwo.

ROZDZIAŁ 6

KOSZTY I KORZYŚCI SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW

Dyskusja na temat korzyści i kosztów prowadzenia działalności CSR wiąże się pośrednio z przedstawionymi wcześniej argumentami za i przeciw angażowaniu się przedsiębiorstw w CSR (por. rozdział 1) oraz pozytywnymi i negatywnymi skutkami wprowadzania standaryzacji tej działalności (por. rozdział 4). Na kwestię tę można spojrzeć z punktu widzenia księgowego/rachunkowego – tj. ponoszonych kosztów i osiągniętych korzyści przez firmy zaangażowane w CSR, ale także w szerszym ujęciu – z punktu widzenia ogólnospołecznego¹.

Oceniając aktywność biznesu w sferze CSR z perspektywy księgowej/rachunkowej, tj. **kosztów i korzyści** dla firmy, widać wyraźnie, że działania te wymagają nakładów finansowych oraz poświęcenia czasu pracowników². W celu oszacowania kosztów związanych z CSR, należy zidentyfikować poszczególne rodzaje tej działalności oraz aktywności, których firma nie będzie w stanie podjąć z racji zaangażowania się w CSR (koszty utraconych możliwości, *opportunity costs*). Działalność firmy w sferze CSR prowadzi bowiem do zwiększonych wpływów gotówki z firmy bądź redukcji jej napływu.

Jeżeli zaangażowanie firmy w CSR wiąże się z nakładem finansowym, to jego rzeczywisty koszt powinien być pomniejszony o odliczenia podatkowe, z reguły przewidziane prawem podatkowym z tytułu działalności charytatywnej. Zaangażowanie w postaci rzeczowej lub dostarczenie dóbr oznacza koszty związane z wyprodukowaniem tych dóbr, pomniejszone także o ewentualne odliczenia podatkowe. Firmy powinny także rozważyć koszty utraconych możliwości, w postaci np. rezygnacji z potencjalnego zysku, gdy nie wykorzystują na rynku zasobów przeznaczonych na cele dobroczynne.

¹ G.B. Sprinkle, L.A. Maines, *The benefits and costs of corporate social responsibility*, "Business Horizons" 2010, 53, s. 445–453, Kelley School of Business, Indiana University, doi:10.1016/j.bushor.2010.05.006; G. Bartkowiak, *op. cit.*, s. 76–95.

² G.B. Sprinkle, L.A. Maines, *op. cit.*, s. 448–449.

Z kolei przeznaczenie określonej liczby godzin pracy na cele charytatywne nie przynosi firmie żadnych korzyści podatkowych, natomiast z pewnością oznacza obniżkę produktywności i utratę przychodów. Chyba że odbywa się to w okresie mniejszego wykorzystania pracowników („poza sezonem”). Wówczas pozwolenie pracownikom na wykonywanie prac filantropijnych będzie dla firmy tańsze, niż przeznaczenie środków finansowych bądź rzeczowych. Dla firmy mogą powstać dodatkowe koszty, jeżeli będzie chciała kompensować sobie, przez zwiększenie zatrudnienia, utratę pewnej liczby godzin pracy i spadek produktywności z tytułu zaangażowania pracowników w działalność charytatywną. Również zatrudnienie dodatkowych pracowników, którzy będą się w firmie zajmować kwestiami CSR (np. wdrażaniem standardów CSR, przygotowywaniem raportów itp.), niesie ze sobą dodatkowe koszty.

Koszty powstają także w związku z działalnością CSR w aspekcie środowiskowym. Firma powinna porównać koszty „zielonej” działalności i koszty tradycyjnego podejścia, choć rachunek wypada raczej na korzyść „zielonego” podejścia. Firmy powinny ocenić również, czy programy CSR nie wpływają negatywnie na konsumentów i pracowników; chodzi tu o programy, w ramach których na klientów i pracowników wywiera się silną presję uczestnictwa, co może budzić ich niechęć i odwrotne do zamierzonych skutki z punktu widzenia renomy firmy.

Powyższy przegląd nie wyczerpuje wszystkich możliwych kosztów, jednak są one znacznie trudniejsze do oszacowania³.

Problem identyfikacji i pomiaru korzyści, jakie odnoszą firmy z zaangażowania w CSR, również może być postrzegany przez pryzmat zwiększonych napływów środków finansowych oraz zmniejszonych ich wypływów. Po stronie korzyści wymienia się:

- ulgi podatkowe za podejmowanie działań w sferze CSR i zrównoważonego rozwoju;
- nieodpłatną reklamę w mediach jako rezultat zaangażowania się firmy w CSR;
- przyciąganie, motywowanie i utrzymanie utalentowanych pracowników, co zmniejsza koszty ich rekrutacji, choć jest to trudne do estymacji; ponadto przez włączenie swoich pracowników w programy CSR w długim okresie możliwe jest wzmocnienie ich umiejętności i wiedzy;

³ Ibidem.

- zwiększenie efektywności i oszczędności kosztowych w łańcuchu wartości dodanej;
- pozytywną relację między wysiłkami firmy w sferze CSR a decyzjami zakupowymi konsumentów;
- inne korzyści, np. łatwiejszy dostęp do kapitału lub korzystniejsze warunki zaciągania kredytów⁴.

Występują także korzyści, które są trudne do oszacowania, np. zwiększenie się dobrobytu społecznego. Ten aspekt jest podnoszony w analizie ogólnych korzyści z wdrażania idei społecznej odpowiedzialności biznesu⁵. Korzyści w tym szerszym ujęciu rozumiane są jako korzyści dla firmy (zysk dla firmy, który jest efektem jej strategii CSR) oraz korzyści odnoszone przez poszczególne jednostki lub interesariuszy nie tylko w rozumieniu dobrobytu materialnego, ale także niewymiernych aspektów funkcjonowania człowieka i jego dobrostanu. Tak rozumiane korzyści z podejmowania działalności CSR mogą być dyskutowane w podziale na:

- korzyści ekonomiczne i społeczne w szerszym kontekście makroekonomicznym;
- korzyści dla otoczenia społeczno-gospodarczego, w którym funkcjonuje przedsiębiorstwo;
- korzyści dla przedsiębiorstwa z prowadzonej polityki personalnej, nastawionej na interesy pracowników;
- korzyści z tytułu ochrony środowiska i polityki nakierowanej na zachowanie zasobów naturalnych;
- korzyści wynikające z zaspokajania potrzeb interesariuszy⁶.

Korzyści i koszty zaangażowania się przedsiębiorstwa w CSR mogą być analizowane szczegółowo z punktu widzenia poszczególnych grup interesariuszy⁷. W tabeli 6.1 zostały one wymienione w odniesieniu do ta-

⁴ Ibidem, s. 449–451.

⁵ G. Bartkowiak, *op. cit.*, s. 76–95.

⁶ Ibidem, s. 77.

⁷ M. Hopkins, *Corporate Social Responsibility: an Issues Paper*, Working Paper No. 27, ILO, Geneva 2004, s. 30.

kich grup interesariuszy jak: dyrektorzy, akcjonariusze/udziałowcy, menedżerowie, pracownicy, klienci, podwykonawcy i poddostawcy, samorząd terytorialny, rząd, środowisko (tzw. milczący interesariusz).

Podejście do kwestii korzyści i kosztów interesariuszy z tytułu zaangażowania się firmy w CSR można zilustrować na przykładzie **pracowników**. Jako korzyści postrzegane są tu:

- lepsza polityka w odniesieniu do zasobów ludzkich prowadząca do silniejszej motywacji pracowników;
- etyczne postępowanie zwierzchników, które motywuje do zwiększonej produktywności pracy;
- zmniejszenie liczby konfliktów w zakresie stosunków pracy i mniej strajków;
- lepsze warunki pracy;
- dobra praktyka w zakresie CSR ułatwiająca pozyskiwanie uzdolnionych pracowników oraz młodych ludzi;
- zmniejszone koszty naboru pracowników.

Powyższa specyfikacja wskazuje, że nacisk położony zostaje na korzyści, które osiąga firma w wyniku działalności CSR w relacjach z pracownikami, mniej natomiast na korzyści samych pracowników. Koszty również są tak postrzegane i zalicza się do nich: nakłady na szkolenia w zakresie etyki, zwiększone komunikowanie wewnątrz firmy, większy wysiłek wkładany w poprawę stosunków pracy; konieczność wdrożenia polityki poszanowania praw człowieka.

W tym kontekście ważne wydają się wyniki badań dotyczące korzyści dla pojedynczych pracowników, płynące z zaangażowania się firm w CSR w obszarze zatrudnienia⁸. Wyniki tych badań wskazują, że następuje wyraźna poprawa społecznego funkcjonowania pracowników w przedsiębiorstwach o wysokim poziomie działań społecznie odpowiedzialnych. Mieści się w tym: radzenie sobie w sytuacjach stresowych, asertywne zachowanie, umiejętność znalezienia się w sytuacjach społecznych, siła woli, skuteczność działania oraz nastawienie na rozwój i uczenie się. W przedsiębiorstwach zaangażowanych w działania CSR w sferze zatrud-

⁸ G. Bartkowiak, *op. cit.*, s. 216.

nienia odnotowano również subiektywnie oceniany wyższy poziom zdrowia pracowników, głównie psychicznego, mniejsze wypalenie zawodowe i większe zadowolenie z pracy, niż w przedsiębiorstwach, które nie były aż tak zaangażowane społecznie.

Tabela 6.1. Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw – korzyści i koszty

Grupy interesariuszy	Korzyści	Koszty
1	2	3
Dyrektorzy	• Większa niezależność.	• Więcej spotkań i odpraw.
Akcjonariusze/ Udziałowcy	• Zwiększone inwestycje z etycznie utworzonych funduszy emerytalnych.	• Obciążenie działalności firmy zwiększonymi kosztami raportowania, większej otwartości, itp.
Menedżerowie	• Lepsza polityka w odniesieniu do zasobów ludzkich prowadzi do silniejszej motywacji. • Większa świadomość etycznych kwestii wśród grup pracowniczych prowadzi do większego zaufania do pracowników.	• Zwiększone wydatki na szkolenia w zakresie etyki. • Sesje grup pracowniczych i raportowanie.
Pracownicy	• Lepsza polityka w odniesieniu do zasobów ludzkich prowadzi do silniejszej motywacji. • Etyczne postępowanie zwierzchników prowadzi do zwiększonej produktywności. • Mniej konfliktów w zakresie stosunków pracy i mniej strajków. • Lepsze warunki pracy. • Dobra praktyka w zakresie CSR prowadzi do łatwiejszego pozyskiwania uzdolnionych pracowników oraz młodych ludzi. • Zmniejszone koszty naboru pracowników	• Szkolenia w zakresie etyki. • Zwiększone komunikowanie wewnątrz firmy. • Większy wysiłek wkładany w poprawę stosunków pracy. • Konieczność wdrożenia polityki poszanowania praw człowieka.

Tabela 6.1 (cd.)

1	2	3
Klienci	• Przesunięcie w stronę etycznej konsumpcji. • Mniej konfliktów. • Reklama może powoływać się na społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstwa. • Wzmocniona reputacja firmy i produktów. • Uznanie dla jakości marki.	• W krótkim okresie koszty dóbr mogą się zwiększyć.
Podwykonawcy i poddostawcy	• Lepsza kontrola jakości dostaw. • Zmniejszenie szkodliwych efektów dla publicznego wizerunku.	• W krótkim okresie koszty dostaw mogą się zwiększyć.
Samorząd terytorialny	• Większa skłonność do przyjmowania inwestycji. • Poprawa wizerunku publicznego.	• Wymóg stałej współpracy między firmami a samorządem terytorialnym.
Rząd	• Zwiększone zaufanie do firm. • Mniej konfliktów legislacyjnych i zmniejszone niebezpieczeństwo wprowadzenia nowej, potencjalnie szkodliwej legislacji. • Bardziej korzystny system handlu. • Większa skłonność do akceptowania ekspansji firm bądź ich likwidacji.	• Koszty związane z przestrzeganiem nowych regulacji wzrosną.
Środowisko (tzw. milczący interesariusz)	• Mniej konfliktów prawnych. • Poprawa wizerunku publicznego firmy.	• Koszty inwestycji w kontrolowanie szkód środowiskowych.

Źródło: M. Hopkins, *Corporate Social Responsibility: an Issues Paper*, Working Paper No. 27, ILO, Geneva 2004, s. 30.

Wnioski

Współcześnie społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw (CSR) rozumiana jest jako dobrowolne uwzględnienie przez przedsiębiorstwa problematyki społecznej i ekologicznej w swojej działalności i stosunkach z zainteresowanymi stronami oraz poświęcenie przez przedsiębiorstwa zysków na rzecz społecznego interesu. Z dyskusji nad modelami społecznej odpowiedzialności nie wyłonił się jeszcze uniwersalny model ujmujący kompleksowo to zjawisko. Można spodziewać się dalszego rozwoju modeli społecznego wkładu oraz pogłębiania związków między CSR a teorią interesariuszy.

Do wdrażania koncepcji społecznej odpowiedzialności w praktyce przedsiębiorstw przyczyniają się w znacznym stopniu inicjatywy i działania międzynarodowych organizacji, takich jak ONZ, ILO, OECD i Unia Europejska. Najbardziej kompleksowo ujmuje kwestie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw inicjatywa Sekretarza Generalnego ONZ, *Global Compact*, nakładająca firmy do przyjęcia i stosowania we wszystkich sferach działalności fundamentalnych 10 zasad z zakresu poszanowania praw człowieka, standardów pracy, ochrony środowiska i przeciwdziałania korupcji. W skali globalnej inicjatywa *Global Compact* spotkała się z odzewem firm, które tworzą w ten sposób największą, dobrowolną sieć współpracy.

Przedsiębiorstwa pod wpływem oczekiwań społecznych prowadzą formalną i nieformalną działalność w ramach społecznej odpowiedzialności. Istotne jest dla nich zarządzanie relacjami społecznymi i odpowiednie ułożenie stosunków z wszystkimi grupami interesariuszy, zarówno z tymi, którzy są uznawani za tzw. pierwszorzędných, jak i drugorzędnych interesariuszy. W kontekście analizy zarządzania relacjami społecznymi przedsiębiorstwa, wyłania się kolejne ujęcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Można definiować ją jako koncepcję prowadzenia działalności gospodarczej przez budowanie przejrzystych, długookresowych i trwałych relacji ze wszystkimi grupami bezpośrednio i pośrednio zainteresowanymi jego funkcjonowaniem i rozwojem.

Kontrowersje wokół CSR obejmują nie tylko tradycyjne obszary sporów, tj. dotyczące sposobu jej definiowania, argumentacji za i przeciw wdrażaniu tej koncepcji w praktyce przedsiębiorstw, ale także pozytywne i negatywne zjawiska związane z procesami standaryzowania CSR. O ile bowiem pozytywne zjawiska związane ze standaryzowaniem CSR

wydają się być bezdyskusyjne, to negatywne zjawiska zasługują na szczególną uwagę, ze względu na niebezpieczeństwo pojawienia się efektów przeciwnych do zamierzonych bądź osłabienia korzyści związanych ze standaryzacją.

Wobec korporacji transnarodowych, zajmujących silną pozycję w gospodarce światowej, formułowane są szczególnie wysokie oczekiwania w odniesieniu do ich społecznej odpowiedzialności w sferze ochrony środowiska. Jednak bezpośrednie inwestycje zagraniczne, podejmowane przez korporacje, generują zarówno pozytywne, jak i negatywne efekty środowiskowe w krajach przyjmujących. Efekty te są wzmacniane bądź osłabiane, odpowiednio do strategii realizowanych przez korporacje transnarodowe w odniesieniu do ochrony środowiska.

Bilans korzyści i kosztów z tytułu zaangażowania się przedsiębiorstw w działania społecznie odpowiedzialne oceniany z księgowego/rachunkowego punktu widzenia wskazuje, że działania te wymagają nakładów finansowych oraz poświęcenia czasu pracowników, ale wiążą się także z wymiernymi korzyściami dla firm, postrzeganymi przez pryzmat zwiększonych napływów środków finansowych oraz zmniejszonych ich wypływów. Z ogólnospołecznego punktu widzenia bilans korzyści i kosztów z tytułu społecznej odpowiedzialności wypada pozytywnie, nawet jeżeli uwzględnimy zastrzeżenia przeciwników społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw.

Bibliografia

- Accountability. Setting Standards for Corporate Responsibility and Sustainable Development*, <http://www.accountability.org/standards/>, data dostępu 9.09.2015.
- Adamczyk J., *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2009.
- Annual Review. 10 years 2000–2010 United Nations Global Compact*, UN, New York 2010.
- Bansal P., Jiang G.F., Jung J.C., *Managing Responsibly in Tough Economic Times: Strategic and Tactical CSR During the 2008–2009 Global Recession*, "Long Range Planning", Volume 48, Issue 2, April 2015.
- Bartkowiak G., *Społeczna odpowiedzialność biznesu w aspekcie teoretycznym i empirycznym*, Difin, Warszawa 2011.
- Benabou R., Tirole J., *Individual and Corporate Social Responsibility*, "Economi-ca" 2010 nr 77, s. 1–19, doi: 10.1111/j.1468-0335.2009.00843.x.
- Budnikowski A., *Ochrona środowiska jako problem globalny*, PWE, Warszawa 1998.
- Carroll A.B., Shabana K.M., *The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice*, "International Journal of Management Reviews" 2010, s. 85–105; doi: 10.1111/j.1468-2370.2009.00275x.
- de Colle S., Henriques A., Sarasvathy S., *The Paradox of Corporate Social responsibility Standards*, "Journal of Business Ethics" 2014, nr 125: s. 177–191, DOI 10.1007/s10551-013-1912-y.
- CINTERFOR/ILO, *Decent Work & Vocational training*, Inter-American Research and Documentation Centre on Vocational Training, 2007, <http://www.cinterfor.org.un/public/region>, data dostępu 24.04.2008.
- Communication from the Commission concerning Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development, COM (2002) 347 final Brussels, 2.7.2002.
- Crane A., Matten D. & Moon J., *Corporate social responsibility: in a global context*, w: *Corporate social responsibility: Readings and cases in a global context*: red. A. Crane, D. Matten & L. Spence, Abington, Routledge 2008, cyt. za: K. Bondy, J. Moon, D. Matte, *An Institution of Corporate Social Responsibility (CSR) in Multi-National Corporations (MNCs): Form and Implications*, "Journal of Business Ethics" 2012 nr 111, s. 281–299 DOI 10.1007/s10551-012-1208-7.
- CSR. *Społeczna odpowiedzialność biznesu w Polsce*, Krajowy Program Reform. Europa 2020, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa
- Fortanier F., Maher M., *Foreign Direct Investment and Sustainable Development*, OECD Paper, [w:] *New Horizons and Policy Challenges for Foreign Direct*

- Investment in the 21st Century*, OECD Global Forum on International Investment, Mexico 2001.
- Friedman M., *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*, „The New York Times Magazine”, September 13, 1970, <http://www-rohan.sdsu.edu/faculty/dunnwerb/rprtns.friedman.html>, data dostępu 24.04.2008.
- Gentry B.S., *Private Capital Flows and the Environment. Lessons from Latin America*, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton 1998.
- Global Compact. International Yearbook 2015*, UN, GCYB_2015_Screen_150dpi_komplett_Dopelseiten.pdf, data dostępu 28.09.2015.
- Global Compact w Polsce. Dziesięć zasad*, http://www.globalcompact.org.pl/gc_dziesiec-zasad.php?action=main, data dostępu 2.02.2010.
- Gonzalez-Perez M.A., *Corporate Social Responsibility and International Business: A Conceptual Overview*, w: *International Business, Corporate Social Responsibility*, red. M.A. Gonzalez Perez, L. Leonard, Emerald Group Publishing Limited, Howard House 2013.
- Gottschalk P., *Corporate Social Responsibility, Governance and Corporate Reputation*, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd, Singapore 2011.
- Gray K.R., *Foreign Direct Investment and Environmental Impacts – Is the Debate Over?*, ‘RECIEL’ Blackwell Publishers Ltd, Oxford, Malden 2002, No. 11 (3).
- Green Paper Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*, presented by the Commission, COM (2001) 366 final, Brussels, 18.7. 2001.
- Harjoto M.A., Hoje Jo, *Legal vs. Normative CSR: Differential Impact on Analyst Dispersion, Stock Return Volatility, Cost of Capital, and Firm Value*, “Journal of Business Ethics” 2015 nr 128, s. 1–20, DOI 10.1007/s10551-014-2082-2.
- Henderson D., *The Case Against ‘Corporate Social Responsibility’*, “Policy”, Winter (Jun-Aug) 2001, <http://www.cis.org.au/Policy/winter01/polwin01-6.htm>, data dostępu 24.04.2008.
- Hopinks M., *Corporate Social Responsibility: an Issues Paper*, Working Paper No. 27, ILO, Geneva 2004.
- ISO 26000. Społeczna odpowiedzialność*, ISO, PKN, www.pkn.pl/sites/default/files/discovering_iso_26000.pdf, data dostępu 14.09.2015.
- Łukasiewicz-Kamińska A., *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa finansowego*, Difin, Warszawa 2011.
- Kim K., Choi S.M., *Understanding the Impacts of Sponsorship-Induced Beliefs on Corporate Credibility and Attitude Toward the Sponsor*, American Academy for Advertising. Conference Proceedings 2007.
- Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego *Realizacja partnerstwa na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: uczynienie Europy liderem w zakresie odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw*, KOM (2006), 136 wersja ostateczna, Bruksela 22.3.2006.

- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 2011 r. *Odnowiona strategia UE na lata 2011–2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, KOM (2011) 681 wersja ostateczna, Bruksela, 25.10.2011.
- Nakonieczna J., *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw międzynarodowych*, Difin, Warszawa 2008.
- The OECD Guidelines for Multinational Enterprises: Text, Commentary and Clarifications*, DAFFE/IME/WPG(2000)15/FINAL, 31.10.2001.
- Peek P., *Decent Work Deficits around the Globe: Measuring Trends with an Index*, "Forum, Newsletter of the Economic Research Forum", Vol. 13 No. 2 Winter 2006.
- Petrovic-Randjelovic M., *Foreign Direct Investment and Sustainable Development: An Analysis of the Impact of Environmental Regulations on Investment Location Decisions*, "FactaUniversitatis", Serbia, Series: Economics and Organization, 2007, Vol. 4, no. 2.
- Porter M.E., Kramer M.R., *Strategy & Society. The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility*, "Harvard Business Review", HBR.ORG, December 2006.
- Raport Odpowiedzialny biznes w Polsce 2104. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, www.odpowiedzialnybiznes.pl, data dostępu 28.09.2015.
- Report on Socially Responsible Investing Trends in the United States*, Social Investment Forum, 2005.
- Rok B., *Odpowiedzialny biznes w nieodpowiedzialnym świecie*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2004, cyt. za J. Nakonieczna, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw międzynarodowych*, Difin, Warszawa 2008.
- Rybak M., *Etyka menedżera – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Social Accountability 8000 International Standard by Social Accountability International June 2014*, http://sa-intl.org/_data/n_0001/resources/live/SA8000%20Standard%202014.pdf, data dostępu 9.09.2015.
- Social Responsibility*, UNCTAD Series on issues in international investment agreements, UN, New York and Geneva, 2001.
- Sohn Y.S., Han J.K., *Communicating strategies for enhancing perceived fit in the CSR sponsorship context*, "International Journal of Advertising", Nr 31 (1).
- Sprinkle G.B., Maines L.A., *The benefits and costs of corporate social responsibility*, "Business Horizons" 2010, 53, s. 445–453, Kelley School of Business, Indiana University, doi:10.1016/j.bushor.2010.05.006.
- Swann D., *The Economics of the Common Market*, Penguin Books, London 1995.
- Sysko-Romańczuk S., Roszkowska P., Niedźwiecka A., *Odpowiedzialność biznesu. Teoria i praktyka*, „Management and Business Administration. Central Europe” 2012, No 2, s. 26–40, doi: 10.7206/mba.ce.2084-3356.3.

- Szewc M., Abec A., *CSR stanie się obowiązkowym elementem sprawozdawczości wybranych spółek, Raport Odpowiedzialny biznes w Polsce 2104. Dobre praktyki*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, www.odpowiedzialnybiznes.pl, data dostępu 28.09.2015.
- Williamson N., Stampe-Knippl A., T. Weber, *CSR – National Public Policies in the EU. Compendium 2014*, European Commission, Brussels 2014.
- Witkowska J., *Foreign Direct Investment and the Environment in Transitional Economies: The Case of Poland*, [w:] *Contemporary Developments in International Business*, red. K. Fatemi and D. Jourdan, Editions ESKA, Paris 2002.
- Witkowska J., *Foreign Direct Investment and Sustainable Development in the New EU Member States: Environmental Aspects*, "Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe" 2011, Vol. 14, No 3.
- Witkowska J., *Unia Europejska wobec społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, "Gospodarka współczesna. Roczniki Naukowe UJK", 2014 nr 1.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Integracja europejska. Rozwój rynków*, PWN, Łódź–Warszawa 2002.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Integracja europejska. Dostosowania w Polsce w dziedzinie polityk*, PWE, Warszawa 2004.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Handel i inwestycje zagraniczne a zrównoważony rozwój*, Wyd. UŁ, Łódź 2004.
- Zarka-Martres M., Guichard-Kelly M., *Decent Work, Standards and Indicators*, ILO, Working Paper No. 58.
- Zarsky L., Havens, Halos and Spaghetti: *Untangling the Evidence About Foreign Direct Investment and the Environment*, [w:] *Foreign Direct Investment and the Environment*, OECD, Paris 1999.

SPISY TABEL I RAMEK

Tabela 2.1. Najważniejsze dokumenty dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu	114
Tabela 6.1. Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw – korzyści i koszty	159
Ramka 3.1. Wybrane dobre praktyki przedsiębiorstw w Polsce w 2014 r. w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy	133

W podręczniku podjęto dwa kluczowe tematy, stanowiące najbardziej aktualne filary zrównoważonego rozwoju. W części pierwszej przedstawiono koncepcję polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej oraz wybranych organizacji międzynarodowych (Światowej Organizacji Handlu – World Trade Organization, WTO, oraz ONZ) w kontekście Strategii Zrównoważonego Rozwoju i dążenia do budowy gospodarki „cyrkularnej”. Szczególny nacisk położono na działania Unii Europejskiej ukierunkowane na ochronę środowiska naturalnego, na zapobieganie oraz niwelowanie skutków niekorzystnych zmian klimatycznych, głównie w odniesieniu do zwiększenia efektywności energetycznej, rozwoju technologii niskoemisyjnych oraz lepszego wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

W części drugiej zaprezentowano koncepcję społecznej odpowiedzialności biznesu (*corporate social responsibility* – CSR) i główne problemy związane z jej wdrażaniem do praktyki życia gospodarczego. Szczególną uwagę zwrócono na dobrowolne uwzględnianie przez przedsiębiorstwa problematyki społecznej i ekologicznej w swojej działalności i stosunkach z zainteresowanymi stronami oraz przeznaczanie przez przedsiębiorstwa zysków na rzecz społecznego interesu.

Podręcznik jest adresowany do pracowników naukowych oraz studentów kierunków ekonomicznych i społecznych uczelni wyższych oraz do kadry menedżerskiej i pracowników przedsiębiorstw. Z wiedzy w nim zawartej skorzystać mogą również interesariusze firm współpracujących z przedsiębiorstwami wdrażającymi koncepcję CSR do praktyki gospodarczej.

Projekt „Utworzenie nowych interdyscyplinarnych programów kształcenia w zakresie ekonomii ochrony środowiska (w języku polskim i angielskim) w Uniwersytecie Łódzkim”.

Celem projektu jest zwiększenie wiedzy i świadomości polskich i zagranicznych studentów, wykładowców, absolwentów UŁ z zakresu zrównoważonego rozwoju, ekologii, biznesu międzynarodowego i finansów.

Publikacja jest współfinansowana ze środków funduszy norweskich i krajowych.

Kwota dofinansowania projektu: 533 083 PLN

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

ISBN 978-83-7969-981-0

9 788379 699810